

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta

Diplomová práce

2019

Valerie Vocílková

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Ústav sociální práce

**Možnosti spolupráce orgánu sociálně-právní
ochrany dětí a zařízení pro děti vyžadující
okamžitou pomoc při řešení situace ohroženého
dítěte**

Diplomová práce

Autor: Bc. Valerie Vocílková, DiS.
Studijní program: N6731 – Sociální politika a sociální práce
Studijní obor: Sociální práce
Forma studia: Kombinované
Vedoucí práce: Mgr. Lucie Smutková, Ph.D.

Hradec Králové, 2019

Zadání diplomové práce

Autor: Valerie Vocílková, DiS.

Studium: U17061

Studijní program: N6731 Sociální politika a sociální práce

Studijní obor: Sociální práce

Název diplomové práce: Možnosti spolupráce orgánu sociálně-právní ochrany dětí a zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc při řešení situace ohroženého dítěte.

Název diplomové práce AJ: Opportunities for co-operation between the institution of social and legal protection of children and in facilities for children in urgent need of help in addressing the situation of the endangered child.

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Teoretická část diplomové práce se bude zabývat agendou výkonu sociálně-právní ochrany dětí orgánem sociálně-právní ochrany dětí a osobou pověřenou k výkonu sociálně-právní ochrany dětí - zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Hlavním cílem diplomové práce je zmapovat, jak řeší nepříznivou sociální situaci dítěte, které je umístěno do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, orgán sociálně-právní ochrany dětí a toto zařízení. Teoretická část práce bude popisovat základní pojmy, legislativu, především rodinné právo, tj. zák. č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, zák. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník a další navazující právní předpisy. Dále se bude práce zabývat multidisciplinární spoluprací, povinnostmi jednotlivých subjektů při řešení nepříznivé sociální situace dítěte, právy nezletilých dětí, deinstitucionalizací. V empirické části bude použita metoda kvalitativního výzkumu dotazování, technika polostrukturovaného rozhovoru, kde bude pomocí rozhovorů s pracovníky OSPOD (4), ale i sociálními pracovníky nebo řediteli ZDVOP (4) v hl. městě Praze zjišťováno, jak vnímají svoji roli při řešení nepříznivé situace dítěte, jak je nastavena multidisciplinární spolupráce a především, jak je do řešení zapojena rodina, komunita a nezletilé dítě samotné.

BECHYŇOVÁ, Věra. Případové konference: praktický průvodce pro práci s ohroženou rodinou. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0181-6. HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. 3. vyd. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0219-6. MATOUŠEK, Oldřich, KŘIŠŤAN, Alois (ed.). Encyklopedie sociální práce. Vyd. 1. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0366-7. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7478-727-0.

Garantující pracoviště: Ústav sociální práce, Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Lucie Smutková, Ph.D.

Oponent: doc. JUDr. Olga Sovová, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 29.6.2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou diplomovou práci vypracovala samostatně pod vedením vedoucí diplomové práce a uvedla všechny použité prameny a literaturu.

V Praze dne

Valerie Vocílková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Lucii Smutkové, Ph.D., za odborné vedení, vstřícnost, trpělivost a věcné připomínky při zpracování této diplomové práce. Dále chci poděkovat svému manželovi, oběma synům, rodině, přátelům a kolegům ze zaměstnání za podporu a pomoc, kterou mi po celou dobu studia poskytovali. V neposlední řadě děkuji všem informantům za jejich čas, ochotu a spolupráci při poskytování rozhovorů.

V Praze

Valerie Vocílková

Abstrakt

VOCÍLKOVÁ, Valerie. *Možnosti spolupráce orgánu sociálně-právní ochrany dětí a zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc při řešení situace ohroženého dítěte*. Hradec Králové, 2019. Diplomová práce. Univerzita Hradec Králové, Filozofická fakulta, Ústav sociální práce. Vedoucí práce: Mgr. Lucie Smutková, Ph.D.

Tato diplomová práce se bude zabývat agendou výkonu sociálně-právní ochrany dětí orgánem sociálně-právní ochrany a osobou pověřenou k výkonu sociálně-právní ochrany dětí pro činnost dle § 42 zák. č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů – zřizování zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

Hlavním cílem diplomové práce je zjistit, **jak řeší nepříznivou sociální situaci dítěte, které je umístěno do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, orgán sociálně-právní ochrany dětí a toto zařízení**. Hlavní cíl je rozčleněn do pěti dílčích výzkumných cílů.

1. Jakou roli má při řešení nepříznivé sociální situace OSPOD a jakou roli má ZDVOP?
2. Jak je nastavena multidisciplinární spolupráce při řešení nepříznivé situace dítěte.
3. Zjistit, jaká je umožněná participace rodiny a dítěte na vyřešení nepříznivé sociální situace.
4. Určit, jak jsou dodržována práva dítěte a chráněn jeho nejlepší zájem.
5. Jak se změnilo paradigma zákonného účelu ZDVOP od zařízení ústavního typu, po zařízení poskytující pouze neodkladnou, přechodnou pomoc dítěti, které se ocitlo v krizi.

Teoretická část práce vysvětlí základní terminologii sociálně právní ochrany dětí, popíše legislativu a zaměří se na popis výkonu sociálně-právní ochrany dětí OSPOD a ZDVOP.

Pro výzkumnou část byla zvolena kvalitativní výzkumná strategie, metoda polostrukturovaného rozhovoru, kdy bude na základě analýzy provedených rozhovorů se sociálními pracovníky OSPOD i sociálními pracovníky zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc v hl. městě Praze, zjišťováno, jak je v praxi nastavena multidisciplinární spolupráce při řešení nepříznivé situace ohroženého dítěte.

Klíčová slova: sociálně-právní ochrana dětí, zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, orgán sociálně-právní ochrany dětí, vyhodnocení situace dítěte, individuální plán ochrany dítěte, ohrožené dítě.

Abstract

VOCÍLKOVÁ, Valerie. *Opportunities for co-operation between the institution of social and legal protection of children and in facilities for children in urgent need of help in addressing the situation of the endangered child.* Hradec Králové, 2019. Diploma Thesis. University of Hradec Králové, Philosophical Faculty, Department of Social Work. Thesis Supervisor: Mgr. Lucie Smutková, Ph.D.

This diploma thesis will deal with the agenda of the performance of social and legal protection of children by the body of social and legal protection and the person authorized to perform the social and legal protection of children for activity according to § 42 of the Act. No. 359/1999 Coll., on Social and Legal Protection of Children, as amended – establishment of facilities for children requiring immediate assistance. The main aim of the thesis is to find out **how it solves the unfavorable social situation of a child, which is placed in a facility for children in urgent need and of help, the institution of social and legal protection of children and this facility.** The main objective is divided into five partial research objectives. **1.** What role does OSPOD has in solving the unfavorable social situation and what role does ZDVOP has? **2.** How is the multidisciplinary cooperation set up to address the child's unfavorable situation. **3.** Find out what is the family and child's participation in solving the unfavorable social situation. **4.** Determine how the rights of the child are respected and their best interests protected. **5.** How the paradigm of the legitimate purpose of ZDVOP has changed from institutional-type facilities to facilities providing only urgent, transitional assistance to a child in crisis. The theoretical part of the thesis explains the basic terminology of social and legal protection of children, describes the legislation and focuses on the description of the performance of social and legal protection of children with OSPOD and ZDVOP.

A qualitative research strategy, a semi-structured interview method, was chosen for the research part, based on the analysis of interviews conducted with social workers of OSPOD and social workers of these facilities in the City of Prague, ascertained how multidisciplinary cooperation is set in practice in addressing the unfavorable situation of an endangered child.

Key words: social and legal protection of children, facilities for children in urgent need and of help, the institution of social and legal protection of children, the evaluation of the child's and his family situation, individual child protection plan, endangered child

Obsah

ÚVOD.....	11
-----------	----

TEORETICKÁ ČÁST

1 Sociálně-právní ochrana dětí.....	14
1.1 Úvod do sociálně-právní ochrany dětí	14
1.2 Legislativní ukotvení sociálně-právní ochrany	15
1.3 Odborná terminologie v sociálně-právní ochraně dětí	17
2 Orgán sociálně-právní ochrany dítěte – OSPOD	20
2.1 Hierarchie orgánů sociálně-právní ochrany dětí	20
2.2 OSPOD jako vykonavatel státní správy	24
2.3 Zákonné povinnosti OSPOD při výkonu přenesené působnosti	25
2.4 Styl organizace a kulturní model implementace v prostředí OSPOD.....	28
3 Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc - ZDVOP	31
3.1 Historie vzniku zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.....	31
3.2 Legislativní ukotvení ZDVOP	34
3.3 Práva a povinnosti ZDVOP	40
3.4 ZDVOP v hlavním městě Praze	41
3.5 Financování ZDVOP	41
3.6 Občanský sektor (ZDVOP), jako zástupce přístupu bottom-up.....	43
4 Sociální práce s ohroženým dítětem v kontextu rodinného systému	45
4.1 Možnosti sociální práce při řešení situace ohroženého dítěte	45
4.2 Další nástroje sociální práce – zákonné povinnosti	48

SHRNUTÍ TEORETICKÝCH VÝCHODISEK	52
--	-----------

METODICKÁ ČÁST

5 Metodologické ukotvení výzkumných aktivit	53
5.1 Hlavní cíl výzkumu (HCV).....	53
5.2 Dílčí cíle výzkumu (DC).....	53
5.3 Transformace dílčích cílů výzkumu do tazatelských otázek.....	54
5.4 Výzkumná strategie	58
5.5 Popis výzkumného souboru	60
5.6 Harmonogram a realizace výzkumu	60
5.7 Etická pravidla výzkumného šetření	61
5.8 Rizika výzkumu	61

VÝZKUMNÁ ČÁST

6 Interpretace výstupů výzkumného šetření.....	62
6.1 DC 1: Jakou roli má při řešení nepříznivé sociální situace OSPOD a jakou roli má ZDVOP?	63
6.2 DC 2: Jak je nastavena multidisciplinární spolupráce při řešení nepříznivé situace dítěte?..	71

6.3 DC 3: Jaká je umožněna participace rodiny a dítěte na vyřešení nepříznivé sociální situace?	77
6.4 DC 4: Jak jsou dodržována práva dítěte a chráněn jeho nejlepší zájem?.....	82
6.5 DC 5: Jak se změnilo paradigma zákonného účelu ZDVOP od zařízení ústavního typu po zařízení poskytující pouze neodkladnou, přechodnou pomoc dítěti, které se ocitlo v krizi?.....	89
6.6 Shrnující doporučení pro sociální pracovníky OSPOD a ZDVOP	97
ZÁVĚR.....	98
Seznam použitých zdrojů:	102
Seznam elektronických zdrojů:	104
Seznam právních předpisů:	105
Seznam tabulek:	105
Seznam příloh:	
Příloha č. 1: Rozhovor se SP ZDVOP	I
Příloha č. 2: Rozdělení správních obvodů v hl. m. Praze	VII
Příloha č. 3: Fáze case managementu	VIII
Příloha č. 4: Financování ZDVOP – výplata SP zřizovatelům ZDVOP	IX
Příloha č. 5: Přehled kapacity ZDVOP v hl. městě Praze	X

Seznam zkratk:

AD – azylový dům

CM – case management

Hl. m. Praha – Hlavní město Praha

IPOD – individuální plán ochrany dítěte dle § 10 odst. 3 písm. d) ZSPOD

LZPS – zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

MHMP – Magistrát hlavního města Prahy

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

OSPOD – orgán sociálně-právní ochrany dětí

OZ – zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

PK – případová konference

SPOD – sociálně-právní ochrana dětí

ÚP – úřad práce

Ústava – zákon č. 1/1993 Sb., Ústava ČR

ÚS – Ústavní soud

Úmluva – Sdělení FMZV č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte

Výbor – Výbor pro práva dítěte

Vyhodnocení – vyhodnocení situace dítěte dle § 10 odst. 3 písm. c) ZSPOD

Zákon o hlavním městě Praze – zák. č. 131/2000 Sb., zákon o hlavním městě Praze

Zákon o krajích – zák. č. 129/2000 Sb., zákon o krajích

Zákon o obcích – zák. č. 128/2000 Sb., zákon o obcích

Zákon o ústavní výchově – zák. č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné= péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů (dále jen „zákon o ústavní výchově“)

ZDVOP – zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

ZSPOD – zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

ZSS – zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

Z.Ř.S. – zák. č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

*„All children have the right to grow up in a supportive and caring family.“
„Všechny děti mají právo vyrůstat v podpůrném a pečujícím rodinném prostředí.“ (UNICEF, 2018)*

Úvod

Jako téma diplomové práce jsem zvolila *„Možnosti spolupráce orgánu sociálně-právní ochrany dětí a zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc při řešení situace ohroženého dítěte“*. Sociálně-právní ochranou dětí (dále jen „SPOD“) jsem se zabývala od roku 2013, konkrétně výplatou státního příspěvku zřizovatelům zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (dále jen „ZDVOP“), a posléze i problematikou výkonu SPOD tzv. pověřenými osobami dle § 48 a dále zák. č. 359/1999 Sb., o sociálně, právní ochraně dětí (dále jen „ZSPOD“). ZDVOP patří dle § 39 odst. 1 písm. c) ZSPOD mezi tzv. zařízení sociálně-právní ochrany, tedy zařízení, na které jsou na základě rozhodnutí o pověření přeneseny některé povinnosti, které zákon jinak ukládá orgánu sociálně-právní ochrany, obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností, který je v praxi vykonává prostřednictvím tzv. OSPOD (orgán sociálně-právní ochrany dítěte, dále jen „OSPOD“).

Sociálně-právní ochrana je tedy vykonávána prostřednictvím orgánů SPOD, ale i jinými subjekty, mezi něž ZDVOP mimo jiné patří. Při své praxi jsem se často dostala do situace, kdy jsem musela řešit řekněme „nesoulad“ v řešení situace dítěte mezi OSPOD a ZDVOP, přičemž klíčovou prioritou při výkonu SPOD by měl být vždy nejlepší zájem a blaho dítěte, ochrana rodičovství a rodiny, ale i vzájemné právo rodičů a dětí na rodičovskou výchovu. Posledně uvedené právo je zároveň jedním z ústavních práv (čl. 32 odst. 4 úst. zák. č. 2/1993, Listina základních práv a svobod)¹ a zásah do tohoto práva může být pouze se souhlasem dotčené osoby, na jejich žádost nebo musí vyplývat ze zákona (zásada legality zásahu). Umístění dítěte mimo rodinné prostředí, v tomto případě do ZDVOP, je vždy zásahem do rodinného života a jednotlivé subjekty OSPOD, ZDVOP, ale i rodina sama, by měly společně vyvinout veškeré úsilí, aby se nepříznivá sociální situace dítěte a celé rodiny co nejdříve zlepšila. Dle UNICEF je v Evropě a střední Asii stále mnoho dětí odděleno od svých rodin, i přesto je zde patrný pokrok napříč regiony: počet dětí žijících ve velkých institucích se snížil, ale počet dětí žijících v jiných formách péče, např. v pěstounské péči, se zvyšuje. (UNICEF, 2018)

¹ Péče o děti a jejich výchova je právem rodičů; děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona. (Listina základních práv a svobod, Aspi, 2018).

V roce 2015 byla na Univerzitě Hradec Králové úspěšně obhájena bakalářská práce na téma „Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc jako nový prvek ve struktuře péče o ohrožené děti“. Hlavním cílem uvedené práce bylo zmapování rodinného prostředí, ze kterého děti přicházejí do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (ZDVOP) v období od listopadu 2011 do listopadu 2014 v okrese Havlíčkův Brod a zjištění podnětů, na základě kterých jsou děti umísťovány.

Oproti tomu tato diplomová práce se zaměří především na multidisciplinární spolupráci OSPOD a ZDVOP při řešení situace ohroženého dítěte, z pohledu sociálních pracovníků těchto institucí.

Zkoumaná problematika bude zúžena na výkon SPOD v hlavním městě Praze.

Hlavním cílem diplomové práce je zmapovat, jak řeší nepříznivou sociální situaci dítěte, které je umístěno do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, orgán sociálně-právní ochrany dětí a toto zařízení.

Hlavní cíl je rozčleněn do pěti dílčích výzkumných cílů. **Jakou roli má při řešení nepříznivé sociální situace OSPOD a jakou roli má ZDVOP?** Druhým dílčím cílem, který analogicky navazuje na prvně uvedený, je zjistit, **jak je nastavena multidisciplinární spolupráce při řešení nepříznivé situace dítěte.** Třetím dílčím cílem je zjistit, **jaká je umožněná participace rodiny a dítěte na vyřešení nepříznivé sociální situace.** Čtvrtý dílčí cíl zkoumá, **jak jsou dodržována práva dítěte a chráněn jeho nejlepší zájem.**

Poslední dílčí cíl zjišťuje, **jak se změnilo paradigma² zákonného účelu ZDVOP od zařízení ústavního typu** (kde děti pobývaly v zařízení i několik let), **po zařízení poskytující pouze neodkladnou, přechodnou pomoc dítěti, které se ocitlo v krizi.** Jak bude vysvětleno dále, tak ZDVOP nebyly od počátku zařízení pro krizovou, přechodnou pomoc a děti zde často pobývaly i několik let, s podporou státu prostřednictvím státního příspěvku za pobyt a péči v ZDVOP.

Teoretická část práce se po seznámení s výkladem terminologie zaměří na výkon SPOD v prostředí OSPOD a ZDVOP. Zároveň bude pozornost věnována stylu organizace a kulturnímu modelu implementace v ZDVOP a OSPOD, a to především z důvodu stylu vedení z pohledu OSPOD jako zástupce státní, respektive veřejné správy a z pohledu

² Pojem paradigma vnímal Thomas Kuhn, jako příklady aktuální vědecké praxe, zahrnující zákony, teorii, aplikace a instrumentace. Zároveň každá věda má vytvořené vlastní paradigma, neexistuje tedy univerzální definice vědy, pouze definice přijaté v rámci určitého vědního oboru. (Disman, 2002)

ZDVOP, který je zástupce neziskového sektoru, jelikož styl vedení a implementace může mít vliv na stanovení a prioritu cílů při práci s rodinou i na celkový způsob spolupráce s rodinou. Závěrečná kapitola bude věnována sociální práci s rodinou na OSPOD, ve ZDVOP a spolupráci v multidisciplinárním týmu.

Metodická část se zaměří na popis vybrané výzkumné strategie, její klady i zápory, popis výzkumného souboru, rizika a etické aspekty výzkumu.

Pro výzkum bude použita metoda kvalitativního výzkumu dotazování, technika polostrukturovaného rozhovoru.

Ve výzkumné části budou interpretovány výsledky dle stanovených dílčích cílů. Přičemž zjištění budou proložena doslovnými citacemi získanými od informantů. Za každým dílčím cílem bude následovat stručné shrnutí.

Očekávaným přínosem výzkumné části práce bude shrnující doporučení pro pracovníky OSPOD a ZDVOP, které vyplyne z realizace rozhovorů s informanty.

Aplikačním cílem této práce může být její využití krajskými úřady, jako metodickými orgány OSPOD, OSPOD při poskytování SPOD, ale i ZDVOP při řešení situace nezletilých dětí. Zároveň ji může využít i Ministerstvo práce a sociálních věcí, jako podklad pro metodiku v oblasti SPOD, multidisciplinární spolupráci nebo sanaci rodiny a případnou inspiraci pro kazuistiku, nebo jako zdroj informací pro novelu ZSPOD.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Sociálně-právní ochrana dětí

V první kapitole bude vysvětleno, co je míněno pod pojmem „sociálně-právní ochrana dítěte“ (dále jen „SPOD“), ve kterých případech a kým je SPOD poskytována. Z důvodu vysvětlení terminologie se kapitola stručně zaměří i na rozlišení pojmů „sociální ochrana“, „ochrana dítěte³“ a „sociálně-právní ochrana dítěte“. Následující podkapitola se stručně zaměří na vysvětlení dalších základních pojmů v oblasti SPOD ve vztahu k ZDVOP.

1.1 Úvod do sociálně-právní ochrany dětí

Sociální ochrana je soubor všech veřejnoprávních nástrojů, kterými se zabezpečují záměry sociální ochrany, tak jak jsou definovány v paktech OSN upravující lidská osobní a sociální práva. V současné době se za základní povinnosti státu vyplývající z mezinárodních úmluv na ochranu a podporu funkčních rodin považují: podpora založení rodiny, ochrana a podpora těhotné ženy a matky malého dítěte v době raného mateřství, ochrana rodiny a podpora rodině při výchově dávkami a službami, ohled na soulad rodinného a pracovního života rodičů, ochrana zájmu dítěte v nefunkčních rodinách. (Tomeš, 2012; Krebs, 2015) Posledně vyjmenovaná povinnost je považována za výkon SPOD.

Ochrana dítěte je pojmem širším než pojem SPOD. Zahrnuje ochranu rozsáhlého souboru práv a oprávněných zájmů dítěte, a je proto upravena v různých právních odvětvích a v právních předpisech různé právní síly. Ochranou dítěte se tak zabývají právní předpisy v oblasti rodinně-právní, sociální, školské, zdravotní, daňové, občansko-právní, trestní apod. Právní úpravu ochrany dítěte nelze tedy zahrnout do jediného právního předpisu. (MPSV, 2018) V praxi se tak můžeme setkat s různými typy zařízení zřízených na ochranu dítěte, které spadají pod různé rezorty.

Sociálně-právní ochrana dítěte je soubor určitých činností a opatření, které jsou legislativně ukotveny v různých zákonech, především v ZSPOD, konkrétně v § 1. Dle uvedeného ustanovení, které je však pouze demonstrativní, se jí rozumí zejména zajištění práva dítěte na jeho příznivý vývoj, řádnou výchovu, ochranu oprávněných zájmů dítěte včetně ochrany jeho jmění, působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny a zabezpečení náhradního rodinného prostředí, pro dítě, které nemůže být trvale nebo

³ Pro účely této práce se vychází z legislativní terminologie a dítětem, případně ohroženým dítětem bude nazývána osoba nezletilá, tj. osobu mladší 18 let, a to bez ohledu na věk a rozumovou vyspělost.

dočasně vychováváno ve vlastní rodině. (Rodinné právo, 2017) Zároveň je v ZSPOD vymezen v § 6 opět demonstrativní výčet situací při kterých se SPOD poskytuje. Jde např. o situace, kdy rodiče dítěte zemřeli, neplní povinnosti plynoucí z rodičovské odpovědnosti⁴, nebo naopak zneužívají práva plynoucí z rodičovské odpovědnosti. Jsou zde také uvedeny děti, které jsou na základě žádostí rodičů neb jiných osob odpovědných za výchovu opakovaně umístovány do zařízení zajišťující nepřetržitou péči nebo umístění v takovém zařízení trvá déle než 6 měsíců (toto je velmi důležité ustanovení pro potřebu této práce, zařízeními jsou myšleny i ZDVOP). Dále se SPOD zaměřuje na děti, jež jsou ohrožovány násilím, na tzv. nezletilé cizince bez doprovodu⁵ (jedná se o poskytování SPOD v nezbytném rozsahu dle § 37 ZSPOD).

Podstatné je, že demonstrativně uvedené skutečnosti mají trvat po takovou dobu nebo nabýt takové intenzity, že nepříznivě ovlivňují vývoj dětí nebo jsou anebo mohou být příčinou nepříznivého vývoje dětí, tedy nejedná se o jednorázové události s nízkou intenzitou. (Rodinné právo, 2017).

1.2 Legislativní ukotvení sociálně-právní ochrany

Ochranu dítěte nelze zahrnout do jediného právního předpisu, ale nástrojem pro výkon SPOD je pro sociální pracovníky OSPOD i ZDVOP především již zmiňovaný zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

Zákon byl od své účinnosti mnohokrát novelizován, ale v souvislosti s probíranou problematikou byla podstatná především novela č. 134/2006 Sb., účinná od 1. 6. 2006, která upřesnila podmínky pro péči v ZDVOP a stanovila zřizovatelům ZDVOP některé povinnosti. Kromě povinnosti zajistit péči sociálního pracovníka a psychologa. Novela vyřešila i systém financování ZDVOP pomocí státního příspěvku zřizovatelům ZDVOP a příspěvku na úhradu pobytu a péče, který hradili rodiče nebo jiné osoby odpovědné za výchovu. Další významnou novelou byla tzv. velká novela zákona (zák. č. 401/2012 Sb.), účinná od 1. 1. 2013, která přinesla omezení kapacity ZDVOP, určila kvalifikační požadavky pro pracovníky ZDVOP, byla stanovena maximální možná délka pobytu dítěte v ZDVOP,

⁴ Rodičovská odpovědnost je ukotvena v ustanovení § 858 zák. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen „OZ“) a lze pod ní přiřadit povinnosti a práva rodičů vůči dětem spočívající např. v péči o dítě, ochrana dítěte, správa jeho majetku, udržování osobního styku s dítětem, výchovný směr, určování vzdělání, místa bydliště aj. Vzniká narozením dítěte a zaniká nabytím plné svéprávnosti dítěte, přičemž omezit její rozsah může jen soud. (Eliáš, Svatoš, 2012)

⁵ Jde o děti, které se na našem území vyskytují dočasně, může jít o žadatele o azyl nebo doplňkovou ochranu a jsou to děti, které se na našem území ocitly bez jakékoliv péče, tzv. „bezprizorní děti“, děti, které jsou v ohrožení života, bezprostředně a vážně ohrožené, jimž je Česká republika povinna poskytnout v souladu s mezinárodní legislativou pomoc. (Rodinné právo, 2017)

změněn byl i princip výpočtu státního příspěvku do ZDVOP. Uvedená novela reagovala na požadavek postupného snižování institucionální péče o děti a přednosti rodinné péče⁶. (Machová, 2013)

Mimo již uvedený ZSPOD s vyhláškou č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení ZSPOD, jsou základními právními předpisy v SPOD především zák. č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky (dále jen „Ústava“) a zák. č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod (dále jen „LZPS“), v oblasti hmotného práva zák. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen „OZ“), v oblasti procesního práva zák. č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád (dále jen „o.s.ř.“) a zejména zák. č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních (dále jen „z.ř.s.“), dále je to zák. č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů (dále jen „zákon o ústavní výchově“) a dále jsou to zákony zabývající se dávkami, zejména zák. č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, zák. č. 108/2006 Sb., o sociálních službách (dále jen „ZSS“)⁷. Z mezinárodní legislativy je to především sdělení FMZV č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte (dále jen „Úmluva“), ale i ostatní nástroje tzv. soft law, které sice nejsou právně závazné, spíše doporučující, ale je možné zde nalézt různé principy, etické kodexy, příklady dobré praxe z oblasti dodržování práv dětí (např. usnesení a prohlášení Generálního shromáždění OSN). (Jílek, Čechová, 2016)

Jak již bylo řečeno, výkon SPOD je veřejnoprávní ochranou, což znamená, že jakékoliv zásahy do soukromé sféry musí být v souladu se zásadou legality, tj. vázanosti výkonu veřejné moci zákonem v souladu se čl. 2 odst. 3 Ústavy, resp. čl. 2 odst. 2 LZPS, kdy lze státní moc vykonávat jen v případech, mezích a způsoby stanovenými zákonem (Jemelka, Pondělíčková, Bohadlo, 2008). Druhou možností je výkon SPOD na žádost rodiče či jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte, případně dítěte samotného⁸. SPOD je tedy provozována sociálními pracovníky na lokální úrovni, tito znají rodinu, dítě, komunitu, návazné služby, ale jedná se o přenesený výkon státní správy. (Pemová, Ptáček, 2012)

⁶ Novela reagovala na porušení práva na ochranu rodinného a soukromého života, ke kterému došlo ze strany ČR dle Evropského soudu pro lidská práva v rámci dohledu nad dodržováním principů Úmluvy o ochraně lidských práv a svobod, v několika případech odebrání dětí z péče rodičů a umístěním do ústavní výchovy. (Důvodová zpráva, 2018)

⁷ Zde je ukotvena možnost výkonu ústavní výchovy dle § 48 odst. 4 ZSS v domově po osoby se zdravotním postižením a práva a povinnosti těchto dětí v zařízeních umístěných. (Sociální zabezpečení, 2017)

⁸ Dle § 7 ZSPOD má dítě má právo požádat orgány sociálně-právní ochrany a zařízení sociálně-právní ochrany, státní orgány, kterým podle zvláštních právních předpisů přísluší též ochrana práv a oprávněných zájmů dítěte, pověřené osoby, školy, školská zařízení a poskytovatele zdravotních služeb o pomoc při ochraně svého života a dalších svých práv; tyto orgány, právnické a fyzické osoby a pověřené osoby jsou povinny poskytnout dítěti odpovídající pomoc. Dítě má právo požádat o pomoc i bez vědomí rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte. (Rodinné právo, 2017)

Ústředním orgánem v oblasti státní správy je Ministerstvo práce a sociálních věcí (dále jen „MPSV“). Mimo MPSV výkon SPOD vykonávají orgány SPOD vyjmenované v § 4 ZSPOD, jejichž stručná charakteristika bude uvedena ve druhé kapitole, přičemž větší prostor bude dán orgánu OSPOD v kapitole druhé a ZDVOP v kapitole třetí. V následujících kapitolách pak bude vysvětlen především rozdíl ve výkonu SPOD uvedenými institucemi.

1.3 Odborná terminologie v sociálně-právní ochraně dětí

Tato podkapitola vysvětlí další termíny, které se v SPOD používají.

Dítě – pro účely ZSPOD se dítětem rozumí nezletilá osoba. V souladu s § 30 OZ se svéprávnosti nabývá postupně a osoba je zcela svéprávná dnem **zletilosti**, což je v České republice dovršení 18 roku věku⁹ (Občanský zákoník, 2017) **Svéprávnosti**¹⁰ se rozumí dle §15 odst. 2 OZ tzv. způsobilost nabývat pro sebe vlastním právním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem, právně jednat. (Lavický a kol., 2014) Znamená to, že nabytím svéprávnosti zaniká rodičovská odpovědnost, tedy i práva a povinnosti z ní vyplývající.

Svéprávnosti se nabývá postupně v souladu s rozumovou a volní vyspělostí dítěte. „*Každý nezletilý, který nenabyl plně svéprávnosti, je způsobilý k právním jednáním co do povahy přiměřeným rozumové a volní vyspělosti nezletilých jeho věku.*“ (Hrušáková, Králíčková, Westphalová, 2017, s. 33) Rozlišení těchto pojmů je při výkonu SPOD zcela zásadní, protože v případě dítěte, které nenabýlo zletilosti, ale je již plně svéprávné se SPOD poskytuje zásadně s respektem k vůli dítěte, tj. na žádost dítěte a pouze v rozsahu stanoveném v § 2 odst. 1 ZSPOD. (Rodinné právo, 2017)

Nejlepší zájem dítěte – dle § 5 ZSPOD je předním hlediskem SPOD zájem a blaho dítěte, ochrana rodičovství a rodiny a vzájemné právo rodičů a dětí na rodičovskou výchovu a péči. Přitom se přihlíží i k širšímu sociálnímu prostředí dítěte. Zároveň dle § 8 odst. 2 citované právní normy má dítě, které je schopno formulovat své vlastní názory právo, pro účely SPOD, tyto svobodně vyjadřovat při projednávání všech náležitostí, které se ho týkají (i bez přítomnosti rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte). Vyjádření dítěte by

⁹ Člověk dovrší osmnáctý rok věku v okamžiku, kdy začíná den, který svým číselným označením a měsícem odpovídá dni, kdy se před osmnácti lety narodil. (Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 17. 8. 2016, 7 As 79/2016 - 32, ASPI, 2017)

¹⁰ Svěprávnost může soud přiznat před nabytím zletilosti na návrh osoby, která dosáhla věku 16 let, osvědčí, že je schopná sama se živit a obstarat si své záležitosti a souhlasí s tím její zákonný zástupce. V ostatních případech i z vážných důvodů v zájmu nezletilého (§ 7 OZ). Další možnost získání svéprávnosti je uzavřením manželství před nabytím zletilosti (§ 30 OZ). (Lavický a kol., 2014)

se měla poté věnovat náležitá pozornost odpovídající jeho věku a rozumové vyspělosti. Jedná se o tzv. právo dítěte „být slyšeno“, které je ukotveno i v jiných právních normách např. Úmluvě¹¹, OZ¹². „*Názor dítěte zmiňuje na prvním místě mezi faktory, které musí být zohledněny při posuzování nejlepšího zájmu dítěte, v Obecném komentáři č. 14, k právu dítěte na uplatňování zájmu dítěte jako předního hlediska, rovněž Výbor pro práva dítěte.*“ (Macela, Hovorka, Křístek, Trubačová, Zárasová, 2015, s. 90). Dle Výboru pro práva dítěte (dále jen „Výbor“) je nutné chápat nejlepší zájem dítěte jako třísložkový koncept. Tedy jako hmotné právo dítěte, aby při zvažování různých zájmů s cílem učinit rozhodnutí byl vždy nejlepší zájem dítěte posouzen jako přední hledisko. Druhým konceptem je základní zásada interpretace práva při možnosti více výkladů práva, upřednostnit výklad, který naplňuje nejlepší zájem dítěte (interpretačním rámcem jsou práva stanovená Úmluvou) a posledním hlediskem je procesní pravidlo při rozhodnutí, které může ovlivnit konkrétní dítě, nebo skupinu dětí. V uvedeném případě musí být vyhodnoceny jak pozitivní, tak i negativní dopady takového rozhodnutí na dítě/děti a zároveň by se toto vyhodnocení mělo promítnout do odůvodnění takového rozhodnutí. (Vlada.cz, 2018)

Uvedené je důležité zohlednit právě při umisťování dětí do ZDVOP, kdy především v případě umístění na základě rozhodnutí soudu je potřeba, aby k těmto kritériím bylo přihlédnuto, rozhodnutí bylo řádně odůvodněno a zároveň zde bylo uvedeno, v čem spočívá bezprostřední ohrožení dítěte, zda lze situaci řešit jiným méně omezujícím způsobem např. svěřením dítěte do péče jiné osoby. Jde o tzv. subsidiaritu v hledání řešení, kdy nejdříve je nutné využít možnosti v bezprostředním sociálním prostředí dítěte, poté pěstounskou péči a až nakonec svěřením dítěte do zařízení, byť jde o zařízení krizového typu. Zároveň by se mělo řešení hledat nejen vzhledem ke konkrétní bezprostřední situaci dítěte, ale i s ohledem na budoucí vývoj. (Vlada.cz, 2018) Zjišťováním názoru dítěte umožňuje orgánům veřejné moci dítěti participovat na vyřešení záležitostí, které se ho dotýkají, nikoliv však činit je zodpovědnými za rozhodnutí dospělých. Součástí tohoto procesu je i informování dítěte o jeho právech, podání pravdivé informace o jeho situaci.¹³ (Pemová, Ptáček, Macela, 2015) Jedná se o tzv. **participační práva dítěte**: právo na informaci, právo na vyjádření vlastního

¹¹ Dle čl. 3 Úmluvy musí být zájem dítěte předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány. (Eliáš, Svatoš, 2017)

¹² Dle § 867 OZ, před rozhodnutím, které se dotýká zájmu dítěte, poskytne soud dítěti potřebné informace, aby si mohl vytvořit vlastní názor a tento sdělit. (Eliáš, Svatoš, 2017)

¹³ Dítě má právo vyjádřit svůj názor i bez přítomnosti rodičů nebo pracovníků ZDVOP. (§ 8 odst. 1 a § 29 odst. 3 ZSPOD) (Rodinné právo, 2017)

názoru a přání a právo svým názorem ovlivnit rozhodnutí a právo svým názorem zcela určit rozhodnutí¹⁴. (Hrušáková, Králíčková, Westphalová a kol, 2017)

Dalším termínem, kterému je nutné se pro potřeby této práce věnovat je **ohrožené dítě**, i když tento termín v ZSPOD není takto přesně ukotven, tak z výkladu zákona přímo vyplývá, že ZDVOP jsou určeny ohroženým dětem v krizové situaci¹⁵. Na podporu uvedeného tvrzení lze přihlídnout k příloze č. 3 vyhlášky č. 473/2012 Sb., standardy kvality sociálně-právní ochrany dětí při poskytování sociálně-právní ochrany zařízeními pro děti vyžadující okamžitou pomoc, ke standardu 1b, kde je výslovně uvedeno, že „*Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc má písemně zpracovány pracovní postupy a metodiky zaručující dítěti pomoc a ochranu s cílem stabilizovat jeho situaci a navrátit jej do rodinného prostředí. Pracovní postupy a metodiky obsahují zejména způsoby práce s ohroženým dítětem a jeho rodinou, postup při vedení rozhovoru s dítětem a pro vyhodnocování potřeb dítěte.*“ (Rodinné právo, 2017, s. 113)

Kdo tedy rozhoduje o tom, že dítě je skutečně bezprostředně ohrožené? Ve většině případů je to právě pracovník OSPOD, který nejen, že může v případě ohroženého dítěte požádat o umístění do ZDVOP, ale také je aktivně legitimován k podání návrhu k soudu o umístění do zařízení dle § 452 z.ř.s. a zároveň je tím orgánem, který tzv. **vyhodnocuje situaci dítěte**¹⁶ (dále jen „vyhodnocení“) a zpracovává **individuální plán ochrany dítěte**¹⁷ (dále jen „IPOD“). Rozsah ohrožení identifikuje zpravidla pracovník OSPOD v úvodní fázi procesu vyhodnocení, případně pracovník ZDVOP (pokud dítě do ZDVOP přivede rodič), ale posouzení důvodnosti¹⁸ k pobytu provádí posléze pracovník OSPOD. **IPOD** je plán, jehož účelem je sestrojít společně s rodinou a dítětem strategie vedoucí k vyřešení nepříznivé situace, poskytnout rodině, OSPOD, ale i ZDVOP jakýsi návod, jak dosáhnout změn, v jakém časovém horizontu a evaluaci dosažení vytyčených změn.

¹⁴ Dle nálezu ÚS ze dne 8. 10. 2018 právo dítěte být slyšen v řízení, které se ho týká, zahrnuje také další komunikaci s ním, podávání informací o řízení, včetně toho, jak bylo rozhodnuto a jak byl zohledněn názor dítěte. Tuto povinnost má soud. Zároveň je, ale nutná komunikace mezi opatrovníkem (OSPOD) a dítětem o vedeném soudním řízení, výsledku řízení. (Nález ÚS ze dne 8. 10. 2018, 7 II. ÚS 725/18, ASPI, 2018)

¹⁵ Dle § 42 ZSPOD ZDVOP poskytuje ochranu a pomoc dítěti, které se ocitlo bez jakékoliv péče nebo jsou-li jeho život nebo nepříznivý vývoj vážně ohroženy anebo ocitlo-li se dítě bez péče přiměřené jeho věku, jde-li o dítě tělesně nebo duševně týrané nebo zneužívané anebo o dítě, které se ocitlo v prostředí nebo situaci, kdy jsou závažným způsobem ohrožena jeho základní práva. (Rodinné právo, 2017)

¹⁶ Dle § 10 odst. 3 písm. c) ZSPOD je obecní úřad obce s rozšířenou působností povinen pravidelně vyhodnocovat situaci dítěte a jeho rodiny, a to zejména z hlediska posouzení, zda se jedná o dítě uvedené v § 6. (Rodinné právo, 2017)

¹⁷ Dle § 10 odst. 3 písm. d) ZSPOD obecní úřad obce s rozšířenou působností je povinen zpracovat na základě vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny podle písmene c) individuální plán ochrany dítěte (Rodinné právo, 2017)

¹⁸ Tj. zda existuje zákonný důvod pro umístění do ZDVOP v souladu s §42 ZSPOD.

2 Orgán sociálně-právní ochrany dítěte – OSPOD

Následující kapitola se bude věnovat orgánu sociálně-právní ochrany dítěte, konkrétně OSPOD. Bude vysvětleno postavení OSPOD mezi ostatními orgány sociálně-právní ochrany dětí, zákonné povinnosti OSPOD. Stručně bude popsán i metodický a kontrolní orgán OSPOD, kterým jsou krajské úřady, Magistrát hlavního města Prahy, rozdělení pravomocí ve výkonu SPOD v hlavním městě Praze a poslední podkapitola se zaměří na styl organizace a kulturní model implementace v prostředí OSPOD.

2.1 Hierarchie orgánů sociálně-právní ochrany dětí

Tato podkapitola vysvětlí hierarchii orgánů SPOD a přinese stručný popis činnosti jednotlivých orgánů. Orgány sociálně-právní ochrany dětí vykonávají při SPOD přenesenou působnost. Jedná se o orgány, na které je státem tato činnost přenesena.

§ 4 ZSPOD určuje věcnou příslušnost orgánů SPOD. Dle uvedeného ustanovení SPOD zajišťují orgány SPOD, jimiž jsou (krajské úřady, vč. Magistrátu hlavního města Prahy – dále též „MHMP“, obecní úřady obce s rozšířenou působností, obecní a újezdní úřady, MPSV, Úřad pro mezinárodně-právní ochranu dětí, ÚP České republiky – krajské pobočky pro hlavní město Prahu, dále obce a kraje v samostatné působnosti, komise pro sociálně-právní ochranu dětí a tzv. pověřené osoby). Orgánem s obecnou působností na úseku SPOD jsou také soudy (v hl. m. Praze to jsou obvodní soudy a druhoinstanční je Městský soud v Praze). Zákon stanovuje výše uvedeným subjektům určité povinnosti, tzv. funkční příslušnost k výkonu jednotlivých činností. Pro potřebu této práce budou podrobněji popsány činnosti OSPOD a ZDVOP, ostatní činnosti budou pouze stručně zmíněny.

Ministerstvo práce a sociálních věcí – stojí v hierarchii orgánů SPOD nejvýše, avšak SPOD nevykonává přímo. Jedná se o odvolací, metodický a kontrolní orgán. ZSPOD mu svěřuje některé činnosti týkající se zprostředkování náhradní rodinné péče¹⁹, je rovněž odvolacím orgánem ve věci dávek pěstounské péče a ve věci zařazení žadatelů o náhradní rodinnou péči, přičemž prvoinstančním orgánem je krajský úřad vč. MHMP. Mezi další činnosti patří např. evidence pověřených osob. Zároveň vykonává činnosti svěřené mu kompetenčním zákonem (zákon č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev tzv. kompetenční

¹⁹ Ministerstvo je oprávněno podávat podněty krajskému úřadu a Úřadu ke zprostředkování osvojení a pěstounské péče; krajský úřad nebo Úřad je povinen ministerstvo vyrozumět o tom, jak s podnětem naložil. Krajský úřad je povinen umožnit ministerstvu za účelem kontroly přístup do evidence dětí nebo evidence žadatelů pro zprostředkování osvojení a pěstounské péče. (§ 24d zák. č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, in Rodinné právo, 2017)

zákon), mezi něž patří analytická a legislativní činnost, návrhy rozpočtů²⁰, zabezpečuje úkoly vyplývající pro Českou republiku z mezinárodních úmluv aj. (Macela, Hovorka, Křístek, Trubačová, Zárasová, 2015) MPSV tedy ve vztahu k orgánu SPOD, jímž je krajský úřad nebo MHMP, vystupuje jako metodický orgán (metodika vyplácení státního příspěvku zřizovatelům ZDVOP a metodika k jednotlivým právním titulům, délce pobytu dětí ve ZDVOP), dále je kontrolním a odvolacím orgánem ve věci výplaty státního příspěvku zřizovateli ZDVOP.

Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí (dále jen „ÚMPOD“) – jedná se o orgán přímo podřízený MPSV zřízený na základě § 3 ZSPOD, jež je orgánem s celostátní působností. Mezi jeho kompetence při poskytování SPOD patří pomoc při vymáhání výživného z ciziny a do ciziny, řešení tzv. mezinárodních únosů dětí, zajištění práva styku dítěte s rodičem (při mezinárodním prvku v rodině) a pomoc při mezinárodním osvojení. Výkon SPOD probíhá zejména v rovině mezinárodní spolupráce s orgány dotčených států. (Umpod.cz, 2018)

Krajské úřady, MHMP²¹ – mezi hlavní kompetence při výkonu SPOD v přenesené působnosti patří zejména úkoly v oblasti náhradní rodinné péče, jedná se zejména o proces zprostředkování osvojení a pěstounské péče, metodické vedení OSPOD (provádí metodické dohlídky, kontroly, přešetřuje stížnosti na OSPOD, účastní se případových konferencí). Mezi činnosti, které se vztahují k ZDVOP patří výplata státního příspěvku zřizovatelům ZDVOP, metodické vedení ve vztahu ke státnímu příspěvku, agenda pověřování²², přestupkové řízení při porušení povinností ředitele ZDVOP nebo zřizovatelů ZDVOP, přešetřování stížností na ZDVOP. Zároveň je krajský úřad, MHMP orgánem odvolacím v případech, kdy je prvostupňovým orgánem OSPOD, i v případě správního řízení, které vedou ZDVOP (rozhodnutí o výši příspěvku na úhradu pobytu a péče dle § 42b a násl. ZSPOD, rozhodnutí o nepovolení pobytu dítěte mimo ZDVOP).²³

Obecní úřady obce s rozšířenou působností (OSPOD) – jsou přímo podřízeny při výkonu SPOD metodickému orgánu krajskému úřadu, MHMP; jedná se o klíčové orgány v systému orgánů SPOD, jelikož mají značnou rozhodovací pravomoc při řešení nepříznivé situace

²⁰ V souvislosti se ZDVOP je nutné zmínit státní příspěvek pro zřizovatele ZDVOP, jež je vyplácen za pobyt a péči poskytovanou dítěti ve ZDVOP, dle § 42g a násl. ZSPOD z kapitoly 313 MPSV státního rozpočtu. (Podrobněji ve třetí kapitole u financování ZDVOP).

²¹ Magistrát hlavního města Prahy je orgánem, jež plní úkoly v samostatné i přenesené působnosti. U výkonu SPOD se jedná o působnost přenesenou, tj. výkon státní správy přenesený na vyšší územně samosprávný celek.

²² Vydávání rozhodnutí k výkonu SPOD tzv. organizací k tomu pověřenou.

²³ V případě těchto odvolacích řízení je odlišná místní příslušnost, kdy u prvně uvedeného je místně příslušným krajský úřad dle trvalého pobytu dítěte a u druhého to je krajský úřad, v jehož obvodu se ZDVOP nachází. (Macela, Hovorka, Křístek, Trubačová, Zárasová, 2015)

nezletilého dítěte, můžou ukládat tzv. výchovná opatření a zároveň činit opatření na ochranu dětí. Také jsou jako jediný z orgánů SPOD aktivně legitimovány k podání návrhu k soudu na nařízení předběžného opatření dle § 452 z.ř.s.²⁴ Protože se diplomová práce zabývá rolí OSPOD při řešení nepříznivé situace dítěte při umístění do ZDVOP, tak je to právě tento orgán, který bude ve výzkumné části podroben výzkumnému šetření. Z uvedeného důvodu je popis v této části práce stručně omezen na postavení v hierarchii orgánů SPOD a podrobnější výklad poskytne následující podkapitola.

Obecní úřady a újezdní úřady – povinnosti obecního úřadu stanovuje § 10 ZSPOD a patří mezi ně např. vyhledávání dětí v § 6 ZSPOD, působení na rodiče, aby plnili povinnosti vyplývající z rodičovské odpovědnosti, jednání s rodiči o odstranění nedostatků ve výchově, jednání s dítětem o nedostatecích v jeho chování, poskytování poradenství.

Úřad práce České republiky – krajské pobočky a pobočka pro hl. m. Prahu – tento orgán SPOD má kompetence především v oblasti finančního zajištění výkonu pěstounské péče v podobě dávek pěstounské péče, státním příspěvku na výkon pěstounské péče a také v oblasti inspekce kvality poskytování SPOD.²⁵

Dalšími orgány SPOD jsou **obce a kraje v samostatné působnosti**, které vytvářejí předpoklady pro kulturní, sportovní, jinou zájmovou a vzdělávací činnost dětí (jedná se zejména o aktivity primární prevence, které se nemusí vždy zaměřovat jen na děti v nepříznivé sociální situaci, ale na celý okruh rodin s dětmi). (Rodinné právo, 2017)

Komise pro sociálně-právní ochranu dětí – dle § 38 odst. 2 ZSPOD komise rozhoduje o vydání pověření k výkonu SPOD v případě žádosti o provozování výchovně rekreačních táborů pro děti²⁶, dále navrhuje a posuzuje předložené sociálně preventivní programy na ochranu ohrožených dětí, zajišťuje projednávání případů ohrožených dětí, koordinuje výkon SPOD na území správního obvodu obecního úřadu obce s rozšířenou působností.

(Rodinné právo, 2017)

Pověřené osoby – přestože je ZDVOP také pověřenou osobou, tak se zde výklad soustředí pouze na informaci o pověřených osobách obecně a ZDVOP bude probrán podrobněji v následující kapitole. SPOD je možné zajistit prostřednictvím jiných subjektů, než jen státních orgánů nebo orgánů veřejné správy. Zmíněné subjekty jsou tzv. pověřené osoby (fyzické i právnické), kterým je výkon některých činností svěřen na základě individuálního

²⁴ Tento institut bude podrobněji rozebrán v následující kapitole u právních titulů k umístění do ZDVOP.

²⁵ Tato činnost se týká právě kontroly standardů kvality ve ZDVOP.

²⁶ Pokud pověřená osoba neprovozuje ještě jinou činnost dle § 48 odst. 2 ZSPOD.

správního aktu²⁷, jímž je konstitutivní rozhodnutí. Věcně příslušným orgánem k vydání pověření je krajský úřad, MHMP, místní příslušnost se řídí místem trvalého pobytu nebo sídlem pověřené osoby. Pověřené osoby mohou vykonávat v SPOD jen činnosti stanovené v pověření, konkrétně to mohou být jen činnosti uvedené v § 48 ZSPOD. Mezi tyto činnosti např. patří vyhledávání dětí uvedených v § 6 ZSPOD, pomoc rodičům při řešení výchovných nebo jiných problémů souvisejících s péčí o dítě, zprostředkování poradenství při výchově a vzdělání dítěte a při péči o dítě zdravotně postižené, pořádání přednášek a kurzů zaměřených na řešení výchovných, sociálních a jiných problémů souvisejících s péčí o dítě a jeho výchovou, činnosti zaměřené na ochranu dětí přes škodlivými vlivy a jejich předcházení, zřizování zařízení SPOD (mezi něž patří i ZDVOP), uzavírání dohod o výkonu pěstounské péče a činnosti s tím související²⁸. (Rodinné právo, 2017)

Kontrolní činnost pověřených osob provádí krajský úřad, který pověření vydal. Tato činnost spočívá především v kontrole poskytování SPOD pověřenými osobami (zda je SPOD vykonávána v rozsahu činností na které je pověření vydáno, zároveň je prováděna kontrola podmínek pro vydání pověření, jimiž je např. splnění odborné způsobilosti všech osob, které přímo SPOD poskytují²⁹, zajištění odpovídajících materiálně-technických a hygienických podmínek prokázaných posudkem příslušného orgánu ochrany veřejného zdraví). Další kontrolu uskutečňuje inspekce poskytování SPOD prováděná krajskou pobočkou úřadu práce a v neposlední řadě probíhají i pravidelné kontroly zařízení SPOD (tedy převážně ZDVOP) ze strany veřejného ochránce práv v rámci systematických návštěv těchto zařízení. Zprávy z těchto návštěv jsou veřejně přístupné na webu www.ochrance.cz. Jejich cílem je „posílit ochranu osob omezených na svobodě před všemi formami tzv. špatného zacházení.“ (Ochrance.cz, 2018) Účelem těchto návštěv není náhrada za jakoukoliv jinou kontrolu, ale „jsou zaměřeny na dodržování základních lidských práv a svobod. Jejich charakter (monitoring) je preventivní, s cílem působit do budoucna, a pokud možno i vůči nenavštíveným zařízením.“ (Ochrance.cz, 2018) Ve vztahu k ostatním subjektům SPOD, jako jsou OSPOD a ZDVOP je činnost pověřených organizací nepochybně významná, pokud ji tyto subjekty dokážou účinně využít, rodině ohroženého dítěte organizaci doporučit a navázat multidisciplinární spolupráci, s cílem vyřešit nepříznivou sociální situaci.

²⁷ „Správní akt je jednostranný vrchnostenský právní úkon, kterým vykonavatel veřejné správy řeší právní poměry adresátů. Nejtýpčtějším správním aktem je správní rozhodnutí.“ (Sovová, Sova, 2012, str. 42)

²⁸ Organizace, které mají pověření k těmto činnostem, se nazývají doprovázející organizace, protože rodině, která má v pěstounské péči dítě/děti, je přidělen většinou jeden klíčový, doprovázející pracovník, který je s rodinou v kontaktu a zároveň tento pracovník podává pravidelné zprávy OSPOD o výkonu pěstounské péče.

²⁹ Odborná způsobilost těchto osob se posuzuje dle § 49a ZSPOD, ale v případě sociálních pracovníků a doprovázejících pracovníků dle § 110 zák. č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ZSS“).

2.2 OSPOD jako vykonavatel státní správy

Významným subjektem při ochraně práv nezletilých dětí je bezpochyby orgán SPOD, jímž je obecní úřad obce s rozšířenou působností (v hl. m. Praze úřad městské části). Jelikož bude výzkumná část diplomové práce zaměřena na výkon SPOD v hl. městě Praze, bude se tato podkapitola vztahovat k OSPOD v hl. městě Praze, přičemž rozdíl bude pouze v působnosti organizační struktury úřadů, kdy v hl. městě Praze je stanovena jiným právním předpisem (zákon o hlavním městě Praze), než ve zbytku republiky (zákon o obcích, o krajích). Zákonné povinnosti uložené OSPOD jsou však shodné pro všechny tyto orgány. Hlavní město Praha je dle zák. č. 131/2000 Sb., o hlavním městě Praze (dále jen „zákon o hlavním městě Praze“) obcí, krajem, veřejnoprávní korporací s právní subjektivitou. Městská část je správním obvodem, vykonávající přenesenou působnost, jen je-li jí zákonem nebo Statutem svěřen výkon přenesené působnosti. V hlavním městě Praze je 22 správních obvodů městských částí (dále jen „MČ“) pro výkon přenesené působnosti viz příloha č. 3 této práce. Zároveň v hl. městě Praze vykonává OSPOD povinnosti, které jsou zákonem svěřeny obecním úřadům, obecním úřadům s pověřeným obecním úřadem i obecním úřadům obce s rozšířenou působností³⁰.

Přímým vykonavatelem přenesené působnosti v oblasti SPOD je tzv. OSPOD. Dle § 32 zákona o hlavním městě Praze je přenesená působnost nad rozsah stanovený zákonem svěřená orgánům městských částí Statutem,³¹ konkrétně přílohou č. 3. Organizačně tedy výkon SPOD provádí úřad jako celek (tedy orgány úřadu výše uvedené), konkrétní agendy pak rozděluje organizační řád daného úřadu, který zpravidla výkonem této činnosti pověří odbor sociální, oddělení sociálně-právní ochrany dítěte. Dle § 81 odst. 3 písm. b) uvedeného zákona pak Magistrát hlavního města Prahy „řídí výkon přenesené působnosti orgány městských částí; k tomu organizuje a provádí kontroly na vybraných úsecích přenesené působnosti úřadů městských částí, vyhodnocuje jejich výsledky a k nápravě nedostatků přijímá potřebná opatření,“ (Zákon o hlavním městě Praze, Aspi, 2018), což se v praxi uplatňuje kontrolami městských částí, metodickými dohlídkami a přešetřováním stížností na výkon SPOD úřadem městské části.

³⁰ Dle statistické ročenky z oblasti práce a sociálních věcí, bylo v roce 2017 evidováno v hl. m. Praze 23 039 případů v rejstříku Om (evidenci dětí a rodin, jimž OSPOD poskytuje SPOD), což odpovídá pátému místu celkovému počtu dětí (na prvním místě je Ústecký kraj). (Statistická ročenka, MPSV, 2018)

³¹ Obecně záv. vyhláška hl. m. Prahy č. 55/2000 Sb.

2.3 Zákonné povinnosti OSPOD při výkonu přenesené působnosti

Povinnosti uložené OSPOD se prolínají celou právní úpravou (ZSPOD), proto zde budou vyjmenovány ty nejdůležitější a pozornost se zaměří na ty, jež se vztahují k dětem, u kterých hrozí riziko odebrání z péče rodičů a umístění do ZDVOP. Mezi významné povinnosti náleží opatření sociálně-právní ochrany³², která jsou systematicky uvedena v části třetí, hlavě I ZSPOD (§ 10 - § 13). Pro potřeby této práce je důležitá zejména povinnost dle písm. § 10 odst. 3 písm. c) ZSPOD, která ukládá OSPOD pravidelně **vyhodnocovat situaci dítěte** a jeho rodiny, a to z hlediska posouzení, zda se jedná o dítě uvedené v § 6, podle druhu a rozsahu opatření nezbytných k ochraně dítěte, a poskytovat pomoc rodičům nebo jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte. **Vyhodnocení situace dítěte a rodiny** spolu s tvorbou **IPOD** a pořádání **případových konferencí** patří mezi metody sociální práce, které přinesla do oblasti SPOD velká novela zákona. Cílem této novely byla především orientace na prevenci ohrožení dítěte a nalezení včasného řešení v rámci multidisciplinární spolupráce, která by měla být individuálně nastavena na konkrétní dítě a jeho situaci. **Vyhodnocení** má několik funkcí, dle kterých lze rozdělit do 3 fází. V úvodu se zjišťuje, zda se jedná o dítě uvedené v § 6 ZSPOD, tzv. úvodní vyhodnocení. Pokud OSPOD zjistí, že se jedná o dítě v § 6 ZSPOD, musí provést podrobnější vyhodnocení a na základě tohoto vyhodnocení zpracovat IPOD. Tato povinnost je přímo provázána s povinností ZDVOP dle § 42a odst. 1 písm. h) ZSPOD, kdy ZDVOP je povinen spolupracovat s rodinou dítěte, poskytnout jí terapii, nácvik rodičovských dovedností aj., a to v souladu s IPOD zpracovaným OSPOD. Z tohoto ustanovení vyplývá, že OSPOD by měl ZDVOP IPOD poskytnout, ideálně na něm spolupracovat se ZDVOP.

Zároveň je OSPOD povinen situaci dítěte pravidelně přehodnocovat a aktualizovat. Tento krok je velmi důležitý právě u dětí umístěných mimo rodinné prostředí např. v ZDVOP, kdy další zákonnou povinností OSPOD je nejméně jednou za 3 měsíce navštívit dítě, kterému byla nařízena ústavní nebo ochranná výchova a navštívit také rodiče dítěte (§ 29 odst. 2 písm. a) a b) ZSPOD).³³

³² „Opatření sociálně-právní ochrany musejí být zvolena tak, aby na sebe navazovala a vzájemně se ovlivňovala. Při výkonu a realizaci opatření mají přednost ta, která zabezpečí řádnou výchovu a příznivý vývoj dítěte v jeho rodinném prostředí. Teprve není-li to možné, tak v náhradním rodinném prostředí. Při tom OSPOD postupuje s využitím metod sociální práce a postupů odpovídajících současným vědeckým poznatkům.“ (Sborník stanovisek č. 16 – Rodina a dítě II. LIT239972CZ, Aspi, 2018)

³³ Ačkoliv ZSPOD hovoří o ústavní a ochranné výchově, tak z Komentáře k zákonu o sociálně-právní ochraně dětí vyplývá, že se jedná o demonstrativní výčet. „Ústavem je tedy třeba rozumět jakékoliv pobytové zařízení poskytující dětem plně přímé zaopatření, péči a výchovu, nahrazující péči rodičů,“ (Macela, Hovorka, Křístek, Trubačová, Zárasová, 2015, s. 354)

Zařízení jsou povinna zajistit OSPOD přístup, poskytnout mu potřebné listiny, doklady vztahující se k dítěti a jeho rodičům, umožnit setkání OSPOD s dítětem, umožnit provedení pohovoru s dítětem bez přítomnosti dalších osob. (Rodinné právo, 2017)

Kromě vyhodnocení a zpracování IPOD je další zákonnou povinností OSPOD pořádat **případové konference** pro řešení konkrétních situací ohrožených dětí a jejich rodičů. Tuto povinnost by OSPOD měl splnit vždy před podáním návrhu k soudu (na svěřeni dítěte do péče ZDVOP), kde předem projedná důvody podání návrhu a bude se zabývat způsoby jejich řešení.

Dále OSPOD **poskytuje poradenství** při výchově³⁴ a vzdělávání dítěte, pomáhá při řešení výchovných nebo jiných problémů souvisejících s péčí o dítě, může naříditi rodičům uloženi povinnosti využít odbornou poradenskou pomoc, pokud např. nejsou schopni řešit problémy spojené s výchovou dítěte bez odborníka.³⁵ (Rodinné právo, 2017)

Důležitou povinností je dle § 12 odst. 2 ZSPOD **poskytnout rodiči pomoc po umístěni dítěte** do zařízení ústavní výchovy nebo do **ZDVOP**. Tato pomoc spočívá především v uspořádání rodinných poměrů, které by umožnily návrat dítěte do rodinného prostředí, při řešení hmotné a sociální situace, pomoc při spolupráci s orgány sociálního zabezpečeni, krajskými pobočkami ÚP a dalšími státními orgány. (Rodinné právo, 2017)

Uvedená povinnost je chápána jako **sanace rodinného prostředí** za účelem, co nejrychlejšího vyřešení nepříznivé sociální situace rodiny. „*Činnosti sanace rodiny jsou vždy realizovány multidisciplinárním týmem ve spolupráci s dítětem a jeho rodinou....*“ (Bechyňová, 2012, s.12)

Z uvedeného vyplývá, že sociální pracovník OSPOD by měl vždy do řešení nepříznivé situace zapojit nejen ostatní odborníky (jimiž jsou pracovníci úřadu práce, sociální pracovníci pověřených osob, organizací sociálních služeb, sociální pracovníci ZDVOP, učitelé, lékaři dítěte), ale především rodinu a dítě samotné. Cílem sanace je pak předcházet ohrožení dítěte, poskytnuti pomoci rodičům např. k posílení rodičovských dovedností, zplnomocnění dítěte, změna sociálních dovedností, která bude eliminovat riziko ponechání dítěte mimo rodinu nebo posílení kontaktů s dítětem (při umístěni mimo rodinu). Sanace je

³⁴ Zajištění výchovy dítěte spadá do rodičovské odpovědnosti dle § 858 OZ. Výchovou je myšleno vedení dítěte k řádnému životu a to zejména výchovným působením na dítě a používáním výchovných prostředků a opatření. Výchova tedy není autoritativní rozhodování o dítěti, ale spíše oboustranný vztah mezi rodiči a dětmi založený na citovém pozitivním vztahu. Výchova proti vůli dětí je v rozporu se zájmem dítěte. (Hrušáková, Králíčková, Westphalová, 2014) Ve výchově nejde jen o jednostranné působení vychovatele, nýbrž o vzájemnou spolupráci rodiče a dítěte. (Šinová, Šmíd, Juráš a kol. 2013)

³⁵ Dle § 884 OZ mají být rodiče všestranně příkladem svým dětem. Rodiče mají také prvotní právo péče o dítě zakotvené LZPS. Zároveň dle LZPS mají rodiče, kteří pečují o dítě právo na pomoc od státu. Např. pomoc při výchově dítěte prostřednictvím OSPOD. (Hrušáková, Králíčková, Westphalová, 2014)

prováděna např. prostřednictvím případových konferencí. Sociální pracovník OSPOD je pak koordinátorem týmu. (Bechyňová, 2012) Obsah tohoto ustanovení koresponduje s povinností dle § 29 odst. 2 písm. b) ZSPOD, která stanoví OSPOD alespoň jedenkrát za 3 měsíce navštívit rodiče dítěte³⁶, kterému byla nařízena ústavní nebo ochranná výchova. Zároveň má OSPOD povinnost jedenkrát za tři měsíce navštívit i dítě. (Novotná, Burdová, Riedlová Jurková, 2014) Povinnost návštěvy dítěte v případě umístění na základě rozhodnutí soudu stanoví zaměstnanci OSPOD konkrétně § 42 odst. 7 písm. b) ZSPOD.³⁷ Uvedené problematice se bude práce zabývat v závěrečné kapitole, kde budou nastíněny možnosti sociální práce s rodinou při umístění dítěte v ZDVOP.

Mezi další nástroje OSPOD, jimiž působí na rodiče, aby plnili povinnosti vyplývající z jejich rodičovské odpovědnosti, patří tzv. **výchovná opatření** (§ 13 ZSPOD). Nejméně represivním opatřením je napomenutí, jehož význam je převážně preventivní a lze ho uložit jak dítěti, tak rodičům. Dohled je také preventivním nástrojem, ačkoliv OSPOD provádí dohled v zákonech stanovených případech (např. umístění dítěte do ZDVOP) bez správního rozhodnutí na základě zákonné povinnosti OSPOD navštívit rodiče i dítě. (Macela, Hovorka, Křístek, Trubačová, Zárasová, 2015)

Uložení využití odborné poradenské pomoci, mediace nebo terapie je možné jak dítěti, tak rodičům. Zde je nutné zmínit, že pokud rodič nerespektuje rozhodnutí o uložení tohoto opatření a záměrně jej maří, může se dopustit přestupku s vyšší sankce až 50 000,- Kč.

Zmíněná výchovná opatření může uložit i soud, pokud tak již neučinil OSPOD. Výchovná opatření OSPOD ukládá ve správním řízení a jedná se o represivní úlohu OSPOD, což znamená, že klient tato opatření může spíše vnímat jako kontrolu³⁸.

Není-li možné zajistit dítěti potřebnou ochranu a pomoc jiným výchovným opatřením nebo opatřením SPOD a zároveň není-li možné zajistit péči o dítě prostřednictvím náhradní rodinné péče, může **soud** (na návrh OSPOD) **rozhodnout o svěření dítěte do ZDVOP**. Zákonné důvody tohoto svěření budou rozebrány v následující kapitole, která se bude věnovat ZDVOP. Nicméně je nutné konstatovat, že odebrání dítěte z rodinného prostředí musí být chápáno jako dočasné řešení a primárním cílem by mělo být opětovné sloučení rodičů a dětí. (III. ÚS 1265/16, Aspi, 2018) Výbor pro práva dítěte již v minulosti

³⁶ Návštěvy je nutné dodržovat u obou rodičů, nejen u rodiče, kterému bylo dítě svěřeno do výchovy. (Novotná, Burdová, Riedlová Jurková, 2014)

³⁷ „Je-li dítě umístěno v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc na základě rozhodnutí soudu, je zaměstnanec obce s rozšířenou působností zařazený do obecního úřadu povinen navštívit dítě podle potřeby, nejméně však jednou za 3 měsíce.“ (Zákon o sociálně-právní ochraně dětí, poslední stav textu, Aspi, 2018)

³⁸ Mezi profesionální modely kontroly patří vyjasňování, přesvědčování, dozor a opatrování. Je třeba zdůraznit, že jak pomoc, tak i kontrola jsou profesionální způsoby práce a u kontroly by měla být zpětně zjišťována užitečnost pro klienta, tedy nezletilé dítě. (Úlehla, 2005)

konstatoval, že ČR je země s nejvyšším počtem dětí, jimž je výchova v rodinném prostředí odepřena. (Chmelař, Matoušek, Pazlarová, 2008)

Dalšími nástroji OSPOD při řešení nepříznivé sociální situace dítěte jsou **opatření na ochranu dětí** dle § 14 ZSPOD, konkrétně opatření dle odst. 1 písm. e), g). Jedná se o aktivní legitimaci k podání návrhu k soudu na svěřeni dítěte do péče ZDVOP, prodloužení doby svěřeni nebo zrušení rozhodnutí o svěřeni dítěte do ZDVOP a o nařízení již zmíněného výchovného opatření dle § 13a ZSPOD, na prodloužení doby tohoto opatření nebo jeho zrušení. Aktivní legitimaci se rozumí, že k tomuto návrhu je oprávněn právě OSPOD, tedy nikdo jiný. Soud rozhoduje předběžným opatřením dle § 452 z.ř.s.³⁹ nebo dle § 13a) odst. 1 písm. b) ZSPOD, kterým umístí nezletilé dítě do péče ZDVOP⁴⁰. Podrobněji bude usnesení soudu rozebráno v následující kapitole.

2.4 Styl organizace a kulturní model implementace v prostředí OSPOD

Následující podkapitola se zaměří na možný styl vedení organizace a kulturní model implementace v prostředí OSPOD. Cílem bude nastínit odlišné přístupy k tvorbě politik v prostředí organizace OSPOD a v následující kapitole i ZDVOP a kulturní model těchto organizací, z důvodu výběru informantů této práce. Jelikož hlavním cílem práce je vyprofilovat možnosti spolupráce těchto subjektů při řešení nepříznivé situace dítěte, je nutné si uvědomit, že i když aktéři jednají podle stejného zákona, tak vliv na jejich rozhodnutí, shodu v cílech může mít právě přístup k implementaci politiky a kulturní model organizace, ale i životní postoje, hodnoty zaměstnanců, pracovní prostředí a podmínky pro výkon práce, styl vedení organizace. Organizační kultura pak může ovlivnit fungování organizace pozitivně i negativně. (Havrdová, Šmídová, Šafr, Štengmannová a kol., 2011)

OSPOD jako zástupce přístupu top-down

OSPOD je jedním z orgánu sociálně-právní ochrany. Zaměstnancem OSPOD je sociální pracovník, ale zároveň také úředník, na kterého se vztahují povinnosti dle zákona č. 312/2002 Sb., o úřednících územních samosprávných celků.

³⁹ Tento návrh se podává v případě, že se nezletilé dítě ocitlo-li se ve stavu nedostatku řádné péče bez ohledu na to, zda tu je či není osoba, která má právo o dítě pečovat, nebo je-li život dítěte, jeho normální vývoj nebo jiný důležitý zájem vážně ohrožen nebo byl-li narušen. (Zvláštní řízení soudní, 2014) V praxi je nazýváno jako „rychlé předběžné opatření“.

⁴⁰ „Je zcela nepřipustné, aby OSPOD pohlížel na podání návrhu na vydání předběžného opatření jako na variantu, o jejíž správnosti rozhodne až soud. Není ani možné, aby OSPOD zpětně odvozoval důvodnost podaného návrhu od skutečnosti, že soud návrhu vyhověl. Soud a OSPOD se na ochraně práv dětí podílejí, každý však ze své (nezávislé) pozice. Zjednodušeně se dá říci, že soud rozhoduje v dobré víře, že OSPOD jednal na základě precizního vyhodnocení problematické situace rodiny po bezprostředním kontaktu se všemi dotčenými osobami a vyčerpání méně invazivních opatření. Vyplyvá to z povahy řízení, jehož výsledkem má být pouze prozatímní rozhodnutí.“ (Sborník stanovisek č. 16 – Rodina a dítě II. LIT239972CZ, Aspi, 2018)

S ohledem na implementaci veřejné politiky prostřednictvím aktérů se v politice rozlišují 2 rozměry „vertikální“ a „horizontální.“ Ve **vertikálním** rozměru se jednotlivá rozhodnutí přenášejí od tvůrců rozhodnutí směrem dolů na podřízené úředníky a ti je následně implementují. Důležitá je zde legitimní autorita a moc prosadit cíle, zároveň má dle Zatloukala kultura veřejné správy zpravidla značnou potřebu kontroly nad vším, co se děje. (Matoušek, Pazlarová, 2016)

Horizontální pohled na tvorbu a realizaci politiky se zabývá vztahy jednotlivých aktérů v různých organizacích, je zde mnoho interakcí. Implementace rozhodnutí tak vyžaduje spolupráci ostatních, kteří se nacházejí mimo hierarchickou strukturu. V kontextu výše uvedeného bude OSPOD zařazen do vertikálního pohledu. V tomto pohledu politiku tvoří lídři, vedoucí. (Smutek, 2015) V prostředí OSPOD si lze velice dobře představit, že sociální pracovník vykonává příkazy, které jsou legitimně dané zákonem, vyhláškou, nařízením, směrnicí, ale i metodickým orgánem, ředitelem, vedoucím, radním, starostou, ale zároveň právě v rámci multidisciplinární spolupráce, může v rámci setkávání, utváření vztahů, pracovat na společném cíli. Dle Colebatha dodává vertikální rozměr rozhodnutí legitimitu a horizontální účinnost. (Smutek, 2015) OSPOD je tedy orgánem, který je legitimován k poskytování SPOD zákonnými i podzákonnými normami, ale zároveň při přímém výkonu SPOD je v síti jednotlivých vztahů odborníků.

Pokud se zaměříme na implementaci jako proces uskutečňování veřejné politiky, tak oba přístupy top-down i bottom-up můžeme analogicky přiřadit k již zmiňovaným rozměrům vertikálnímu a horizontálnímu. Přístup shora dolů (top-down) potom bude zastoupen u OSPOD více, než přístup zezdola nahoru (bottom-up). Hlavními zásadami tohoto přístupu jsou jasně stanovené cíle (např. ochrana dítěte s ohledem na jeho nejlepší zájem), jasně definované politické nástroje pro dosažení cílů (legislativa vč. mezinárodních smluv) tj. existence zákona (např. ZSPOD), existence tzv. implementačního řetězu (řetězení jednotlivých implementačních akcí od priorit vlády po obce), lidské zdroje pro implementující organizace (sociální pracovník OSPOD). Důležitý pro tento přístup je shoda na cílech, což se právě zdá problematické, kdy např. pojem nejlepší zájem dítěte může být vysvětlován z různých úhlů pohledů a různými subjekty odlišně, subjektivně. Dlouhodobým cílem metodického orgánu v oblasti SPOD (MPSV) je deinstitucionalizace, transformace pobytových zařízení ústavního typu na zařízení, která poskytují pomoc pouze na omezenou dobu dítěti v krizové situaci. Otázkou je, zda existuje shoda na těchto cílech mezi pracovníky OSPOD. Politickým nástrojem je pro pracovníky OSPOD obsáhlá legislativa. Slabinou může být právě rozhodnutí, přijímaná tzv. „od stolu“, bez dostatečné znalosti praxe.

Z pohledu zařazení organizace do jednoho ze 4 Elmorových organizačních modelů implementace, je možné vnímat OSPOD jako organizaci byrokratické správy. Rolí úředníka v byrokratické⁴¹ správě je provést standardní výkon podle předem stanovených postupů a krajně redukuje jeho osobní iniciativu na úroveň rutiny. (Winkler, 2002) Byrokracie blokuje tvůrčí potencial a omezuje možnost volby ze strany zaměstnanců, ale zároveň jim zabraňuje zcela uzurpovat pro své osobní cíle moc plynoucí z jejich postavení. (Keller, 2007) Výkon pracovníků je prováděn jako rutinní činnost, lze velmi dobře definovat pravomoc a odpovědnost jednotlivých pozic. V organizaci existuje jasná hierarchie pozic spolu s definicí oprávnění vydávat příkazy, každý zaměstnanec ví, komu je odpovědný. Administrativní úkony jsou v písemné podobě a jsou dobře dohledatelné. Procedury a pravidla jsou neosobní a řídí se jimi, jak manažeři, tak zaměstnanci. (Havrdová, Šmídová, Šafr, Štengmannová a kol., 2011) Byrokratické organizace jsou tak výhodné pro činnosti opakované a rutinní, je snadné sledovat efektivitu výsledků a podle toho nastavit systém ohodnocení. Činnost úředníků je vysoce standardizována, nevýhodou může být ubíjení kreativity a obtížná adaptace na jakoukoliv změnu. (Potůček, 2005)

V kontextu výše uvedeného je nutné konstatovat, že sociální pracovník OSPOD se může nacházet ve značně ambivalentní situaci, kdy má přesně nastavená pravidla na veškeré činnosti, výkon sociální práce je velmi svázán zákonnými povinnostmi, které jsou kontrolovány a v případě nesprávného úředního postupu sankcionovány, ale na druhou stranu má jednat v nejlepším zájmu dítěte, postupovat individuálně dle konkrétní situace a zároveň musí pružně reagovat na změny metodik, celoživotně se vzdělávat (týká se jak odborného vzdělávání v sociální problematice, tak vzdělávání úředníka), účastnit se supervizí, intervizí a být kreativní při řešení situace.

Zároveň jsou tyto organizace velmi rezistentní vůči změně. (Winkler, 2002) Proto může být velmi nesnadné pro metodický orgán (MPSV, KÚ) prosazovat změny. Navíc i metodické orgány při provádění kontrol postupují rutinně dle metodik.

⁴¹ Termín byrokracie je mnohoznačný od označení organizace veřejné správy přes nezbytné zásahy státu do sociálního a hospodářského života po nemoc organizací způsobující jejich fatální neúčinnost. (Keller, 2010)

3 Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc - ZDVOP

Tato kapitola se zaměří na výkon SPOD tzv. ZDVOP. V následujících podkapitolách bude učiněn stručný historický exkurz do institutu zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, dále bude věnována pozornost legislativnímu ukotvení ZDVOP, účelu zařízení, právním titulům k umístění do ZDVOP, financování ZDVOP. V předposlední podkapitole budou popsány, s ohledem na výzkumný vzorek, ZDVOP v hlavním městě Praze a poslední podkapitola nastíní styl organizace a kulturní model implementace v prostředí ZDVOP.

3.1 Historie vzniku zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc vznikly v roce 2000, kdy do této doby bylo povinností obce postarat se o ohrožené děti. „*Prvním zařízením pro děti vyžadující okamžitou pomoc ve vlastním smyslu zákona o sociálně-právní ochraně dětí po nabytí jeho účinnosti byl Azylový dům pro děti v Praze 2 Na Slupi...*“ (Macela, Hovorka, Křístek, Trubačová, Zárasová, 2015, s. 480) Zároveň byl v roce 2000 otevřen první Klokánek (zařízení Fondu ohrožených dětí) v Žatci.⁴² Institut ZDVOP byl uzákoněn v roce 2002 v souvislosti s novelou zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních⁴³. Legislativně byla dána povinnost před nařízením ústavní výchovy zkoumat, zda výchovu dítěte nelze zajistit prostřednictvím náhradní rodinné péče (pěstounská péče) nebo svěřením dítěte do ZDVOP. Systematicky byly ZDVOP zařazeny do hlavy druhé zákona o rodině mezi tzv. výchovná opatření, pěstounskou péčí. Všimněme si, že účelem svěřením dítěte do ZDVOP mělo mít přednost před nařízením ústavní výchovy (v zákoně bylo výslovně uvedeno, že se jedná o zařízení rodinné péče). Dle komentáře k předcházející právní úpravě (zákon o rodině) vyplývalo, že ústavní výchova byla uvedena jako nejzávažnější opatření. „*Přednost má vždy individuální péče před péčí ústavní...*“ (Holub, Nová, 2002, s. 110) Individuální péčí byla rozuměna péče jiné fyzické osoby, poručníka nebo pěstouna. A komentář se kromě stručného sdělení, že v současné době vzniká řada malých dětských domovů rodinného typu, které vytvářejí model velké

⁴² „*Ten je konstruován tak, aby se předcházelo umístění ohrožených dětí do ústavů.*“ *Náhradní rodiče pečující o děti v Klokánku procházejí psychologickým testováním a jsou pravidelně supervidováni. Kontakt s biologickými rodiči je podporován...*“ (Matoušek, Kolářková, Kodymová, 2010, s. 33)

⁴³ Dle § 46 pův. zák. č. 94/1963 Sb., o rodině vyplývá, že jestliže je výchova dítěte vážně ohrožena nebo vážně narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě nebo jestliže z jiných závažných důvodů nemohou rodiče výchovu dítěte zabezpečit, může soud nařídit ústavní výchovu nebo dítě svěřit do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Před nařízením ústavní výchovy je soud povinen zkoumat, zda výchovu dítěte nelze zajistit náhradní rodinnou péčí nebo rodinnou péčí v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, která má přednost před výchovou ústavní. (Zák. č. 94/1963 Sb., o rodině, Aspi, 2018)

rodiny, v nichž je dětem poskytována péče obdobně, jako u péče individuální, ke ZDVOP vůbec nevyjadřuje. (Holub, Nová, 2002) V ZSPOD byla pouze zmínka o účelu ZDVOP a stručných povinnostech.⁴⁴ Je nutné sdělit, že formulace se do současnosti takřka nezměnila, pouze zde přibýly děti tzv. bezprizorní (bez přiměřené péče jejich věku) a byla změněna formulace u zajištění zdravotní péče. Chyběly zde však zákonem stanovené podmínky pro přijetí dítěte do zařízení (kdy v této době byly děti přijímány na základě rozhodnutí soudu, většinou předběžného opatření) a možnosti financování zařízení za poskytnutou péči.

Od 1. 6. 2006 byl novelizován ZSPOD, kde byly již podrobně upraveny podmínky umístování dětí do ZDVOP, byly zákonem stanoveny právní tituly k umístění dítěte, které byly shodné se současnými⁴⁵. Dále se objevily možnosti financování ZDVOP pomocí příspěvku na úhradu a péče a státního příspěvku pro zřizovatele ZDVOP, jehož výpočet byl však odlišný od dnešního způsobu výpočtu.⁴⁶

Zároveň do 1. 1. 2013 byla odlišná místní příslušnost k vedení správního řízení o státním příspěvku zřizovateli ZDVOP (kdy místně příslušným byl krajský úřad dle sídla zřizovatele) namísto současného krajského úřadu dle místa, kde se nachází objekt nebo prostory ZDVOP. Současně byla stanovena i povinnost zaměstnanci OSPOD navštívit dítě umístěné do ZDVOP na základě rozhodnutí soudu 1x za 3 měsíce, u dítěte mladšího jednoho roku dokonce 1x měsíčně a byly stanoveny podmínky pro pobyt mimo zařízení.

Komentář k zákonu o rodině již ZDVOP věnoval stručnou pasáž, ve které rozebíral především právní tituly k umístění do ZDVOP, povinnost zaměstnance OSPOD navštívit dítě a velmi stručně práva a povinnosti zařízení, dětí a jejich zákonných zástupců. Zároveň však bylo na Mezinárodní konferenci v roce 2008 konstatováno, že *„zařízení zatím působí jako paralelní síť dětských domovů, jejichž minimální kvalita není zaručena ani takovými pravidly, kterými se musí řídit každý dětský domov.“* (Chmelař, Matoušek, Pazlarová, 2008, s. 19) Účelem návrhu novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí, bylo zprofesionalizovat péči prostřednictvím sociálního pracovníka a psychologa. (Machová, 2013)

⁴⁴ „Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc poskytují ochranu a pomoc dítěti, které se ocitlo bez jakékoliv péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy, jde-li o dítě tělesně nebo duševně týrané nebo zneužívané anebo o dítě, které se ocitlo v prostředí nebo situaci, kdy jsou závažným způsobem ohrožena jeho základní práva. Ochrana a pomoc takovému dítěti spočívá v uspokojování základních životních potřeb, včetně ubytování, a v zajištění lékařské péče zdravotnickým zařízením, psychologické a jiné obdobné nutné péče.“ (Zákon o sociálně-právní ochraně dětí, stav k 31. 12. 2002, Aspi, 2018)

⁴⁵ Poprvé od 1. 9. 2007 bylo možné vyplatit státní příspěvek do ZDVOP dítěti, které bylo umístěno na základě dohody s rodičem, pokud OSPOD uznal pobyt důvodný.

⁴⁶ Státní příspěvek se vypočítával součinem životního minima osoby, která je druhá nebo další v pořadí a příslušného koeficientu (7,80, později 10, 80), v případě pobytu mimo ZDVOP jedné třicetiny této částky, za každý den pobytu v ZDVOP. Částky státního příspěvku byly dokonce v některých případech vyšší, než je tomu dnes, protože např. u dítěte ve věkovém rozmezí 15 – 18 let byla částka státního příspěvku 28 080,- Kč, u nejnižší věkové kategorie do 6 let částka 17 280,- Kč. (Zákon o sociálně-právní ochraně dětí, stav do 31. 8. 2007 a 31. 12. 2012 Aspi, 2018)

Podstatné změny přinesla tzv. velká novela zákona k datu 1. 1. 2013, kdy byla omezena kapacita⁴⁷ ZDVOP na max. 28 dětí⁴⁸ v jednom zařízení, a to i v případě provozování ve více budovách, přičemž tento zákonný maximální počet mohl být překročen jen v případě umístění sourozenecké skupiny. Tím se také částečně podpořila deinstitucionalizace ZDVOP.⁴⁹ Nejproblematictější byla skutečnost, že obsazená kapacita ZDVOP se hodnotila vzhledem k počtu umístěných dětí bez ohledu na to, zda se dítě v zařízení fyzicky nacházelo (mnohé děti se nacházely na dlouhodobých propustkách), což působilo ZDVOP finanční problémy, kdy místo měli fakticky obsazené, ale neobdrželi za péči a pobyt dítěte státní příspěvek.

Zároveň byly stanoveny i kvalifikační požadavky⁵⁰ pracovníků ZDVOP, kteří poskytují přímou péči dětem. (Machová, 2013)

Dalším bodem novely byla změna ve způsobu výpočtu i místní příslušnosti výplaty státního příspěvku, ale především změna v posuzování právních titulů pro umístění do ZDVOP a s ní související změna maximální doby pobytu v zařízení. Posledně uvedená změna byla upravena i v OZ, kde je již maximální možná doba pobytu v ZDVOP, ale i v zařízení ústavní výchovy⁵¹ zmíněna. Z rozhodnutí MPSV ze dne 28. 2. 2014 vyplývá, že „omezení počtu dětí umístěných v péči ZDVOP je společně s omezením délky pobytu dětí opatřením, které má přispět k tomu, aby toto zařízení získalo formu zařízení spíše rodinného typu, a aby poskytovalo pomoc okamžitou, tedy krizovou, nikoliv dlouhodobou.“ (Evidence MHMP)

Formulace o rodinné péči v ZDVOP byla v zákoně zrušena až k 1. 1. 2014, kdy byl zákon o rodině zrušen účinností nového občanského zákoníku. Zde již bylo stanoveno, že soud před nařízením ústavní výchovy zvažuje, zda není na místě dát přednost svěřeni dítěte do péče fyzické osoby. Z komentáře k OZ také vyplývá, že ačkoliv zákon o rodině hovořil o povinnosti upřednostnit rodinnou péči v ZDVOP, před ústavní výchovou, tak se jednalo o zařízení typu ústavní výchovy, přičemž tato skutečnost vyplynula především z rozhodnutí soudu, který svěřil dítě do péče zařízení, nikoliv do péče jiné fyzické osoby (výroky tehdejších rozsudků o svěření do ZDVOP byly často formulovány tak, že soud nařizuje

⁴⁷ Původně nebyla kapacita zařízení vůbec ukotvena a některá zařízení měla běžně umístěno i 62 dětí měsíčně, což bylo v rozporu s tvrzením, že se jedná o zařízení rodinného typu. (Evidence MHMP)

⁴⁸ Fondu ohrožených byla MPSV udělena výjimka z uvedené kapacity do konce roku 2014. (Evidence MHMP)

⁴⁹ Deinstitucionalizace probíhá v současnosti především v sociálních službách. Problémem v systému SPOD je, že ústavní zařízení spadají pod rezort Ministerstva zdravotnictví (dětská centra) a Ministerstva školství (ústavní výchova, střediska výchovné péče). Pod rezort Ministerstva práce a sociálních věcí spadají jen ZDVOPY. Systém péče o ohrožené děti je tak značně roztržštěný. „Cílem deinstitucionalizace je oslabení tradičních ústavních forem péče a posílení služeb spojených s vlastním bydlením, místní komunitou, s individuálním přístupem ke klientovi, včetně upevnění role rodiny a neformálních poskytovatelů pomoci.“ Matoušek a kol, s. 248, 2013)

⁵⁰ § 49a ZSPOD

⁵¹ Ústavní výchova byla dle důvodové zprávy k novele zákona omezena jako „ultima ratio“ (poslední rozhodnutí), na dobu tří let. (psp.cz, 2019)

ústavní výchovu do ZDVOP a děti v nich byly na základě těchto rozsudků, kdy nebyla doba nařízení ústavní výchovy omezena na dobu 3 let jako dnes, umístěny často až do zletilosti). Dle současné legislativy, kdy jsou ZDVOP ukotvena v § 971 odst. 2 OZ, svěří soud dítě do ZDVOP v případě, pokud rodiče nemohou z vážných důvodů zabezpečit výchovu dětí na přechodnou dobu, a to na dobu nejdéle 6 měsíců. Zároveň v § 42 a násl. v ZSPOD je ukotvena právní úprava těchto zařízení, jejich účel, právní tituly k umístění do ZDVOP, povinnosti zřizovatelů ZDVOP, jejich ředitelů, ale i kapacitní limit zařízení aj. Z důvodové zprávy k velké novele ZSPOD pak vyplývá, že ZDVOP budou poskytovat péči pouze nezbytnou, zpravidla krátkodobou, „než bude zajištěno řešení problému péče o dítě odpovídajícím způsobem, např. ústavní péčí nebo péčí jinou osobou než rodiči. Jde tedy o určitý typ azylového zařízení, kde bude možno zajistit pro dítě základní péči a ochránit dítě před možnou újmou, která mu hrozí.“ (Macela, Hovorka, Křístek, Trubačová, Zárasová, 2015, s. 477)

3.2 Legislativní ukotvení ZDVOP

V následující podkapitole bude zmíněna nejen současná legislativa, která se vztahuje k problematice ZDVOP, ale bude rozebrán i účel ZDVOP, jednotlivé právní tituly, na základě kterých je možné dítě do ZDVOP umístit, a maximální doba pobytu v ZDVOP.

ZDVOP jsou ukotvena v § 42 ZSPOD jako zařízení, která poskytují ochranu a pomoc dítěti, které se ocitlo bez jakékoliv péče přiměřené jeho věku, dítěti tělesně nebo duševně zneužívanému nebo dětem, které se ocitly v prostředí nebo situaci, kdy jsou závažným způsobem ohrožena jejich základní práva. (Rodinné právo, 2017) Zde je tedy vymezen okruh dětí, které mohou být do zařízení umístěny a dále zákon pojednává o právních titulech k umístění a maximální době tohoto umístění. Jedná se o zařízení pobytové, krizové a vzhledem k nejvyšší možné zákonné kapacitě ZDVOP (28 dětí na jedno zařízení) nemůže jít o zařízení rodinného typu, ale spíše o zařízení obdobné zařízení ústavní výchovy s rozdílnými důvody k umístění⁵² a maximální dobou umístění. Ústavní výchovu nelze nařídit z důvodů sociálních, tj. nedostatek bytových poměrů nebo majetkových poměrů rodičů. (Nový občanský zákoník 2014, 2012) Oproti tomu v ZDVOP se často nacházejí děti umístěné právě pro špatné bytové a majetkové poměry rodičů. Podstatné je, že tyto nepříznivé poměry jsou nebo budou pouze přechodné (OZ stanoví v § 971 odst. 2 max. lhůtu

⁵² Ústavní výchovu lze nařídit v případě, že je výchova dítěte nebo jeho tělesný, rozumový či duševní stav anebo jeho řádný vývoj vážně ohrožen nebo narušen do té míry, že je to v rozporu se zájmem dítěte, případně z jiných vážných důvodů, pro které rodiče dítěte nemohou jeho výchovu zabezpečit, a to na dobu nejdéle tří let. (Rodinné právo, 2017)

6 měsíců) a i v ostatních zákonech můžeme analogicky tuto lhůtu nalézt (např. § 42 odst. 5 písm. a) ZSPOD, dle kterého může být maximální délka umístění dítěte na základě žádosti zákonného zástupce 3 měsíce + další 3 měsíce v případě opakované žádosti. Taktéž maximální doba předběžného opatření stanovená v § 460 z.ř.s. je 6 měsíců, pouze v individuálních případech a ze zákonných důvodů ji lze prodloužit). Již Oldřich Matoušek v roce 2008 uvedl o těchto zařízeních, že nemají nahrazovat biologickou nebo jinou rodinu a pobyt má být pouze krátkodobý. (Machová, 2011)

Dítě se umísťuje do ZDVOP na základě 4 různých právních titulů. V zákoně jsou tyto tituly odstupňovány dle velikosti zásahu veřejné moci do rodinných práv od rozhodnutí soudu po žádost OSPOD, žádost zákonného zástupce a žádost samotného dítěte.

✓ Umístění dítěte na základě rozhodnutí soudu - § 42 odst. 2 písm. a) ZSPOD

Rozhodnutí ve věci samé – rozsudek. Tímto právním titulem je dítě umístěno do ZDVOP často až po několikaměsíčním pobytu v zařízení na základě jiného právního titulu. Jedná se o umístění na základě rozsudku soudu obdobné rozsudku o nařízení ústavní výchovy, kde je však podstatné přesné označení zařízení (zřizovatel, zařízení, kde je dítě umístěno) a doba svěřeni do ZDVOP. Zároveň musí být odejmutí dítěte z péče rodičů řádně odůvodněno.⁵³ K uvedenému je možné využít např. náleží ÚS ze dne 12. 5. 2015, ve kterém je konstatováno, že odnětí dítěte z péče rodičů na základě meritorního rozhodnutí nebo předběžného opatření je zcela zásadní zásah do práva rodičů a dětí na rodinný život a musí být považováno za krajní řešení nedostatečné péče rodičů o dítě. Musí se jednat o opatření dočasné, doprovázené „*snahou příslušných orgánů veřejné moci napomoci co nejrychlejšímu opětovnému sloučení rodiny.*“ (I ÚS 2903/2014, Aspi, 2018) Pokud v rozsudku není uvedena doba svěřeni, tak ze zákona je možné maximálně umístit dítě do ZDVOP na základě jednoho rozsudku po dobu 6 měsíců (§ 971 odst. 2 OZ), kdy je však možné dítě svěřit opět do stejného zařízení novým rozsudkem.⁵⁴ Je však nutné, aby bylo v rozsudku řádně odůvodněno, proč je nezbytné, aby dítě nadále setrvalo v ZDVOP a toto setrvání musí být

⁵³ ÚS opakovaně upozorňuje, že k odebrání dítěte z péče rodičů musí být zákonný podklad, legitimní cíl a proporcionalita (vhodnost, potřebnost, přiměřenost, nezbytnost opatření), „*a z procesního hlediska pak řádné odůvodnění takového opatření (ze kterého má plynout i naplnění těchto požadavků).*“ (III. ÚS 1265/16, Aspi, 2018)

⁵⁴ Dle Výkladového stanoviska č. 18 Expertní skupiny Komise pro aplikaci nové civilní legislativy při Ministerstvu spravedlnosti ze dne 14. února 2014 - k problematice nového (dalšího) rozhodnutí o svěřeni dítěte do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, může soud „*je-li to v důležitém zájmu dítěte, rozhodnout o svěřeni dítěte vyžadující okamžitou pomoc podle § 971 odst. 2 NOZ i do téhož zařízení opětně.*“ (Obcanský zákoník.justice.cz, 2018)

v souladu s nejlepším zájmem dítěte, přičemž OSPOD musí činit kroky k tomu, aby zásah do práva na rodinný život byl co nejmenší a rodina byla opět sloučena.⁵⁵

Předběžné opatření. Častější možností umístění dítěte do ZDVOP je na základě tzv. předběžného opatření dle procesního předpisu (zákon o zvláštních řízení soudních) konkrétně § 452 z.ř.s., který navazuje na hmotnou právní úpravu v § 924 OZ. Předběžné opatření dle § 452 z.ř.s. je speciální institut, k jehož návrhu je aktivně legitimován pouze OSPOD v případech, kdy je dítě bezprostředně ohroženo.⁵⁶ OSPOD „*je ze své podstaty „hlavním strážcem nezletilých dětí“, k čemuž je povinen využívat účelně i předběžné opatření podle ustanovení § 452.*“ (Jirsa, 2016, s. 928) Často jde o případy dětí, které se ocitly bez péče rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu (dětí osiřelé, nezletilí cizinci bez doprovodu, děti, jejichž rodič byl vzat do vazby, děti na útěku aj.), děti, které jsou odebírány z péče rodičů pro závažné neplnění povinností vyplývajících z jejich rodičovské odpovědnosti nebo dokonce pro zneužití rodičovské odpovědnosti (tzv. děti zanedbávané⁵⁷, syndrom CAN⁵⁸), děti ohrožené na životě (dětí se sklonek sebevražedným tendencím, vystavené brutální šikaně). Zde je však nutné velmi pečlivě zvážit druh zařízení, do kterého má být dítě umístěno. Dle judikatury ÚS se v případě vydání předběžného opatření musí jednat o „*zásah v demokratické společnosti nezbytný*“ a musí pro něj „*existovat relevantní a nezbytné důvody.*“ (Jirsa, 2016, s. 923)

Podstatou podání návrhu na předběžné opatření je skutečnost, že toto podání je učiněno bezprostředně tím OSPOD, který se o takovém dítěti dozví (neřeší se místní příslušnost⁵⁹), soud je povinen o něm rozhodnout ve lhůtě 24 hodin, toto usnesení je vykonatelné vydáním, jeho výrok je závazný pro každého a není třeba řešit zastoupení nezletilého. (Jirsa, 2016) I dle právního názoru ÚS je nařízení předběžného opatření „*rychlým řešením zjištěné situace...*“, *jejímž legitimním účelem je zabránit možným negativním dopadům do důležitých práv a zájmů nezletilého dítěte časovým prodlením.*“ (III. ÚS 1265/16, Aspi, 2018) Zároveň v tom samém rozsudku ÚS připouští, že v okamžiku podání návrhu není většinou možné provést zjištění názoru dítěte, ale jinak je tomu při prodloužení doby trvání tohoto usnesení,

⁵⁵ Dle rozsudku Evropského soudu pro lidská práva ve věci Kutzner, „*dojde-li k odnětí dítěte z péče rodiče, má stát povinnost přijmout vhodná opatření pro jejich opětovné sloučení co nejdříve to bude možné, přičemž tato povinnost se s přibývajícím časem stává čím dál tím naléhavější.*“ (III. ÚS 1265/16, Aspi, 2018)

⁵⁶ Pokud by byl návrh podán jiným subjektem, nemůže to bez dalšího znamenat jeho formalistické zamítnutí. „*Soud musí i bez návrhu zkontrolovat, zda dítě skutečně není ohroženo, a v případě, že dospěje ke kladnému návrhu, musí tomu přizpůsobit další postup.*“ (Jirsa, 2015, s. 928)

⁵⁷ V případě zanedbávání nelze hovořit o dítěti, které by bylo obětí agrese nebo jiné aktivity dospělého, ale naopak jeho neaktivity, jedná se tak o skupinu dětí, kterou lze nejobtížněji rozpoznat. (Pemová, Ptáček, 2016)

⁵⁸ Syndrom CAN (Child abuse and neglect) je překládán jako dítě týrané, zneužívané a zanedbávané. Definice pojmu se formovala od 60. let minulého století, zejména s objevem případů týraných dětí ve Velké Británii. (Pemová, Ptáček, 2016)

⁵⁹ Dle § 61 ZSPOD se místní příslušnost OSPOD řídí místem trvalého pobytu dítěte. (Rodinné právo, 2017)

kdy je již možné zajistit názor a přání dítěte⁶⁰. I přes skutečnost, že o usnesení rozhoduje soud, není OSPOD zbaven odpovědnosti za tento návrh, protože jako „*výlučný navrhovatel je povinen zkoumat opodstatněnost a přiměřenost takového návrhu.*“ (Jirsa, 2016, s. 929) OSPOD by měl také v návrhu uvést vhodné prostředí, kam má být dítě umístěno, přičemž musí vyvinout úsilí, aby před ústavním zařízením vyhledal jinou vhodnou osobu, především z okruhu dítěti blízkého sociálního prostředí, která zajistí péči o dítě. Další podstatnou náležitostí návrhu je vylíčení bezprostředního ohrožení dítěte⁶¹. (Jirsa, 2016)

Doba trvání předběžného opatření je 1 měsíc od jeho vykonatelnosti, lze ji však opakovaně prodloužit do maximální doby 6 měsíců (v případě, že bylo zahájeno řízení ve věci samé) a po této době ve výjimečných případech, jen tehdy, nebylo-li z vážných důvodů a objektivních příčin možné v této době skončit důkazní řízení ve věci samé. (§ 459 a § 460 zvláštní řízení soudní, 2014) Toto prodloužení musí být soudem náležitě odůvodněno⁶², jelikož řádné odůvodnění je jednou ze základních složek práva na spravedlivý proces, „*přičemž tato povinnost se vztahuje rovněž na rozhodnutí o vydání předběžného opatření.*“ (IV. ÚS 2244/09-5, Aspi, 2018)

Dle soudcovského komentáře k občanskému soudnímu řízení není nezbytně nutné vždy řešit krizovou situaci nezletilého tímto institutem, ale lze ji řešit i běžným předběžným opatřením (což znamená, že je možné postupovat, podle o.s.ř., § 76 odst. 1 písm. e) a § 102 o.s.ř.). Tato předběžná opatření mají odlišný charakter, než výše uvedené. Jelikož jde o beznávrhové řízení, může soud rozhodnout o předběžném opatření i bez návrhu OSPOD, podnět k takovému usnesení tedy může dát kdokoliv (i rodič dítěte) a soud je povinen se jím zabývat. Protože je výčet uložených situací v § 76 odst. 1 o.s.ř., pouze demonstrativní, soud většinou uloží předběžným opatřením účastníkovi povinnost dle písmena e), aby něco vykonal, něčeho se zdržel nebo něco snášel (často je ve výroku uložena povinnost rodiči předat dítě do zařízení xy... nebo uloží rodiči strpět umístění dítěte v zařízení xy...). Soud musí bezodkladně zahájit i bez návrhu řízení ve věci samé, v němž poměry k dítěti upraví trvale. Problémem je v praxi skutečnost, že toto usnesení je vykonatelné doručením tomu, komu ukládá povinnost a zároveň doba jeho trvání je až do vydání rozhodnutí ve věci samé,

⁶⁰ ÚS zdůrazňuje, že „*považuje dosažení dvanácti let za nejvyšší možnou hranici a uvedl, že dostatečnou rozumovou a emocionální vyspělost, kdy je už dítě schopné uceleně prezentovat bez větší újmy svůj názor před soudem, je nutné posuzovat případ od případu, přičemž většina dětí je schopna se vyjádřit ke svému budoucímu výchovnému uspořádání již po dosažení věku deseti let.*“ (III. ÚS 1265/16, Aspi, 2018)

⁶¹ ÚS ve své judikatuře zdůrazňuje, že oddělení dítěte z péče rodičů je možné pouze v „*případě absolutní absence péče či její naprosté nedostatečnosti a pouze tehdy, je-li dítě ohroženo bezprostředně.*“ (IV. ÚS 2244/09-5, Aspi, 2018)

⁶² „*Po celou dobu trvání předběžného opatření, zvláště přesahuje-li několik měsíců, je nezbytné průběžně zkoumat jeho opodstatněnost a přiměřenost. Toto zkoumání je pak třeba náležitě reflektovat v odůvodnění rozhodnutí o dalším trvání předběžného opatření.*“ (I ÚS 2903/2014, Aspi, 2018)

což je zpravidla doba delší než 6 měsíců, přičemž institut předběžného opatření je chápán jako řešení dočasné a zatímní a „nelze připustit, aby na jeho základě byla práva dotčených osob omezena dlouhodobě nebo dokonce trvale.“ (Jirsa, 2016, s. 472) Soudu však nic nebrání, aby ve výroku tohoto usnesení omezil dobu jeho trvání na dobu určitou (např. na dobu 6 měsíců od vykonatelnosti usnesení).⁶³ **Předběžné opatření dle § 102 o.s.ř.**⁶⁴ je tzv. zatímní úprava poměrů, ke které platí výše uvedené obdobně.

Je nezbytné zmínit, že umístění dítěte mimo rodinné prostředí představuje největší zásah do práva dítěte na péči rodičů. Je tedy podstatné, aby dítě bylo poučeno o svých právech, nikoliv jen poskytnutím výčtem práv, ale je nutné, aby dítě bylo o své situaci a jejího následného řešení informováno vhodným způsobem vzhledem k věku, rozumové vyspělosti. Opatrovník (OSPOD) by měl umožnit dítěti participovat na vyřešení jeho situace v podobě zjištění jeho názoru, poskytnutím informací o průběhu a výsledku řízení. Zároveň je nutné umožnit dítěti co největší kontakt s rodinou. „*Jakákoliv náhradní forma péče by měla být vnímána a realizována jako krátkodobé nouzové řešení. Z tohoto důvodu je povinností státu situaci pravidelně vyhodnocovat a zjišťovat, jaké jsou aktuální zájmy dítěte, jak samo situaci vidí a jaké jsou možnosti v jejím řešení.*“ (Pemová, Ptáček, Macela, 2015, s. 9)

Na separaci dítěte z péče rodičů je vždy nutno pohlížet jako na zdroj možné traumatizace dítěte a OSPOD by se měl vždy snažit o minimalizaci dopadů takového oddělení. (Pemová, Ptáček, 2012)

✓ **Umístění dítěte na základě žádosti OSPOD § 42 odst. 2 písm. b) ZSPOD**

Druhým právním titulem k umístění dítěte do ZDVOP je žádost OSPOD, která však musí být ve lhůtě 24 hodin doplněna souhlasem rodiče nebo jiné osoby odpovědné za výchovu s umístěním, v případě, že není možné toto zajistit, musí OSPOD podat neprodleně návrh na předběžné opatření soudu (max. ve 24 hodinové lhůtě). Místní příslušnost k podání žádosti OSPOD o umístění se řídí trvalým pobytem dítěte, výjimkou je pouze situace akutního ohrožení, kdy koná OSPOD, v jehož působnosti se dítě nachází, přičemž posléze informuje místně příslušný OSPOD a nadále s ním spolupracuje na vyřešení situace dítěte. Zákon nestanoví náležitosti žádosti o umístění, ale je zřejmé, že z ní musí být patrné konkrétní zařízení, které OSPOD žádá o umístění dítěte, identifikační údaje dítěte a zákonných

⁶³ Ústavní soud ve své rozhodovací praxi zdůrazňuje, že je nutné klást přísnější podmínky ve vztahu k obsahové podobě předběžného opatření oproti nařízení ústavní výchovy. Uvádí, že tyto konkrétní nároky se reflektují zejména „vhodností prostředí, v němž má být účel předběžného opatření realizován, jednak času, pro který bylo toto opatření vymezeno, a konečně i ve vztahu k jejich společnému působení v dané věci.“ (Sborník stanovisek č. 16 – Rodina a dítě II. LIT239972CZ, Aspi, 2018)

⁶⁴ Tato dvě předběžná opatření se v praxi s ohledem na dobu vydání do 7 dnů od podání návrhu a vykonatelnost doručením povinnému, nazývají „pomalá“.

zástupců, datum a čas umístění, doba umístění a důvod umístění. Tento právní titul k umístění dítěte do ZDVOP je chápán v praxi jako dobrovolný, právě pro udělený souhlas rodičů, a proto je nutné vzít v úvahu, že rodiče mohou tento souhlas kdykoliv odvolat a dítě si ze zařízení vyzvednout.

Tuto situaci je nutné ohlídat především v případě, kdy by se dítě po navrácení do rodinného prostředí mohlo ocitnout v ohrožující situaci.

Maximální doba umístění na základě žádosti OSPOD je 6 měsíců, přičemž ji lze v individuálních případech prodloužit o dalších 6 měsíců, pokud si rodiče prokazatelně upravují poměry tak, aby mohli převzít dítě zpět do své péče⁶⁵ (§ 42 ZSPOD, Rodinné právo, 2017)

✓ **Umístění na základě žádosti zákonného zástupce - § 42 odst. 2 písm. c) ZSPOD**
Tento právní titul je v praxi vnímán, jako nejméně restriktivní, omezující, protože se jedná o dohodu⁶⁶ mezi ZDVOP a rodičem dítěte a často je využíván právě v tzv. nepříznivých sociálních situacích, kdy rodič přijde ze dne na den o bydlení, musí nastoupit k hospitalizaci, a není jiná osoba, která by mohla převzít péči o dítě. Problematické však je, že dohodu rodiče může OSPOD vnímat, jako motivaci rodiče vyřešit svoji nepříznivou situaci sám, dítě nemusí být zařazeno do § 6 ZSPOD (protože nemusí jít o opakované umístění) a OSPOD tedy neposkytuje rodiči potřebnou podporu a poradenství, pokud se sám rodič aktivně na OSPOD neobrátil. V praxi se pak často stává, že tříměsíční zákonná lhůta dohody nestačí k vyřešení nepříznivé situace a často je nutné dohodu o další 3 měsíce prodloužit. Maximální lhůta pobytu na základě dohody je 6 měsíců. Podstatnou náležitostí dohody je důvodnost k pobytu. Tuto potvrzuje místně příslušný OSPOD (dle trvalého pobytu dítěte) a je nutné, aby v ní bylo vyjádřeno, od kdy OSPOD považuje pobyt dítěte za důvodný a proč. Toto vyjádření je důležité zejména s ohledem na nárok zřizovatele ZDVOP na SP za pobyt a péči dítěti poskytovanou.

Problematické je umístění dětí z důvodů výchovných, což rodiče v praxi občas využívali, ale je nutné zmínit, že OSPOD zajišťuje poradenskou činnost, kterou pomáhá rodičům při řešení výchovných nebo jiných problémů souvisejících s péčí o dítě, přičemž tato činnost

⁶⁵ V praxi docházelo k problematickým situacím, kdy sice OSPOD potvrdil, že si rodiče prokazatelně upravují poměry (pouze formálně, z důvodu nároku ZDVOP na SP), ale zároveň podal návrh na předběžné opatření o svěřeni dítěte do ZDVOP.

⁶⁶ Zákon také stanoví náležitosti, které by dohoda mezi rodičem a ZDVOP měla obsahovat, mezi něž patří např. název a adresa zařízení, adresa a sídlo zřizovatele, jméno a příjmení dítěte, datum narození, adresu trvalého pobytu, údaje o zákonných zástupcích, zdravotním stavu dítěte, způsob zajištění zdravotních služeb, důvod pobytu, datum a čas přijetí, podmínky a způsob kontaktu dítěte s jinými osobami aj. (Rodinné právo, 2017)

nemusí probíhat jen na dobrovolné bázi a opatření SPOD by neměla začínat nejvíce restriktivním opatřením, kterým je umístění dítěte mimo rodinné prostředí.

✓ **Umístění dítěte na základě vlastní žádosti - § 42 odst. 2 písm. d)**

Tento právní titul je v praxi nejméně zastoupen a využívá se především u dětí, které jsou schopné formulovat vlastní názor. Jedná se o kombinaci předchozích dvou právních titulů, kdy OSPOD musí potvrdit důvodnost k takovému pobytu a zároveň je povinen doložit souhlas rodiče k umístění nebo podat návrh k soudu na vydání předběžného opatření. Maximální možná doba umístění je 6 měsíců.

3.3 Práva a povinnosti ZDVOP

Zákonné povinnosti ZDVOP a účel zařízení jsou uvedeny v § 42a ZSPOD. ZDVOP poskytuje dětem plné přímé zaopatření, což je chápáno, jako poskytnutí ubytování, ošacení a stravy. Zároveň poskytují výchovnou péči, zdravotní služby, pomáhají dětem s přípravou na školní vyučování, poskytují doprovod dětí do školy a vytváří podmínky pro zájmové aktivity. Zároveň je povinen poskytnout poradenství dětem i rodičům. ZDVOP je povinno spolupracovat s rodinou dítěte a poskytnout jí pomoc při vyřizování a zajišťování záležitostí týkajících se dítěte, zajistit jim terapii, nácvik rodičovských a jiných dovedností, a to v souladu s IPOD, který zpracoval OSPOD. Účelem spolupráce s rodinou je co nejrychlejší návrat dítěte do rodinného prostředí. ZDVOP je také povinno zajistit dětem odbornou péči prostřednictvím psychologa a sociálního pracovníka. Zákon dále stanoví náležitosti ZDVOP při vedení evidence a spisové dokumentace o dítěti. Další okruh práv a povinností je určen přímo řediteli zařízení. Ten je ze zákona oprávněn zakázat nebo přerušit návštěvu rodičů v zařízení v případě jejich nevhodného chování, jde-li o děti, které jsou v ZDVOP na základě rozhodnutí soudu (v případě jiných právních titulů musí toto právo ředitele ZDVOP vyplývat přímo z dohody, standardů kvality výkonu SPOD, nebo vnitřního řádu zařízení). Zde je nutné mít na zřeteli právo dítěte na styk s rodičem a tyto návštěvy nelze zakázat do budoucna. Ředitel ZDVOP je dále oprávněn zastoupit dítě v běžných záležitostech⁶⁷ a nařídít vyšetření dítěte, zda není pod vlivem alkoholu nebo jiné návykové látky. Mezi důležité povinnosti ředitele ZDVOP patří povinnost seznámit dítě s jeho právy a povinnostmi (s ohledem na umožnění participace dítěte v řešení situace), dát příslušnému soudu podnět

⁶⁷ Dle § 877 OZ jsou považovány za významné záležitosti zejména nikoliv běžné léčebné a obdobné zákroky, určení místa bydliště a volba vzdělání nebo pracovního uplatnění dítěte. Toto vymezení je pouze demonstrativní. Mezi další významné záležitosti lze přiřadit určení náboženského vyznání dítěte, určení jména a příjmení. (Hrušáková, Králíčková, Westphalová a kol., 2014)

ke zrušení umístění dítěte v ZDVOP, pokud pominuly důvody pro další pobyt dítěte v tomto zařízení a projednat s dítětem opatření zásadní důležitosti. V neposlední řadě sem patří také povinnost propustit dítě, poté, co se dozví o rozhodnutí soudu, kterým bylo zrušeno svěření dítěte do ZDVOP. (Rodinné právo, 2017) Za porušení těchto povinností se může ředitel ZDVOP dopustit přestupku s vyšší sankce 20 000,- Kč nebo 50 000,- Kč (u posledně zmíněných povinností).

3.4 ZDVOP v hlavním městě Praze

V roce 2018 bylo v hlavním městě Praze celkem 8 ZDVOP. Fond ohrožených dětí provozující Klokánky s kapacitou 72 míst, představuje více jak polovinu lůžek okamžité pomoci v hl. městě Praze. Konkrétně je Fond ohrožených dětí v hl. m. Praze pověřen k provozování ZDVOP v místě poskytování: Klokánek Láskova 1803, Praha 4 (28 míst), Klokánek Chabařovická 1125, Praha 8 (16 míst), a Klokánek Štěrboholy, K Učilišti 165, Praha 10 (28 míst). ZDVOP Dětský domov Charlotty Masarykové, U Včely 176, Praha Zbraslav, jehož zřizovatelem je hl. m. Praha, disponuje celkovou kapacitou 15 míst. Sdružení na ochranu ohrožených dětí se sídlem Na Poříčí 1042/12, 110 00 Praha 1, provozuje ZDVOP Koala Kbely s kapacitou 12 míst. ZDVOP SOS Sluníčko, jehož zřizovatelem jsou SOS dětské vesničky, z.s., se sídlem Strakonická 978, 159 00 Praha Lahovice, disponuje v ZDVOP SOS Sluníčko kapacitou 8 míst a Dům tří přání, Karlovarská 18, 161 00 Praha 6, provozuje Dům Přemysla Pittra pro děti s kapacitou 10 míst. DC centrum Sulická, jehož zřizovatelem je Thomayerova nemocnice již od roku 2019 ZDVOP neprovozuje. Celkově bylo v roce 2018 v hlavním městě Praze 117 lůžek okamžité pomoci, viz příloha č. 4. (Evidence MHMP)

Hlavní město Praha se dle statistické ročenky z oblasti práce a sociálních věcí za rok 2018 ocitlo na druhém místě (celkem 71 případů) za Ústeckým krajem (celkem 73 případů) v umístění dětí do ZDVOP na základě rozhodnutí soudu. (Statistická ročenka, MPSV, 2018)

3.5 Financování ZDVOP

Protože doba pobytu dítěte v ZDVOP má mimo jiné i vliv na financování ZDVOP, je nutné stručně probrat i tuto problematiku. Podobně, jako v systému sociálních služeb, je financování ZDVOP vícezdrojové, odlišný je však státem garantovaný zdroj financování, kdy na rozdíl od účelových dotací na sociální služby, se státní příspěvek vyplácí v měsíčních splátkách, za péči poskytovanou dítěti v předchozím kalendářním měsíci. Zařízení tak

dopředu nezná objem financí na výkon SPOD, financování podléhá ročnímu vyúčtování (kdy se nevyplacená částka vrací zpět do státního rozpočtu), a vyplácí se pouze za skutečný pobyt dítěte v zařízení, nikoliv za lůžko (kapacitu). Částka SP je ve správním řízení každý měsíc vypočítána pracovníkem MHMP, na základě podkladů, které ZDVOP předloží.

Na **státní příspěvek** dle § 42g ZSPOD, má nárok zřizovatel ZDVOP za pobyt a péči poskytovanou nezletilým dětem v tomto zařízení. Zřizovatel ZDVOP je povinen využít tento příspěvek pouze pro ZDVOP, v němž je dítě umístěno. Do 1. 1. 2013 (platnost velké novely) byl státní příspěvek vyplácen dle prokázaných právních titulů, nezkoumal se fakt, zda dítě umístěné v ZDVOP se v zařízení skutečně nacházelo.⁶⁸ Od velké novely se státní příspěvek nevyplácí v souvislosti s věkem dítěte, ale ZDVOP náleží jednotná částka za dítě 22 800,- Kč měsíčně, přičemž tato se snižuje o jednu třicetinu za každý den, v němž dítě pobývá mimo ZDVOP a pobyt mimo toto zařízení trvá po dobu 2 po sobě jdoucích kalendářních dnů. Den, ve kterém dítě odejde ze zařízení v době po patnácté hodině, nebo den, ve kterém se vrátí do ZDVOP před patnáctou hodinou se do doby 2 dnů po sobě jdoucích nezahrnuje. (Rodinné právo, 2017)

Velká novela tedy značně zmenšila objem financí, který byl poskytován ZDVOP v podobě státního příspěvku (vliv na tuto skutečnost mělo i snížení kapacity ZDVOP) viz tabulka v příloze č. 5.

Nárok na státní příspěvek má dle § 58 obec, kraj nebo pověřená osoba, která zřizuje ZDVOP. Státní příspěvek je jen jedním z druhů financování a nepokryje celkové náklady na dítě.

Dle § 42b ZSPOD mají rodiče dítěte, nezletilý rodič umístěný společně s dítětem, příjemce sirotčího důchodu oboustranně osiřelého dítěte, umístěného v zařízení na základě rozhodnutí soudu nebo žádosti obecního úřadu obce s rozšířenou působností, povinnost hradit **příspěvek na úhradu pobytu a péče**. O tomto příspěvku rozhoduje ředitel zařízení. Také rodič umístující dítě do zařízení na základě dohody (§ 42 odst. 2 písm. c) ZSPOD), hradí příspěvek na úhradu pobytu a péče, tento příspěvek je stanoven v dohodě. Výše příspěvku⁶⁹ činí za kalendářní měsíc, není-li dále stanoveno jinak, nejvýše 1,6 násobek

⁶⁸ Zřizovatel ZDVOP měl nárok na státní příspěvek i za děti, které se nacházely na dlouhodobých propustkách mimo zařízení, např. v období prázdnin, při hospitalizaci ve zdravotnickém zařízení nebo, které byly v péči budoucích pěstounů, tedy se fakticky v zařízení již nenacházely. (Machová, 2013)

⁶⁹ Pokud se ZDVOP vyplácí příspěvek na dítě podle zvláštního právního předpisu, snižuje se o jeho výši tento příspěvek. Za období kratší, než kalendářní měsíc se výše příspěvku stanoví podle počtu dnů. Denní úhrada nákladů činí jednu třicetinu výše příspěvku za kalendářní měsíc. Příspěvek se na žádost osob uvedených v § 42b odst. 1 nebo z podnětu zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc snižuje nebo nevyžaduje, jestliže po zaplacení příspěvku by jejich příjem nebo příjem jejich rodiny poklesl pod součet částky životního minima podle zákona o životním a existenčním minimu a částky normativních nákladů na bydlení podle zákona o státní sociální podpoře. Příspěvek se rovněž nevyžaduje, jestliže osoba uvedená v § 42b odst. 1 nebo osoba s ní společně posuzovaná je příjemcem dávky pomoci v hmotné nouzi podle zvláštního právního předpisu. Příspěvek se nevyžaduje ani v případě, kdy by po snížení podle věty první byl nižší než 100 Kč. (Rodinné právo, 2017)

částky životního minima osoby, která je posuzována jako druhá nebo další v pořadí, stanovené pro toto dítě. Jestliže je dítě soudně svěřeno jednomu z rodičů a soud rozhodne, že je rodič povinen platit výživné přímo ZDVOP, nemá tato skutečnost vliv na příspěvek na úhradu a péči, výživné by mělo být poukazováno na účet dítěti, ze kterého by mohly být hrazeny určité částky ve prospěch dítěte. Dle § 975, zák. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, rozhodne-li soud o umístění dítěte do ústavní nebo ochranné výchovy, upraví také rozsah vyživovací povinnosti rodičů. (Rodinné právo, 2017)

Dalším možným způsobem financování jsou **účelové dotace od MPSV a krajů**, v případě že ZDVOP je podobně jako jiná obdobná zařízení registrován k poskytování sociálních služeb podle zák. č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, a má možnost požádat o poskytování dotací. Zde je nutné zmínit, že základní podmínkou pro vydání registrace k poskytování sociálních služeb je na rozdíl od vydání pověření k výkonu SPOD podmínka bezdlužnosti, kterou některá zařízení, závislá na zpětné výplatě státního příspěvku nejsou schopná splnit. Zároveň je možné požádat o dotaci obec nebo kraj, v nichž je zařízení umístěno.

3.6 Občanský sektor (ZDVOP), jako zástupce přístupu bottom-up

Politika v prostředí ZDVOP může být implementována shora (zařízení jsou povinná vykonávat SPOD v souladu se zákony, ale také např. musí splňovat standardy kvality), zvláště u příspěvkových organizací kraje (Dětský domov Charlotty Masarykové) by mohl být tento přístup zastoupen. Jelikož je však SPOD v rámci pověřených organizací vykonávána častěji tzv. neziskovým sektorem, tak lze předpokládat, že v implementaci zde bude převládat druhý přístup tzv. **bottom-up**, který bychom mohli analogicky přiřadit k **horizontální perspektivě** (je zastoupeno kolektivní vyjednávání, pozornost se přesouvá od výsledku na proces a na lidi, jejichž prostřednictvím by mělo být výsledku dosaženo, účastníci mají odlišné pohledy, implementace probíhá v síti aktérů, je možné zapojit i lokální rozměr). (Smutek, 2015) Zaměstnanci v tomto přístupu preferují jednání a nalezení shody na vytyčených cílech, důraz je více kladen na potřeby a přání klientů, rozhodování jsou transparentní, zdůrazňuje se také zapojení veřejnosti. (Matoušek, Pazlarová, 2016) V procesu implementace je organizace velmi často zastoupena organizačním modelem **implementace jako organizační rozvoj programu**. Tento model je charakterizován velkým důrazem na rozvoj vztahů v jednotlivých pracovních skupinách. Aktéři disponují tzv. interpersonální kompetencí, když otevřeně vyjadřují své pocity, hodnoty a názory a jsou

otevření novým myšlenkám. Zároveň zde existuje soudržnost mezi jednotlivými členy. Většina rozhodnutí je delegována na nižší členy organizace, ohniskem organizační aktivity je pracovní skupina, která pracuje na společném úkolu. Lidé pracují a spolupracují na maximum, s minimálním omezením shora a maximálně participují na rozhodnutích. Selhání pak vznikne z nedostatku konsensu a soudržnosti. Problém může nastat, pokud jednotliví pracovníci budou chtít převzít více moci, nenajdou shodu, budou bojovat, soutěžit. (Winkler, 2002) V kontextu výše uvedeného je nutné konstatovat, že pokud jde všem lidem (sociální pracovník ve ZDVOP, psycholog, vedoucí, vychovatel) o „jednu společnou věc“ např. umožnit dítěti návrat do rodiny, existuje shoda na cíli, tak je větší pravděpodobnost, že je cíle dosaženo, navíc v menším časovém úseku. Pokud je tento cíl sdílen pouze manažerem organizace a sociálním pracovníkem, (protože jim to stanoví legislativa), ale není sdílen vychovatelem, „tetou“ (osoba, která o dítě pečuje 24 hodin denně), tak se tento cíl nemusí nikdy naplnit a dítě odchází ze ZDVOP do ústavní výchovy. Vychovatel může mít úplně odlišné cíle např. ochránit dítě před rodičem, který ho zanedbával (děti jsou často umístěné v ZDVOP více, než 2 roky). Mít zaměstnání (vychovatelé v jednom ze zařízení jsou většinou starší ženy, bez odborného vzdělání), naopak v jiném zařízení je to vždy pracovník s kvalifikací sociálního pracovníka. Písemné metodiky jsou sice důležité, ale zaměstnanci by měli pochopit jejich smysl, aby je mohli implementovat do praxe. Pochopení tohoto smyslu je možné zvýšit participací zaměstnanců naplňování cílů a diskuzí o těchto cílech. (Havrdová, Šmídová, Šafr, Štengmannová a kol., 2011)

Vychovatel nemusí často znát zákon (ZSPOD), není tu nic, co by ho donutilo jednat v nejlepším zájmu dítěte, jeho povinností je péče o dítě, situaci nezletilého dítěte řeší sociální pracovník ve spolupráci s pracovníkem OSPOD, případně jinými odborníky a především rodinou. Zároveň může vznikat mezi pracovníky OSPOD a pracovníky neziskových organizací určité napětí v oblasti organizace a kontroly procesů. (Matoušek, Pazlarová, 2016)

4 Sociální práce s ohroženým dítětem v kontextu rodinného systému

Sociální pracovník SPOD má kardinální roli při vyhodnocení ohrožení dítěte a stanovení následných intervencí, ať už se jedná o sociálního pracovníka OSPOD nebo ZDVOP. Podstatné je však zmínit, že není jediným, kdo je za dítě a jeho situaci odpovědným. V první řadě nesou odpovědnost rodiče, všichni odborníci, kteří s dětmi pracují při výkonu své profese, ale také širší veřejnost. (Pemová, Ptáček, 2012) Zároveň je nutné si uvědomit, že klientem sociálních pracovníků při poskytování SPOD je dítě, ale v kontextu celé rodiny. Což znamená, že na řešení situace se musí podílet celá rodina společně s dítětem, není možné se zaměřit jen na situaci dítěte bez ohledu na problémy rodiny. Problémem může být malá důvěra v pracovníka, jehož funkce je vnímána spíše represivně. Proto musí pracovník nejen znát svoji roli při řešení situace dítěte, ale i roli jiných pomáhajících pracovníků, a umět včas odkázat na instituci, která bude poskytovat pomoc rodině při řešení situace. Zároveň je nutné, aby všichni účastníci spolupráce věděli, kdo je koordinátorem případu, aby nedocházelo k mnoha nekoordinovaným intervencím. Závěrečná kapitola teoretické části se tedy zaměří na možnosti a metody sociální práce s rodinou a na multidisciplinární spolupráci při řešení nepříznivé situace ohroženého dítěte.

4.1 Možnosti sociální práce při řešení situace ohroženého dítěte

Následná podkapitola se zaměří na možné techniky, nástroje sociálního pracovníka při řešení nepříznivé sociální situace ohroženého dítěte. Nejprve je nutné stručně vysvětlit disciplínu sociální práce. **Sociální práce**⁷⁰ patří tzv. pomáhající profese. Mezi společné rysy pomáhajících profesí, které je odlišují od ostatních profesí, patří vztah s klientem a zapojení vlastní osobnosti pomáhajícího do práce s klientem. Pomáhání je hlavním cílem interakce. (Géringová, 2011) Musil ještě doplňuje zprostředkování interakce mezi klientem a jeho sociálním prostředím. (Musil, 2004) Hlavním nástrojem pracovníka je jeho osobnost. Pracovník by měl reflektovat svůj vztah ke klientovi, kladné i záporné emoce, angažovanost.

⁷⁰ Výlučnost sociální práce od jiných pomáhajících profesí definoval Libor Musil následujícími znaky: komplexnost (sociální práce se zaměřuje na komplex různorodých okolností, které představují specifickou životní situaci klienta, musí být zvažovány všechny bariéry na straně klientů i sociálního prostředí, které způsobují obtížnou životní situaci, a zároveň by měl sociální pracovník vyhodnotit, které potřeby by měl řešit sám, a které by měl předat k řešení jiným odborníkům - je možné využít např. case management); zprostředkování interakcí mezi klienty a jejich sociálním prostředím; balancování mezi pomocí a kontrolou – sociální pracovník musí neustále reflektovat jaký přístup zvolit. (Janebová, 2014)

Sociální práce je profesí ambivalentní, tzn., že balancuje mezi pomocí a kontrolou. Sociální pracovník neustále balancuje mezi rolí agenta společnosti a rolí obhájce klienta. Sociální pracovník OSPOD je spíše veřejností vnímán ve své kontrolní roli (možná právě pro penzum zákonných povinností, které musí plnit a zároveň pro pravomoc podat návrh ve věci odebrání dítěte z rodiny), i když ZSPOD umožňuje poskytovat i pomoc v podobě poradenství, terapie. Důležitá pro kontrolu, zásah je její legitimita, tzn. oprávněnost zásahu. Výhodou direktivního postupu je jeho rychlost a efektivita z krátkodobého hlediska, nevýhodou je však nižší pravděpodobnost dlouhodobého a trvalého efektu intervence a ztráta důvěry mezi sociálním pracovníkem a klientem. K ověření legitimacy slouží posouzení konkrétní životní situace klienta v kontextu jeho sociálního prostředí. Zároveň je nutná sebereflexe pracovníka, který by měl neustále reflektovat, zda poskytuje pomoc nebo kontrolu a v případě použití kontroly přemýšlet, zda by nebylo možné postupovat jinak. Sociální pracovník by si měl svůj postup vždy zdůvodnit, tj. následně legitimizovat své rozhodnutí, vysvětlit si použitý postup⁷¹, kontext životní situace klienta, možnosti postupu, rizika použití jednotlivých možností a obhájit si právě tu zvolenou možnost postupu. (Janebová in Matoušek a kol., 2013) Tzn., že např. v případě situace odebrání dítěte z péče rodičů je nutné, aby si sociální pracovník svůj postup dokázal zdůvodnit a obhájit (situaci bezprostředního ohrožení bude také popisovat do návrhu k soudu nebo do vyjádření o důvodnosti k pobytu v ZDVOP), zároveň je nutné, aby pracoval s více alternativami postupu s ohledem na subsidiaritu řešení. Nejdříve hledal osoby dítěti blízké, případně pěstouny, a až poté se obrátil na ZDVOP (i zde je nutné reflektovat, které zařízení bude pro dítě vhodné např. z důvodu věku, a ne ho umístit do prvního zařízení s volnou kapacitou).

Obecným cílem sociální práce s rodinou je posilování, zplnomocňování rodiny k posílení kompetencí řešit vlastní problémy s pomocí coping strategií⁷². Pracovník má být pouze přechodným spojencem a směřovat rodinu ke stavu, kdy ho nebude potřebovat. Ohrožená rodina si nedokáže sama najít odpovídající pomoc či využít nabídky stávajících služeb. (Matoušek a kol., 2013) OSPOD by měl také eliminovat možné dopady traumatizace dítěte,

⁷¹ Sociální práce však nemá být slepou vykonavatelkou všeho, co jí společnost nakáže. Měla by především reflektovat, ptát se, z jakých důvodů a za jakým účelem činí určité navrhované. Sociální práce má se společností vyjednávat, předkládat jí vlastní pohledy, zprostředkovat zkušenosti svých klientů, brát se za jejich práva. (Sociálnirevue.cz, 2018)

⁷² Dle Lazarus a Folkmanové existují dva typy copingových strategií. Jedny z nich jsou zaměřené na problém, druhé pak na emoce. Strategiemi zaměřenými na problém působíme přímo na problém a snažíme se jej aktivně řešit. např. s pomocí hledání nových či alternativních řešení nebo vytvoření plánu postupu. S pomocí strategií zaměřenými na emoce se snažíme uklidnit, přehodnotit situaci a dívat se na ni z jiného úhlu pohledu, pokud možno pozitivnějšího a posléze ji přijmout. Slouží tedy především ke snížení úzkosti způsobené stresovou situací. (Psychologie.cz, 2018)

kteřé je odděleno od svých rodičů, prostřednictvím **podávání informací, resp. rozhovoru** o situaci, sdělením dítěti o následném postupu, informování o možnostech kontaktů s rodiči a blízkými osobami, měly by být s dítětem diskutovány pocity ztráty, strachu, stesku a viny, dítě by mělo vědět, na koho se obrátit. K dítěti nesmíme přistupovat jako k malému, neplnohodnotnému dospělému, děti jsou inteligentnější než dospělí, ale chybí jim zkušenosti a znalosti. Dítěti by neměly být zabaveny jeho osobní věci. Informace o dítěti, jeho návycích, zdravotním stavu, vzdělávacích a volnočasových potřebách by měly být předány i všem participantům, kteří se podílejí na zpracování a dodržování IPOD. Současně by měly být eliminovány i negativní dopady, které můžou oddělením dítěte, působit na rodiče. Je nutné s nimi hovořit o udržování kontaktu s dítětem, informovat je o důsledcích rozhodnutí a procesních aspektech např. o možnosti podat odvolání, probrat s nimi pocity ztráty, viny, nabídnout služby jiných organizací (organizace sociálních služeb, pověřené osoby) za účelem řešení sociální situace. (Delfos, 2018) (Pemová, Ptáček, 2012)

Další technikou sociální práce může být **sociální terapie**. V uvedené technice jde o výchovné působení sociálního pracovníka na klienta, nahrazení negativních zkušeností klienta novými zkušenostmi. Hlavním smyslem je vybudování kvalitního vztahu mezi pracovníkem a klientem, znalost životní historie klienta, ale i podpora klientových významných blízkých osob, dynamická intervence mezi klientem, sociálním pracovníkem a klientovým prostředím. Při terapii nejde jen o odstranění problémů klienta, ale především o prevenci vzniku těchto problémů s podporou komunity, prostředí, zapojení jiných odborníků, navázání služeb pro klienta. Nástroji sociální terapie jsou např. sociálně-terapeutický rozhovor, šetření a návštěvy v rodině i širším okolí klienta, komplexní vyhodnocení situace a stanovení plánu, mezioborová spolupráce vč. realizace případových konferencí. (Zakouřilová in Matoušek a kol., 2013)

Další možností práce s rodinou je např. využití **case managementu** (dále jen „CM“), jako metody sociální práce, která se využívá při řešení životních či sociálních situací s multikauzálními příčinami s intenzivním zapojením klienta a multidisciplinárního týmu. Jde o model práce s klienty, ve kterém klíčový pracovník koordinuje služby, které jsou klientům poskytovány, klient je do všech fází aktivně zapojen. Je-li klientem rodina, jsou do spolupráce zapojeny i děti (v závislosti na věku, komunikačních schopnostech). Cílem je vytvořit intervenční plán (důležité je i to, aby klient rozuměl smyslu plánu, aby věděl, jak ho naplnit, a cíle dosahování byly reálné, logicky na sebe navazovaly a byly měřitelné).

Hlavním cílem CM je aktivizovat klienta, jeho zplnomocnění k řešení jeho sociální situace, ale s podporou a vedením odborníka. K intervenci nedochází jen na straně klienta, ale i v systémové úrovni. Case management v systému SPOD vychází z následujících tezí:

- ✓ Většina rodičů své děti miluje a chce jim poskytnout dobrou péči a výchovu.
- ✓ Většina lidí má kapacitu učit se novým dovednostem a měnit své chování.
- ✓ Změn je možné docílit prostřednictvím vztahu s terapeutem. (Pemová, Ptáček, 2012)

V příloze č. 4 je možné se seznámit s jednotlivými fázemi case managementu.

Mezi profesionální přístupy, které se využívají k ochraně dětí, je možné využít **případovou sociální práci**⁷³ a **úkolově zaměřenou sociální práci**.⁷⁴ (Pemová, Ptáček, 2012) Další možností jsou **rodinné konference** neboli metoda řešení situací ohrožených dětí, která umožní nalézt rovnováhu mezi intervencí státu a kompetencemi rodiny. Klient si sám, s pomocí rodiny, komunity vytváří plán pomoci. (Matoušek a kol., 2013)

V neposlední řadě je možné se inspirovat zahraničními metodami, z nichž je vybrána tzv. **FBS (Family Based Service)**, Insoo Kim Berg, která si primárně klade za cíl intervence rodině jako celku, nikoliv odděleně. Nejlepším a nejúčinnějším prostředkem dle této metody je podpora a posílení rodiny jako celku, protože vytržení dítěte z rodiny je vždy chápáno, jako trauma pro dítě i rodinu, ale především jako trest pro dítě, jehož návrat je pak o to složitější. Rodina je vnímána jako partner při rozhodování, určování cílů a důležité jsou také zdroje a přednosti rodiny a cílem je posílení rodiny. Klienti se účastní všech fází intervence, musí být jasně stanovený cíl, plán postupu a časový rozvrh dosažení. Kontakt rodiny s týmem pracovníků je velmi intenzivní. (Berg, 2013)

4.2 Další nástroje sociální práce – zákonné povinnosti

Další podkapitola se zaměří na metody, které jsou legislativně ukotveny především pro pracovníky OSPOD v ZSPOD, tudíž se staly povinnostmi při řešení situace ohrožených dětí. Smyslem činnosti pracovníků SPOD je sanace, podpora rodiny. Nejdřív by měly být posíleny kompetence rodiny a až poté hledány alternativy v řešení situace.

Výlučným nástrojem sociálního pracovníka SPOD pro vymezení ohrožení dítěte je **vyhodnocení situace dítěte**. Protože neexistuje jednotný systém hodnocení ohroženého

⁷³ Je charakterizována jako práce s jednotlivcem a zdroji (ostatní lidé). (Matoušek a kol., 2013)

⁷⁴ Tedy krátkou intervencí, která využívá silných stránek klienta a člení problémy na dílčí a menší těžkosti. Důležitá je aktivace klienta, sociální pracovník navrhuje alternativy, ze kterých si klient vybírá. (Pemová, Ptáček, 2012)

dítěte, může být toto hodnocení značně subjektivním produktem každého sociálního pracovníka. (Pemová, Ptáček 2012)

Hodnocení situace dítěte se skládá ze tří fází: **úvodní hodnocení** (tato fáze slouží k určení aktuální míry ohrožení dítěte a pracovník jej použije vždy při umístění dítěte do ZDVOP). Časový limit pro tuto fázi je zhruba 24 hodin, kdy v tomto limitu musí také pracovník zvážit podání návrhu k soudu na nařízení předběžného opatření o umístění dítěte do ZDVOP nebo na zajištění souhlasu rodiče s umístěním. Úvodní hodnocení vychází z informací o situaci ohrožení dítěte, z rozhovoru s dítětem případně jinou osobou, úvodního sociálního šetření v prostředí dítěte aj. Pracovník musí v této fázi zhodnotit hodnověrnost a závažnost situace. Výstupem této fáze by mělo být určení míry ohrožení (žádné, nízké, střední, vysoké) a následné řešení. V případě vysoké míry ohrožení pracovník pravděpodobně bude zvažovat o odebrání dítěte z výchovného prostředí a umístění do jiného prostředí, případně do ZDVOP. V případě, že ohrožení dítěte je vyhodnoceno jako střední, je nutné hledat alternativu v řešení, pokud se situace zhorší. Toto hodnocení provádí pracovník OSPOD.

Další fází je **celkové, komplexní vyhodnocení situace dítěte**. Tato fáze slouží pracovníkovi pro tvorbu IPOD. Tato fáze mapuje nejen stávající situaci dítěte, ale také slabé i silné stránky na straně rodičů, potenciál pro změnu, kvalitu vztahů v rodině. Důležitou součástí této fáze je vybudování důvěry mezi všemi účastníky, především mezi rodinou a pracovníkem. Komplexní hodnocení se nesoustředí jen na míru ohrožení, ale jeho smyslem je porozumět příčinám a rizikům. Po této fázi by mělo nastat co nejdříve poskytování pomoci rodině prostřednictvím např. sociálních služeb nebo pověřených osob, ale i jiných odborníků např. terapeutů, mediátorů, psychologů aj. Komplexní vyhodnocení zahrnuje oblast hodnocení dítěte a oblast hodnocení funkčnosti rodiny. Cílem vyhodnocení je identifikace potřeb dítěte, určit míru traumatizace dítěte, jeho zdravotní a psychický stav, míra sociální inteligence, silné stránky rodiny, redukce míry ohrožení pro dítě aj. (Pemová, Ptáček 2012)

IPOD – měl by být zpracován do 1 měsíce od zařazení dítěte do evidence⁷⁵ (evidence dětí, kterým je nutné poskytnout SPOD). Je nutné ho pravidelně aktualizovat. Tento plán vychází z výsledků komplexního hodnocení situace dítěte a měl by vymezit příčiny ohrožení dítěte, stanovit opatření k zajištění ochrany dítěte, ale i k poskytnutí pomoci dítěti i rodině a ke zplnomocnění rodiny. Zároveň musí splňovat obecná SMART kritéria, takže musí být všem

⁷⁵ § 10 odst. 5 písm. b) ZPOD

účastníkům srozumitelný, realistický (s ohledem na stanovené cíle, neklade na rodinu nepřiměřené nároky), měl by být akceptován (na jeho tvorbě by se měli podílet všichni členové rodiny včetně dětí) a časově ohraničen. Zároveň by měl být flexibilní, průběžně se upravovat. Jeho účelem je tak společně s rodinou stanovit strategie k vyřešení nepříznivé sociální situace, poskytnout jasný a konkrétní návod OSPOD, rodině, ale třeba i ZDVOP, jak požadovaných změn dosáhnout, a poskytnout kritérium pro hodnocení progresu v rodině. Aktivním zapojením celé rodiny při tvorbě IPOD lze docílit vybudování vztahu důvěry mezi pracovníkem OSPOD a rodinnými příslušníky, ale zároveň umožňuje rodině přijmout nezbytná opatření, např. i nezbytné zásahy do rodiny (jimiž může být umístění dítěte do ZDVOP), zajišťuje shodu ve vytyčených cílech a zároveň rozvrhuje kompetence mezi jednotlivé subjekty. Je nutné tedy neustále průběžně podporovat aktivní zapojení dítěte i rodiny. Cíle mohou být stanoveny jako krátkodobé, střednědobé i dlouhodobé, důležité je stanovit pro ně měřitelná kritéria jejich dosahování a určení osoby, která bude evaluaci dosažení cílů provádět. Je vhodné také stanovit alternativy řešení v případě nečekaných zvrátů nebo selhání. Teoretickými východisky pro realizaci IPOD je uvědomění, že primární povinnost zajištění péče a ochrany dětí náleží rodičům. Tyto rodiny jsou kompetentní v rozhodování o své budoucnosti, musí být slyšen hlas dítěte, je možné využít silných stránek rodiny. (Novotná, Burdová, Riedlová, Jurková, 2014) (Pemová, Ptáček, 2012) (Matoušek, Pazlarová, 2014)

Tyto dva nástroje sociální práce bude provádět především pracovník OSPOD, který bude také hrát v řešení situace dítěte koordinační roli⁷⁶ v týmu odborníků, kdy je nutné najít shodu ve vytyčených cílech a zároveň ponese odpovědnost za přípravu a realizaci plánu (IPOD). (Matoušek, Pazlarová, 2014)

Pracovník OSPOD bude pracovat v rámci **multidisciplinární spolupráce** s ostatními odborníky např. sociální pracovníkem ZDVOP, lékařem dítěte, učitelem, psychologem, psychiatrem, terapeutem, se zaměstnancem sociálních služeb, pověřené organizace, soudcem aj. „*Důležitá je ochota spolupracovat, důvěřovat jiným odborníkům a respektovat jejich pohled na péči...*“ (Mahrová a Venglářová, 2008, s. 63) Každý pracovník týmu by měl respektovat druhé osoby jako rovnocenné partnery, ale zároveň nést svůj díl odpovědnosti za příslušnou oblast práce v týmu. (MPSV, 2018)

⁷⁶ Koordinátor plánování iniciuje plánování, připravuje rodinu i ostatní zúčastněné osoby na průběh plánování, svolává a zajišťuje případovou konferenci, vypracovává společně s rodinou IPOD, seznamuje s plánem všechny účastníky, monitoruje naplňování plánu, reviduje plán, společně s rodinou a ostatními účastníky vyhodnocuje splnění plánu. (Matoušek, Pazlarová, 2014)

Tým by se tedy měl shodnout na reálném cíli a cestě, jak k němu dojít, aby byla spolupráce smysluplná. Aby mohla být intervence ideální, je nutné, aby byl jeden pracovník „*definován jako koordinátor všech intervencí, a aby byl v této roli všemi dalšími aktéry akceptován.*“ (Matoušek, Koláčková, Kodymová, 2010, s. 32) Závažným problémem je odpovědnost jednotlivých osob v týmu. Optimalizace sdílení odpovědnosti se nabízí v podobě supervize, nastavením vnitřních pravidel či standardů. Důležité je také předávání informací, jak mezi jednotlivými odborníky v týmu, tak mezi týmy navzájem. (Mahrová a Venglářová, 2008)

Příkladem multidisciplinární spolupráce může být např. **případová konference** (dále jen „PK“). Jedná se o plánované a koordinované multidisciplinární setkání odborníků a rodiny. Tito odborníci jsou průvodci rodiny a dítěte v obtížné situaci. Vytvořený tým znamená pro rodinu podpůrnou síť. Nejčastěji se jedná o pracovníka OSPOD, pracovníka sociálních služeb, třídního učitele, lékaře. PK se mohou zúčastnit rodiče, dítě, kterého se případ týká. Uspořádání případové konference bylo velkou novelou ZSPOD zakotveno v případě řešení konfliktních situací ohrožených dětí a jejich rodin, a to ve spolupráci s rodiči a jinou osobou odpovědnou za výchovu dítěte, dalšími přizvanými osobami, zejména zástupci škol, školských zařízení, zařízení poskytovatelů zdravotních služeb, orgánů činných v sociální oblasti, PČR, státních zástupců, odborných pracovníků v oblasti NRP, poskytovatelů sociálních služeb a pověřených osob.

Účelem setkání je s pomocí zainteresovaných odborníků, rodiny a dítěte najít nejvhodnější řešení a koordinovat následný postup všech subjektů. Výsledkem může být vytvoření IPOD. „*Případová konference je optimální nástroj, jak nalézt takový způsob pomoci ohroženým dětem, aby ze sebe rodiče vydali to nejlepší, co v nich existuje a dokázali to využít pro své dítě a pro zlepšení situace celé rodiny.*“ (I. Simek Lefeuvre in Bechyňová, 2012, s. 11)

V průběhu PK jsou rodiče i dítě podporováni, aby spolupracovali na dotváření plánu. O případovou konferenci jde, pokud se setkání zúčastní nejméně 2 odborníci z různých institucí, proběhne celý strukturovaný proces a plán vytvořený z komplexního vyhodnocení situace dítěte a rodiny je rodičům i dítěti co nejdříve vysvětlen, zároveň rodiče i dítě jsou motivováni a podporováni ho pochopit, přijmout a naplňovat. V praxi nejčastěji probíhá PK klasická, urgentní, motivační, metodická, expertní. (Bechyňová, 2012)

Shrnutí teoretických východisek

Teoretická část práce je rozdělena do 4 hlavních kapitol.

V úvodní kapitole byly vysvětleny pojmy, které se v sociálně právní ochraně dítěte používají, legislativní zakotvení problematiky, stručná hierarchie orgánů SPOD.

Bylo rozebráno, v jakých případech se dítěti poskytuje SPOD, kterými orgány a v jakých případech se poskytuje pouze v omezeném rozsahu. Zároveň byl vysvětlen pojem ohrožené dítě.

Dále se práce zaměřila na orgán SPOD, orgán sociálně-právní ochrany dítěte – OSPOD, bylo vysvětleno jeho postavení v hierarchii orgánů SPOD, zákonné povinnosti v rámci výkonu přenesené působnosti a styl organizace a kulturní model implementace v prostředí OSPOD. Třetí kapitola se zaměřila na pověřenou osobu, na kterou je výkon SPOD přenesen správním rozhodnutím – ZDVOP.

Stručně byla zmíněna historie vzniku zařízení a to s ohledem na pojetí a účel zařízení, které je v současnosti vnímáno, jako zařízení krizové, poskytující dítěti pomoc jen na přechodnou dobu.

Zároveň bylo vysvětleno legislativní ukotvení ZDVOP, povinnosti ZDVOP vůči umístěným dětem a financování ZDVOP.

Také byly zmíněny ZDVOP, poskytující SPOD v hlavním městě Praze, s ohledem na vytyčený záměr výběru informantů.

Teoretická část také nastínila možný styl organizace v ZDVOP, který může být na rozdíl od organizace veřejné správy, odlišný.

Závěrem byly zmíněny možnosti sociální práce s rodinou dítěte umístěného v ZDVOP, a to jak zákonné povinnosti, tak i další nástroje, které je možné využít.

Teoretická část byla zpracována na základě studia odborné literatury včetně judikatury, která se zabývá sociálně-právní ochranou dětí. Zároveň zde byly zahrnuty i praktické zkušenosti výzkumníka.

METODICKÁ ČÁST

5 Metodologické ukotvení výzkumných aktivit

Následující kapitola se zaměří na popis hlavního a dílčích cílů, deskripci zvolené výzkumné strategie, metody a techniky sběru informací, které byly pro naplnění cílů práce zvoleny. Dále bude vysvětlena strategie výběru respondentů rizika a etická problematika výzkumu.

5.1 Hlavní cíl výzkumu (HCV)

HCV Jak řeší nepříznivou sociální situaci dítěte, které je umístěno do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, orgán sociálně-právní ochrany dětí a toto zařízení. Stanovený cíl má za úkol přinést popis poskytnutí SPOD „státním orgánem“ OSPOD a zařízením, ve kterém je dítě umístěno – ZDVOP, zejména popis vzájemné spolupráce v multidisciplinárním týmu, postavení jednotlivých subjektů, zapojení jednotlivých participantů, včetně dítěte s ohledem na dodržování participačních práv dítěte, způsob, jakým je nepříznivá situace dítěte řešena a to z pohledu sociálních pracovníků OSPOD a sociálních pracovníků ZDVOP. Vzhledem k vytyčenému cíli této práce, bude zvolena kvalitativní výzkumná strategie, metoda dotazování, forma polostrukturovaného rozhovoru, která přinese množství informací o zkoumaném jevu z pohledu samotných sociálních pracovníků.

Hlavní cíl výzkumu je rozpracován do pěti dílčích výzkumných cílů.

5.2 Dílčí cíle výzkumu (DC)

DC 1 Jakou roli má při řešení nepříznivé sociální situace OSPOD a jakou roli má ZDVOP?

Tento dílčí cíl byl stanoven s ohledem na skutečnost, že zákon (ZSPOD) vymezuje povinnosti sociálním pracovníkům OSPOD i ZDVOP, ale tyto pracovníci, jsou nejen zaměstnanci zcela odlišných organizací, s různou organizační kulturou, ale jsou to především lidé se svými předsudky, hodnotami a postoji, kteří rozhodují o situaci ohroženého dítěte v multidisciplinárním týmu a je zcela nezbytné, aby navzájem znali svoji roli v tomto týmu a dokázali vzájemně spolupracovat v důvěrném vztahu, nikoliv, aby při řešení situace dítěte spolu soupeřili. Cíl bude také zjišťovat, jaké kroky činí

subjekty bezprostředně po umístění dítěte do ZDVOP, tvorbu IPOD a jeho implementaci a způsob předávání informací.

DC 2 Jak je nastavena multidisciplinární spolupráce při řešení nepříznivé situace dítěte?

Druhý dílčí cíl je zaměřen především na spolupráci s ostatními odborníky obecně, nikoliv tedy jen spolupráci OSPOD a ZDVOP. Dále bude zjišťovat vyhodnocení této spolupráce, řešení nesouladů v nastavení cílů, využití multidisciplinární spolupráce prostřednictvím případové konference.

DC 3 Jaká je umožněná participace rodiny a dítěte na vyřešení nepříznivé sociální situace?

V tomto dílčím cíli bude zjišťováno, jak je do řešení situace zapojena rodina ohroženého dítěte, a především dítě samotné. S jakými osobami z blízkého sociálního prostředí dítěte je dále spolupracováno, jakou roli přisuzují pracovníci OSPOD (jako ochránci veřejného zájmu), a ZDVOP (zástupci občanské iniciativy) rodině na vyřešení nepříznivé situace.

DC 4 Jak jsou dodržována práva dítěte a chráněn jeho nejlepší zájem?

Tento dílčí cíl by mohl pomoci objasnit, jak je v praxi vyhodnocován nejlepší zájem dítěte, jak je respektován jeho názor, jeho přání, a jak se řeší situace v případě rozporu mezi přáním dítěte a jeho nejlepším zájmem. Zároveň bude zjišťováno, jak jsou dodržována participační práva a právo na rodinný život u dítěte umístěného v ZDVOP.

DC 5 Jak se změnilo paradigma zákonného účelu ZDVOP od zařízení ústavního typu po zařízení poskytující pouze neodkladnou, přechodnou pomoc dítěti, které se ocitlo v krizi?

Závěrečný dílčí cíl bude zjišťovat, jak pracovníci (OSPOD a ZDVOP) vyhodnocují vhodnost zařízení pro konkrétní dítě, zda je účel a typ zařízení vyhodnocován již v okamžiku umístění. Jestli vnímají rozdíly mezi zařízeními ústavní výchovy a ZDVOP a nejčastější důvody a právní tituly k umístění. Zároveň bude zjišťováno, jak sami pracovníci vnímají implementaci tzv. „velké novely“ ZSPOD takřka po šesti letech do praxe SPOD, zejména do řešení situace ohrožených dětí umístěných v ZDVOP.

5.3 Transformace dílčích cílů výzkumu do tazatelských otázek

Dílčí cíle výzkumu jsou transformovány do čtyř až sedmi tazatelských otázek. Dohromady bylo položeno 26 otázek, viz následující tabulka.

Tabulka 1: Transformace dílčích cílů výzkumu do tazatelských otázek

Hlavní cíl výzkumu HCV	Dílčí cíle výzkumu DC	Výzkumná technika / informant	Tazatelské otázky TO
HCV Jak řeší nepříznivou sociální situaci dítěte, které je umístěno do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, orgán sociálně-právní ochrany dětí a toto zařízení.	DC 1 Jakou roli má při řešení nepříznivé sociální situace OSPOD a jakou roli má ZDVOP?	Polostrukturovaný rozhovor / Sociální pracovníci OSPOD městských částí hlavního města Prahy. Sociální pracovníci ZDVOP.	<u>TO 1.1</u> Můžete popsat, jak se dozvíte o dítěti umístěném ve ZDVOP?
			<u>TO 1.2</u> Jaké kroky činíte bezprostředně po oznámení, že je dítě umístěno do ZDVOP?
			<u>TO 1.3</u> Jaké kroky činíte následně?
			<u>TO 1.4</u> Kdo se podle Vás podílí na vyhodnocení a zpracování IPOD? Kdo je s IPOD seznámen?
			<u>TO 1.5</u> Můžete definovat problémy, které Vám v praxi, při výkonu SPOD, u dítěte umístěného ve ZDVOP, činí potíže?
			<u>TO 1.6</u> Jak vnímáte roli OSPOD/ZDVOP při řešení situace dítěte?

	DC 2 Jak je nastavena multidisciplinární spolupráce při řešení nepříznivé situace dítěte?	Polostrukturovaný rozhovor / Sociální pracovníci OSPOD městských částí hlavního města Prahy. Sociální pracovníci ZDVOP.	<u>TO 2.1</u> Jaký je Váš názor na spolupráci s ostatními odborníky, při řešení situace nezl. dítěte umístěného v ZDVOP? S pomocí jakých nástrojů spolupracujete, se kterými odborníky a jaké služby využíváte?
			<u>TO 2.2</u> Jaký je Váš názor na uspořádání případové konference, při umístění dítěte do ZDVOP?
			<u>TO 2.3</u> Jakým způsobem řešíte situace, kdy máte odlišný názor na řešení nepříznivé situace dítěte než jiný odborník?
			<u>TO 2.4</u> Jak probíhá nastavení a hodnocení dosažení cílů spolupráce?
	DC 3 Jaká je umožněna participace rodiny a dítěte na vyřešení nepříznivé sociální situace?	Polostrukturovaný rozhovor / Sociální pracovníci OSPOD městských částí hlavního města Prahy. Sociální pracovníci ZDVOP.	<u>TO 3.1</u> Spolupracujete také s osobami z blízkého sociálního prostředí dítěte? S jakými a jak tato spolupráce probíhá?
			<u>TO 3.2</u> Jaká je podle Vás role rodiny dítěte v řešení nepříznivé situace? V čem vidíte přínosné zapojit rodinu?
			<u>TO 3.3</u> Jak je do řešení situace zapojeno dítě?
			<u>TO 3.4</u> Jaké nástroje, metody používáte pro zapojení rodiny do řešení situace?

	DC 4 Jak jsou dodržována práva dítěte a chráněn jeho nejlepší zájem?	Polostrukturovaný rozhovor / Sociální pracovníci OSPOD městských částí hlavního města Prahy. Sociální pracovníci ZDVOP.	<u>TO 4.1</u> Když se dozvíte o dítěti umístěném do ZDVOP, jakým způsobem a kdy ho kontaktujete?
			<u>TO 4.2</u> Jak často a jakým způsobem ho poté kontaktujete?
			<u>TO 4.3</u> Jak zjišťujete názor dítěte na situaci?
			<u>TO 4.4</u> Popište prosím, jak vyhodnocujete nejlepší zájem dítěte?
			<u>TO 4.5</u> Jakým způsobem informujete dítě o jeho právech, a o jakých právech ho informujete?
			<u>TO 4.6</u> Jak řešíte dilema mezi nejlepším zájmem dítěte a jeho názorem, či jeho přáním? Co je pro Vás prioritní?
			<u>TO 4.7</u> Jakým způsobem je dodržováno právo dítěte na rodinný život?
	DC 5 Jak se změnilo paradigma zákonného účelu ZDVOP od zařízení ústavního typu po zařízení poskytující pouze neodkladnou, přechodnou pomoc dítěti, které se ocitlo v krizi?	Polostrukturovaný rozhovor / Sociální pracovníci OSPOD městských částí hlavního města Prahy. Sociální pracovníci ZDVOP.	<u>TO 5.1</u> V čem je podle Vás rozdíl při umístění dítěte do ZDVOP a umístěním dítěte do zařízení ústavní výchovy?

			<u>TO 5.2</u> Z jakých důvodů umístíte dítě nejčastěji do ZDVOP a na základě jakého právního titulu (OSPOD) jsou u vás děti nejčastěji umístěné a na základě jakých právních titulů? (ZDVOP)
			<u>TO 5.3</u> Podle čeho vybíráte vhodné zařízení? (OSPOD) Z jakých důvodů odmítnete umístění dítěte? (ZDVOP)
			<u>TO 5.4</u> Jaká činíte opatření, když je dítě ve ZDVOP již 6 měsíců?
			<u>TO 5.5</u> Co se podle Vás změnilo pro děti umístěné ve ZDVOP od tzv. velké novely ZSPOD?

Zdroj: vlastní

5.4 Výzkumná strategie

Pro účel této práce se jevila jako nejvhodnější kvalitativní výzkumná strategie, metoda **polostrukturovaného rozhovoru**, protože umožní získat od respondentů subjektivní pohled na řešení nepříznivé sociální situace ohrožených dětí, ale i vzájemnou spolupráci. Zároveň vybrané téma není odvozeno z již existující teorie nebo hypotézy, ale přímo ze sociální praxe, která je výzkumníkovi zřejmá, a může být upřesněna z velké rozmanitosti sociálních kontextů.

Kvalitativní výzkum je pružným typem výzkumu, v jehož průběhu mohou vznikat nové hypotézy. Hypotéza je odhalena až v závěrečné fázi výzkumu, výzkumný projekt není závislý na teorii, kterou někdo před výzkumníkem odhalil. Úkolem výzkumníka je získat všechna data a nalézt vzájemné pravidelnosti mezi nimi. V průběhu výzkumu mohou vznikat nové výzkumné otázky, což umožní dosáhnout hlouběji do zkoumané problematiky a získání co nejvíce informací od informantů. Logika kvalitativní strategie je induktivní, což znamená, že výzkumník až po dostatečném nasbírání dat, začíná pátrat po pravidelnostech, které se v těchto datech vyskytují, formuluje předběžné závěry

a hledá pro ně oporu v datech. Výzkumný cyklus je prováděn, dokud jsou získávány nové informace. Předností zvolené strategie může být získání podrobného vhledu do problematiky v přirozeném prostředí informantů (rozhovory budou probíhat na pracovištích OSPOD a ZDVOP), což umožní uplatnit přístup zúčastněného pozorování a zároveň bude možné reagovat na místní situace a podmínky (jednotlivé ZDVOP v hl. m. Praze se liší nejen kapacitou, ale především zřizovatelem, jednotlivé OSPOD se mohou lišit např. tím, zda se v jejich městské části nachází ZDVOP, což může být výhodné v okamžiku umístění). Nevýhodou této strategie oproti kvantitativní strategii je nemožnost zobecnění výsledků výzkumu na populaci a do jiného prostředí, což může znamenat, že to, co funguje v hl. městě Praze, nemusí fungovat např. v Ústeckém kraji. Výsledky také mohou být ovlivněny výzkumníkovými preferencemi, i přesto, že výzkumník již v této oblasti nepracuje, tak bude nutné odložit před vstupem do zkoumané problematiky své předpojatosti, aby mohl vidět situaci očima respondentů. (Hendl, 2008; Disman, 2002; Loučková, 2010, Švaříček, Šed'ová a kol, 2014; Miovský, 2016)

Polostrukturovaný rozhovor stojí na pomezí mezi strukturovaným dotazováním (pevně daná struktura otázek, uzavřené otázky) a nestandardizovaným dotazováním (volné rozhovory, často není struktura předem dána). Polostrukturované dotazování má předem vymezený záměr, osnovu a vyznačuje se také velkou flexibilitou postupu získávání odpovědí. Je dovoleno pokládat doplňující otázky a problematiku rozpracovávat do hloubky. Výzkumník se pomocí otevřených otázek snaží porozumět pohledu informantů, aniž by jejich pohled omezoval s pomocí otázek v dotazníku. Rozhovor tak umožní výzkumníkovi zachytit výpovědi v přirozené podobě. Rozhovor se neskládá pouze z rozhovoru a přepisu, ale celý proces je začíná výběrem metody, přes přípravu rozhovoru, provedení rozhovoru, přepisu rozhovoru, analýzu dat a sepsání a prezentace závěrečné zprávy.

Za účelem validity odpovědí lze využít např. propojování podávaných odpovědí s prožitou zkušeností, výzkumník může chtít po informantovi, aby mu popsal konkrétní zážitek.

Výhodu zvolené metody vnímá výzkumník v možnosti ovlivnění směru rozhovoru, poskytnutí prostoru pro subjektivní vnímání informantů, pokládání doplňujících dotazů, ověření, zda jsou otázky informantům srozumitelné. Roztříštění konzistence výzkumu při nedodržení osnovy otázek, případně získání irelevantních dat, může vést v neprospěch výzkumu. (Hendl, 2008; Miovský, 2006, Loučková, 2010)

5.5 Popis výzkumného souboru

Základním souborem⁷⁷ pro tento výzkum byli 4 sociální pracovníci/i OSPOD a 4 sociální pracovníci/i ZDVOP v hlavním městě Praze. Informanti OSPOD byli vybráni **stratifikovaným záměrným (účelovým) výběrem**⁷⁸. Příkladem stratifikace byl počet umístěných dětí v ZDVOP z jednotlivých městských částí (evidence počtu umístěných dětí v ZDVOP – MHMP), kdy byl záměrně vybrán sociální pracovník OSPOD, kde je pravidelně hlášen větší počet umístěných dětí, aby bylo zaručeno, že informant bude mít se zkoumaným jevem „bohaté životní zkušenosti“. V případě sociálních pracovníků ZDVOP bude vybrán 1 sociální pracovník od 4 zřizovatelů (Fond ohrožených dětí, hlavní město Praha, SOS dětské vesničky, Dům tří přání).⁷⁹

Tabulka 2: Popis výzkumného souboru

Informant	Sociální pracovník
1	SP ZDVOP
2	SP OSPOD
3	SP ZDVOP
4	SP ZDVOP
5	SP ZDVOP
6	SP OSPOD
7	SP OSPOD
8	SP OSPOD

Zdroj: vlastní

5.6 Harmonogram a realizace výzkumu

Výzkum byl proveden v období: listopad 2018 – březen 2019. V listopadu 2018 byla provedena pilotní studie, jejímž úkolem bylo zjišťováno, zda bude vůbec možné výzkum provést, zda se ve vymezeném časovém rozsahu podaří uskutečnit rozhovory a zda budou moci respondenti s ohledem na mlčenlivost odpovídat. V prosinci 2018 byl proveden předvýzkum, za účelem ověření vhodnosti zvolené výzkumné metody a srozumitelnosti

⁷⁷ S ohledem na genderovou vyváženost bude v textu použito obou rodů bez ohledu na skutečný rod informanta.

⁷⁸ Stratifikovaný záměrný výběr využíváme zejména v těch případech, kdy je možné základní soubor rozdělit podle určitých vrstev. (Miovský, 2006)

⁷⁹ Zřizovatel Sdružení na ochranu ohrožených dětí nebyl do výzkumu zahrnut z důvodu zanedbatelného počtu umístěných dětí od data vydání pověření k výkonu SPOD a Thomayerova nemocnice od roku 2019 ZDVOP neprovozuje.

otázek. Za tímto účelem byly osloveny dvě kolegyně z OSPOD k prověření vhodnosti metody. Výzkumné otázky bylo nutné upravit, protože bylo předvýzkumem zjištěno, že v několika případech se výzkumník ptá více otázkami na stejné téma. Vlastní výzkumné šetření bylo realizováno v měsíci lednu 2019 – únoru 2019. Rozhovory byly provedeny se souhlasem informantů a po seznámení s časovou náročností a etickými zásadami výzkumu. Zpracování výzkumné zprávy a závěr této práce bude dokončen v březnu 2019, prezentace zprávy se očekává v květnu 2019.

5.7 Etická pravidla výzkumného šetření

Informanti byli seznámeni s etickými riziky výzkumu, zároveň obdrželi písemný souhlas, ve kterém bylo uvedeno období realizace výzkumu, název diplomové práce, informace o výzkumníkovi (jméno a studovaný obor), cíle výzkumu a zároveň zde byli upozorněni na možnost odstoupení od spolupráce, kdykoliv během rozhovoru, a to bez udání důvodu. Žádný z vybraných informantů od výzkumu neodstoupil. Získaná data byla zpracována v souladu se zákonem č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, výsledky výzkumu budou interpretovány anonymně s ohledem na zachování důvěry informanta k výzkumníkovi a nebudou zveřejněny informace o věku a pohlaví, tyto informace by mohli informanta identifikovat (s ohledem na počet sociálních pracovníků v ZDVOP). K přepisům rozhovorů nebude mít kromě výzkumníka nikdo jiný přístup, tyto budou použity pouze pro potřeby této práce a následně budou po uplynutí doby nutné archivace skartovány. Získané informace budou anonymizovány a budou prezentovány jen pro potřeby této práce. Výsledky budou prezentovány s ohledem na povinnost mlčenlivosti zakotvenou v ZSPOD.

5.8 Rizika výzkumu

Rizikem výzkumu může být malý soubor informantů, nemožnost vyhodnotit odpovědi s ohledem na informanty z různých prostředí, neochota informantů vypovídat subjektivně. Obava z porušení mlčenlivosti. Reliabilita bude nahrazena kritériem správnosti a pečlivosti, kdy si výzkumník nebude doplňovat či domýšlet data, vkládat účastníkům do úst své myšlenky, zároveň musí být věnována patřičná pečlivost při výběru informantů. (Švaříček, Šed'ová a kol, 2014) Rizikem může být nedostatek zkušeností s problematikou, zejména u pracovníků OSPOD (u sociálních pracovníků ZDVOP je pravděpodobné, že se s problematikou setkávají denně).

VÝZKUMNÁ ČÁST

6 Interpretace výstupů výzkumného šetření

Následující kapitola se bude věnovat analýze a deskripci subjektivních názorů informantů, které byly získány s pomocí kvalitativní výzkumné strategie, polostrukturovaného rozhovoru. K interpretaci získaných informací bude použita metoda otevřeného kódování, která odhalí v získaných datech určitá témata. Výzkumník s pomocí této metody lokalizuje témata v textu a přiřadí jim označení. (Hendl, 2008) Pro sociálního pracovníka OSPOD je použit pojem „SP OSPOD“.

Pro sociálního pracovníka ZDVOP bude použit pojem „SP ZDVOP“. Pokud bude vkládána poznámka výzkumníka, bude použito označení (xxx). Z důvodu zachování anonymity informantů nebudou uváděny konkrétní názvy ZDVOP ani organizací, které by mohly informanty ztotožnit, z uvedeného důvodu budou všechny ZDVOPY v rozhovoru uváděny jako „ZDVOP“ (i přesto, že mnozí sociální pracovníci OSPOD chápou pod pojmem ZDVOP pouze zařízení Klokánek). Pro osobu, která ve ZDVOP o dítě pečuje, bude používán pojem „teta“ (i přesto, že tento pojem se uvádí převážně v Klokáncích, ale je všeobecně používán i mezi pracovníky SP OSPOD). Interpretace budou prokládány doslovnými citacemi informantů uvedenými v kurzívě a v uvozovkách.

Všechny rozhovory byly zaznamenány na záznamové zařízení a následně přepsány. Možnost nahrání rozhovorů, je učinila více autentickými, bylo možné zaznamenat i náladu, tón hlasu informanta, ale na druhou stranu bylo sebráno velké množství informací, mezi kterými bude výzkumník hledat souvislosti. Přílohou této práce bude přepis jednoho rozhovoru.

Závěrem bude vždy uvedeno stručné shrnutí dílčího cíle, ve kterém bude uvedeno, k čemu výzkumník dospěl. Poslední kapitola se bude věnovat dodatečné validizaci výzkumu, tj. bude provedeno závěrečné shrnutí a porovnání s předchozí teorií, bude sděleno, v čem se výzkum od teorie odlišuje, a zejména vyhodnocení stanovených cílů. Ke zjištění uvedených cílů byly použity tazatelské otázky TO 1.1 - TO 5.5.

6.1 DC 1: Jakou roli má při řešení nepříznivé sociální situace OSPOD a jakou roli má ZDVOP?

Záměrem zvoleného dílčího cíle bylo zjistit, jaké činnosti při řešení situace ohroženého dítěte vykonává OSPOD a jaké ZDVOP, jak vnímají vzájemně svoji roli, kdy se sociální pracovníci dozvědí o ohroženém dítěti, jakým způsobem ho následně kontaktují a další následné kroky. Tento cíl také zjišťuje, kdo se podílí na vypracování IPOD, a kdo je s IPOD seznámen.

TO 1.1: Můžete popsat, jak se dozvíte o dítěti umístěném ve ZDVOP?

Otázka zjišťovala, jestli je předávání informací činěno bezodkladně a jestli je dítě umísťováno do ZDVOP v souladu se ZSPOD.

Z odpovědí informantů vyplynulo, že SP OSPOD se o situaci dítěte dozví bezodkladně, nejpozději druhý den prostřednictvím telefonické komunikace se SP ZDVOP. I2: *„Jinak nám to volají ze ZDVOP, bezprostředně.“* Informant č. 6 uvedl, že ve většině případů SP OSPOD participuje společně s rodičem na umístění dítěte nebo umístění doporučuje, dává jim na vybranou mezi jednotlivými právními tituly. I6: *„My to těm rodičům v podstatě nabízíme, dobrovolně nebo nedobrovolně.“* Informant č. 7 sdělil, že mu ZDVOP volá bezodkladně na pohotovostní mobil.

OSPOD může být také kontaktován policií ČR. Informant č. 6 sdělil, že je policie kontaktuje, že zadrželi dítě bez doprovodu, a SP OSPOD vyhledává volné místo v ZDVOP.

SP ZDVOP se o dítěti dozví také bezprostředně buď od OSPOD nebo od rodiče, který dítě umísťuje. I1: *„První na základě telefonátu ze strany OSPOD.“* Informant č. 3 sdělil, že je osobou, kterou OSPOD první kontaktuje, a také, že rozhoduje o příjmu dítěte.

Pokud je dítě umísťováno v rámci pohotovosti OSPOD, během noci, tak o umístění za ZDVOP rozhoduje také často SP ZDVOP, který je o umístění ihned informován. I3: *„Tak to dělám taky já, mám pohotovostní telefon.“* Dle sdělení informanta č. 5 při nočním příjmu ho OSPOD kontaktuje na pohotovostní telefon a SP ZDVOP posléze kontaktuje pečující tetu a informuje ji nejen o příjmu, ale také o právním titulu k umístění.

Rozhovorem bylo také zjištěno, že už při příjmu se řeší důvodnost⁸⁰ pobytu v zařízení, a to jak ze strany SP OSPOD, tak SP ZDVOP. Odpovědi potvrdily, že SP ZDVOP si situaci a důvodnost k pobytu v ZDVOP vyhodnocují sami.⁸¹ Informant č. 4 uvedl, že se

⁸⁰ Zda se dítě opravdu nachází v situaci bezprostředního ohrožení a je nutné ho umístit do ZDVOP.

⁸¹ S ohledem na případný nárok na SP zřizovateli ZDVOP, který by v případě nedůvodného pobytu v zařízení nebyl přiznán.

setká s rodiči a domluví s nimi příjem dítěte. Ze sdělení informanta č. 3 vyplynulo, že se nejprve rozhoduje, jestli je umístění dítěte v souladu se ZSPOD.

Někdy SP ZDVOP navrhuje jiné řešení situace dítěte. I3: „...někdy se snažíme dotlačit ten OSPOD k nějakému lepšímu řešení.“ Dle sdělení SP ZDVOP, OSPOD řeší leckdy situaci umístěním dítěte do ZDVOP, aniž by vyčerpal jiné možnosti, např. kontaktoval širší rodinu. I3: „Někdy je napadne jako první, to dítě strčit do ZDVOP.“

TO 1.2: Jaké kroky činíte bezprostředně po oznámení, že je dítě umístěno do ZDVOP?

Z odpovědí vyplynulo, že sociální pracovníci ZDVOP i OSPOD nejdříve zjišťují prvotní informace o dítěti, a to ve vzájemné spolupráci. Dále spolupracují s rodinou dítěte a provádí prvotní vyhodnocení situace dítěte.

Informant č. 3 odpověděl, že získává informace o dítěti a jeho nepříznivé situaci od OSPOD. Informant č. 4 zdůraznil klíčovou roli OSPOD při hledání řešení situace dítěte.

I4: „... ptám se, jaký bude jejich postup, co budou dělat dál.“ Současně i informant č. 5 potvrdil, že první kontaktuje OSPOD za účelem získání informací. Zároveň i SP OSPOD sdělili, že OSPOD zjišťuje informace o rodině většinou prostřednictvím komunikace s rodinou. I6: „...a druhého dne se komunikuje, co jako bude, jestli je tam někdo známý, jestli víme něco o rodině, takové praktické informace.“ Z uvedené citace také vyplývá, že SP OSPOD zjišťuje, zda existuje jiná osoba z širší rodiny, která by mohla prozatím péči o dítě převzít. A dále se zjišťují praktické informace, např. o zdravotním stavu dítěte, o kontaktech na ošetřující lékaře aj., tyto informace jsou předávány do ZDVOP. V případě, že SP OSPOD informace o rodině nemá, tak pozve rodiče na OSPOD. I8: „Tak kontaktujeme rodiče, aby se dostavili, zjistíme, co se děje, proč ho umístili.“

Informanti SP ZDVOP také uvedli, že nedostávají ze strany SP OSPOD informace z obavy porušení mlčenlivosti, dle jejich sdělení si SP OSPOD nejsou jisté, jaké informace mohou SP ZDVOP sdělit. I3: „Někdy mi říkají, my nevíme, jestli Vám to můžeme říct.“

Dle informantů probíhají také prvotní návštěvy a rozhovory s dítětem samotným. Až na výjimky, SP ZDVOP, ale i SP OSPOD mnohdy dítě navštíví bezprostředně po umístění. Informant č. 7 sdělil, že nejdříve uskuteční návštěvu v ZDVOP, aby provedl rozhovor s dítětem a SP ZDVOP.

Ze strany SP ZDVOP je dítě seznámeno s prostředím, pravidly a vnitřním řádem.

I1: „Dochází k přijetí dítěte, k seznámení s prostředím.“ Dále informant č. 1 uvedl, že s prostředím seznamuje dítě teta, která má vypracovaný adaptační plán dle věku dítěte

a jeho mentálního stavu. Roli zde má i ředitel ZDVOP, který seznamuje dítě s jeho právy a povinnostmi, oproti tomu SP ZDVOP ho seznamuje s prostředím.

V některých případech čeká jedna strana, až získá informace od strany druhé. Informant č. 4 sdělil, že s dítětem provede rozhovor, jakmile zjistí záměr OSPOD a poté poskytuje informace o situaci i dítěti. I4: „...*zároveň jakýkoliv krok domluví s tím OSPODem, tak tlumočím tomu dítěti, ...vždycky ty informace, když jsou jasné a ověřené, tak jdou vždycky první k tomu dítěti.*“

TO 1.3: Jaké kroky činíte následně?

Třetí otázka, navazovala na předchozí a zjišťovala, jaké kroky jsou ze strany SP ZDVOP a SP OSPOD realizovány po dobu umístění dítěte v ZDVOP. Z rozhovorů vyplynulo, že SP ZDVOP si vyjasňují s SP OSPOD, jaký právní titul je vhodný, hlídají zákonné povinnosti. I4: „*vysvětlím OSPODU, většinou to musím říkat, vlastně že do 24 hodin musí podat návrh, a pak, že já musím čekat na rozhodnutí soudu o předběžném opatření.*“ Informant č. 3 odpověděl, že občas řeší s OSPOD, že konkrétní případ nelze řešit umístěním na dohodu s rodiči, ale je nutné podat návrh na předběžné opatření k soudu, protože rodič si takto může dítě ze ZDVOP kdykoliv vyzvednout. Jak dále informant č. 3 potvrdil, až možnost ohrožení dítěte ukončením pobytu ve ZDVOP, přiměje OSPOD k podání návrhu na předběžné opatření. I3: „*Schopní OSPOD se zamyslí. Je tam třeba násilí a OSPOD nedá návrh na předběžko, tak kdy jindy.*“ Informant č. 1 sdělil, že se plánují první setkání s OSPOD, a vzájemně se řeší jednotlivé kroky v rámci IPOD a samozřejmě řeší praktické záležitosti, které s umístěním souvisí. Také informant č. 5 potvrdil, že první kontaktuje OSPOD, protože potřebuje zjistit více informací o dítěti, zda OSPOD rodinu zná, spolupracuje s ní, jaký problém vedl k umístění do ZDVOP a také zda OSPOD potvrdí důvodnost k pobytu v ZDVOP. Zároveň uvedl, že dále jedná s pediatrem dítěte, komunikuje se školou, případně zajišťuje přesun do jiné školy. Informant č. 4 sdělil, že kontaktuje rodiče.

Z odpovědí také vyplynulo, že se SP ZDVOP snaží přimět SP OSPOD ke spolupráci, iniciativě nebo dokonce přebírá klíčovou roli OSPOD v řešení situace, např. informant č. 4 sdělil, že trvá na tom, aby se OSPOD, alespoň jednou měsíčně do ZDVOP dostavil k řešení situace dítěte. I4: „*...jsou OSPOD, které jsou rádi, že mají umístěno a musím je nutit k tomu, aby přišli za dítětem ...*“ Zároveň sdělil, že dle jeho názoru, je to tím, že OSPOD řeší situaci bezprostředního ohrožení dítěte, ale po umístění do ZDVOP, již není OSPOD tak iniciativní v řešení situace dítěte, protože dítě je umístěno v bezpečném prostředí, kde s ním pracují odborníci. Podobně se vyjádřil i informant č. 3, který uvedl

že ZDVOP často supluje roli OSPOD a přebírají iniciativu v řešení situace. I3: „...že OSPODy si myslí, že jakmile to dítě umístí, tak si řeknou dobrý, máme klid, ale v tu chvíli ta práce teprve začíná.“

Oproti tomu SP OSPOD uvedli jako další krok práci s rodinou a okolím dítěte, jak uvedl např. informant č. 2. I2: „... pokoušíme se sanovat“, a zároveň sdělil, že SP OSPOD dítě navštíví a provede s ním pohovor. V odpovědi také připustil, že do ZDVOP nejede za dítětem bezprostředně po umístění, ale záleží na důvodech umístění.

Také informant č. 6 připustil, že se soustředí na práci s rodiči, tak, aby se situace dítěte co nejdříve vyřešila. Zároveň z odpovědi vyplynulo, že v tuto chvíli je pro SP OSPOD umístění dítěte v bezpečném prostředí důležité, aby se mohl soustředit na řešení situace rodiny. I6: „... já tomu říkám, že to dítě je tam na prázdninách, ..., snažíme se tu situaci řešit s těmi rodiči, aby to dítě mohlo být propuštěno.“ Informant č. 7 se shodl s ostatními informanty na spolupráci s rodiči i s jinými OSPOD. Informant č. 8 uvedl, že navštíví dítě, pokud je dítě umístěno na základě dohody s rodičem, tak návštěva proběhne do týdne.

TO 1.3: Kdo se podle Vás podílí na vyhodnocení a zpracování IPOD? Kdo je s IPOD seznámen?

Otázka řešila zákonnou povinnost OSPOD zpracovat na základě vyhodnocení situace dítěte IPOD, v kterém jsou uvedeny příčiny ohrožení dítěte, stanovena opatření k zajištění bezpečí dítěte a další cíle spolupráce s rodinou. Cílem otázky bylo zjistit, zda si je OSPOD a ZDVOP vědom, kdo by měl IPOD zpracovat, ale také kdo participuje na jeho vytvoření. Z odpovědí vyplynulo, že informanti jsou si vědomi, že IPOD zpracovává OSPOD. I7: „Tak IPOD zpracováváme my...“ I5: „OSPOD zpracovává IPOD“. Na druhou stranu si i ZDVOP zpracovávají svůj vlastní IPOD. I8: „ZDVOP si dělá taky IPOD, a pak si to vzájemně přeposíláme.“ Při řešení situace dítěte se tedy nevychází z jednoho plánu, ale ze dvou různých plánů, jejichž realizaci uskutečňují rozdílné subjekty. Pozitivní je sdělení informantů, že se alespoň snaží vzájemně zakomponovat jednotlivé cíle do svých plánů. I3: „Takže máme jejich IPOD, ale děláme si i ten náš...“ Informant č. 1 potvrdil, že si IPOD vzájemně předává s OSPOD. I SP OSPOD sdělil, že ZDVOP je s IPOD seznámen, jak uvedl informant č. 2. Informant č. 3 prozradil, že vždy IPOD od OSPOD písemně vyžaduje, zároveň sdělil, že je pro něj důležité vědět, jaké má OSPOD naplánované kroky při práci s rodinou, ale jak posléze uvedl, vlastní IPOD (zpracovaný ZDVOP) OSPOD nepředává, protože ten se zaměřuje spíše na pobyt dítěte ve ZDVOP a jeho prožívání. Dle informanta č. 5 si OSPOD zpracovává IPOD většinou bez účasti ZDVOP, ale tento je na

vyžádání do ZDVOP zaslán. Informant č. 6 připustil, že většinou cíle určené přímo ZDVOP v IPOD nejsou uvedeny. I6: „... a stejně tam cíle pro ten ZDVOP nejsou, nebo, to že se ZDVOP má postarat o dítě, to tak je, to není v našem IPODU, občas jim řeknu, nemám tam nic z vaší agendy, je tam tohle a tohle, chcete to poslat?“ Informant č. 7 uvedl jako samozřejmost, že se zpracovaným IPOD seznámí ZDVOP, zároveň také uvedl, že plán ZDVOP nepotřebuje, protože SP ZDVOP píšou podrobné zprávy.

Dalšími osobami, které jsou s IPOD seznámeny, jsou dle sdělení informantů nejen rodiče, ale dle věku a mentální vyspělosti i děti, jichž se IPOD týká. Informanti uváděli věkovou hranici u dítěte od 12 let. I2: „když je to dítě starší, tak seznamujeme i to dítě, myslím, že tak od 12-13let.“ I3: „..., a když je dítě starší 12 let, tak to s ním probíráme taky.“ Informant č. 6 uvedl, že pokud je znám pobyt rodičů, tak seznámí rodiče, ale některé informace a cíle sdílí i s širším rodinným prostředím. Informant č. 7 uvedl věkovou hranici dítěte pro seznámení s IPOD 15 let.

Problémem, na který poukazovali SP ZDVOP, byla kvalita IPOD a jeho aktualizace, které nejsou ZDVOP předávány vůbec. I3: „To je špatný. My jsme na ně začali víc tlačit, zároveň ty IPODY jsou obsahově velmi vágní.“ Dále informant č. 3 (SP ZDVOP) uvedl, že IPOD, není konkrétní. Jako příklad uvedl tři obsahově shodné IPOD ke třem sourozencům. Informant č. 4 připustil, že aktualizaci IPOD nikdy neobdržel. Přitom ZDVOP i OSPOD vzájemně sdělili, že ZDVOP předává OSPOD podrobné zprávy o dítěti i aktualizace svých IPOD, jak potvrzuje např. sdělení informanta č. 2. I2: „A i když oni mají nějaké aktualizace, tak nám pošlou.“ Informant č. 3 sdělil, že píše OSPOD rozsáhlé zprávy a často zasílá informace i prostřednictvím e-mailů. Dle informanta č. 4 probíhá vzájemné sdělování informací v rámci společných návštěv, písemně nebo alespoň telefonicky. I4: „...alespoň telefonicky jim to říkám, jo tady jsme se posunuli, s rodiči jsme se neposunuli, ...v průběhu toho pobytu mají informace od nás.“

TO 1.5: Můžete definovat problémy, které Vám v praxi, při výkonu SPOD u dítěte umístěného ve ZDVOP, činí potíže?

Na předposlední otázku informanti ze strany SP ZDVOP uváděli převážně problémy při vzájemné komunikaci s OSPOD. Např. informant č. 1 potvrdil, že problém je získat zpětnou vazbu od OSPOD, např. pokud OSPOD kontaktuje ZDVOP a požádá o přijetí dítěte. I1: „...a na to dítě čekáme někdy i celou noc, oni nezavolají, že k tomu umístění nedojde...“ I informant č. 3 připustil, že OSPOD někdy slíbí, že kontaktuje ZDVOP telefonicky, a to se nestane.

Zároveň si SP ZDVOP i SP OSPOD stěžovaly na délku soudního řízení, zejména na vypracování znaleckých posudků. I4: „*Co je největší problém, je nepružnost systému, ale spíš soudního...*“ Informant č. 4 uvedl nedostatek soudních znalců a dále sdělil, že znalci si nejsou vědomi skutečnosti, že pro dítě je pobyt mimo rodinné prostředí velmi stresující a navrhoval edukaci v tomto směru. V odpovědích ze strany SP OSPOD byla také zmíněna nedůvěra soudů v opodstatněnost návrhů na svěřeni do ZDVOP I6: „*...dáme předběžko, oni zkoumají, jestli vůbec jo nebo ne, to dítě tam bezprizorně jako je a pro mě tím zkoumat, jestli ty důvody, že tam je, jsou tak závažný, no jsou tak závažný, jinak by tam nebylo.* Dle sdělení informanta č. 6 nejsou ZDVOP považovány soudem za partnery vůbec. I6: „*...pro ně je to jen nějaký zařízení, který si tam něco šudlá.*“ Zároveň informant č. 6 sdělil, že důležité je nastavení spolupráce se soudem, osobní komunikace. Mezi další zmíněné problémy patří otázka financování ZDVOP. Tento problém uvedl např. informant č. 5, který sdělil, že si odečet státního příspěvku za pobyt mimo zařízení hlídá prostřednictvím nastavení propustek. I5: „*Financování je velký problém, ale tím, že je to ošetřené na víkendové propustky, máme to jakoby ošetřeny.*“ (Pokud pobyt dítěte netrvá alespoň po sobě jdoucí dva kalendářní dny, tak se SP neodčítá). Dále informant č. 5 sdělil, že enormním problémem je najít pro dítě psychoterapeuta, dlouhé čekací lhůty na vyšetření odborným lékařem, což stojí v protikladu kratším dobám pobytu dětí v zařízení. I5: „*My je máme sice naobjednaný, ale během té doby nám ty děti odejdou a vymění se.*“ Posledním problémem, který informant uvedl, byl nedostatek volné kapacity zařízení ústavní výchovy v blízkosti přirozeného prostředí dítěte.

TO 1.6: Jak vnímáte roli OSPOD/ZDVOP při řešení situace dítěte?

Záměrem poslední otázky prvního dílčího cíle bylo, jak vnímá SP OSPOD roli ZDVOP a naopak. Informanti se vyjadřovali záměrně k roli druhého subjektu (ať již subjektu státní správy nebo zařízení občanského, neziskového sektoru, dále také „instituce“). Při multidisciplinární spolupráci je důležité znát nejen svoji roli v týmu, ale především i roli druhé instituce, aby nedocházelo např. k přenášeni kompetencí nebo odpovědností na instituci, které nepřísluší. Otázka se nevztahovala k sociálním pracovníkům jako zástupcům jednotlivých institucí, ale k institucím obecně.

Závěrečná otázka také otevřela prostor k druhému výzkumnému cíli, který bude již konkrétně řešit multidisciplinární spolupráci při řešení situace dítěte.

Někteří informanti SP OSPOD uváděli, že ZDVOP vnímají jako zařízení krizové pomoci, poskytující krátkodobou, neodkladnou péči. I6: „*...je to zařízení krizové pomoci a ne, aby tam ty děti byly dlouhodobě.*“ Bohužel také uváděli, že v praxi ZDVOP naopak nevnímají

umístění dítěte, jako krátkodobé a snaží se v zařízení děti držet déle, jak uvedl např. informant č. 2. I2: „*Ty ZDVOPY si kolikrát neuvědomují, že jsou ZDVOPY, pokouší se to dítě tam nějakým způsobem aklimatizovat, když to tak řeknu, navázat...*“ Informant č. 6 uvedl, že má špatnou zkušenost s tím, že v ZDVOP jsou děti umístěny zbytečně dlouho. Zároveň z odpovědi vyplynulo, že rolí ZDVOP, jak ji informant vnímá, není klíčová role v hledání řešení pro dítě. I6: „*A oni se nám do toho míchají a myslí si, že to bude podle toho, jak to chtějí oni.*“ Závěrem připustil, že chápe roli ZDVOP, jako instituce, která by měla naopak dítěti pomoci s přechodem do jiné formy výchovy.

SP OSPOD uvědomují, že ZDVOP mají daleko větší příležitost pracovat s rodinou dítěte a tato spolupráce je pro vyřešení situace dítěte a jeho rodiny zásadní. I2: „*...měli by se pokoušet více sanovat.*“ Informant č. 7 vnímá ZDVOP jako protiklad k státní, byrokratické organizaci, jak uvedl, ZDVOP spolupracují s rodinou, jsou s ní v častějším kontaktu, protože rodiče navštěvují děti v zařízení a často se jim podaří s rodiči navázat důvěrný vztah a odhalit skutečnosti, které nejsou OSPOD známy. I7: „*...v tom ZDVOPU se ty rodiče spíš svěří, protože my jsme pro ně přeci jenom státní instituce, což je pro ně strašák.*“ Informant č. 7 dále připustil, že to může pomoci rodičům v motivaci řešit svoji situaci. Informant č. 8 sdělil, že ZDVOP má více možností situaci sledovat a ovlivňovat, protože je v častějším kontaktu s rodiči. Byla také zmíněna role ZDVOP poskytnout dítěti pomoc a péči. Informant č. 6 uvedl, že je pro něj důležité, aby ZDVOP poskytl dítěti veškerý servis, např. psychologa, kterého ne vždy využívají.

ZDVOP uvedly, že vnímají roli OSPOD jako klíčovou. I1: „*Ten orgán OSPOD, když je dítě umístovaný, sehrává poměrně klíčovou roli...*“ Dle informanta č. 3 by měl být OSPOD koordinátorem spolupráce, který nejen plánuje jednotlivé kroky spolupráce, seznamuje participanty s vytyčenými cíli spolupráce, ale je také klíčovým pracovníkem pro dítě a jeho rodinu.

Na druhou stranu se v odpovědích informantů SP ZDVOP objevily názory, že OSPOD je v řešení situace dítěte málo aktivní a měl by více pracovat s rodinou dítěte. Informant č. 4 uvedl, že OSPOD neplní roli case managera a navrhuje větší profesionalizaci a zájem o případ. Zároveň zdůraznil i roli vedoucí v organizační kultuře OSPOD při řešení případů, kdy, jak připustil, pracovníci OSPOD musí čelit nejen rodičům, ale i dalším zúčastněným osobám, jako jsou např. právní zástupci rodičů, soudy, policie ČR. I4: „*...a myslím si, že co je úplně zásadní ve chvíli, kdy mají pevnou oporu v té vedoucí, tak to taky vypadá úplně jinak, ve chvíli, kdy cítí, že ten šéf je podrží, tak se s tím dokáží poprat.*“ V rámci rozhovoru dále uvedl, že si nemyslí, že by rolí ZDVOP měla být větší

aktivita v řešení situace než u OSPOD, ale že to vyplývá z pobytu dítěte u nich, protože se snaží, aby ten pobyt nebyl dlouhý, a může při pobytu odhalit více informací, které OSPOD nezjistí. Informant č. 5 sdělil, že vnímá OSPOD jako rovnocenného partnera při řešení situace dítěte, ale připustil, že občas se OSPOD vůči ZDVOP chová v roli nadřízeného orgánu. Zároveň by dle něj měly být OSPOD více aktivnější v řešení situace dítěte, zejména u pobytů na základě dohody s rodičem. I5: „*OSPODY mají pocit, že se jich to jakoby netýká, že podepíší důvodnost, a tím to pro ně na tři měsíce končí, nemusejí to řešit.*“ Dále uvedl, že OSPOD situaci začne řešit až po upozornění ZDVOP, že končí právní titul k umístění v zařízení.

Shrnutí DC1

Tento dílčí cíl si kladl za úkol obecně popsat úvodní spolupráci mezi SP ZDVOP a SP OSPOD při umístění dítěte do ZDVOP, zejména sdílení informací a následné řešení situace dítěte. **První otázka** řešila vzájemné předávání informací o ohroženém dítěti, které je umístěno do ZDVOP. Z odpovědí vyplynulo, že jak SP ZDVOP, tak i SP OSPOD se dozví o ohroženém dítěti bezprostředně po umístění, a to i v případě umístění v noci. Z odpovědí také vyplynulo, že již při příjmu řeší SP ZDVOP důvodnost k pobytu v zařízení, tj. důvod k přijetí do zařízení.⁸² **Druhá otázka** se zaměřila na činnosti, které činí SP ZDVOP a SP OSPOD bezprostředně po informaci, že je dítě do ZDVOP umístěno. Informanti se převážně shodli, že se nejdříve snaží navzájem získat informace o situaci, ale také z pohovoru s dítětem, kde SP ZDVOP ho většinou kontaktují bezodkladně. SP OSPOD potvrdili, že se snaží dítě navštívit, co nejdříve, do jednoho týdne od pobytu. SP ZDVOP se také zmínili, že někdy musí zjišťovat všechny informace sami. SP OSPOD uvedli, že se ZDVOP často dozví podstatné informace, ke kterým by se OSPOD nedostal. **Třetí otázka** se zabývala kroky, které jsou činěny následně během pobytu dítěte v ZDVOP. Informanti SP ZDVOP uvedli, že řeší praktické záležitosti kolem dítěte, ale také se snaží řešit právní tituly k umístění dítěte, komunikují s SP OSPOD a někdy jim i „připomínají“ zákonné náležitosti pobytu. SP OSPOD uvedli počáteční práci s rodinou, poskytování poradenství, sanaci rodiny. **Čtvrtá otázka** se věnovala vyhodnocení a zpracování IPOD a kdo je s IPOD seznámen. Informanti překvapivě sdělili, že IPOD (vyplývající ze ZSPOD) zpracovává OSPOD, ale zároveň ZDVOP si zpracovává svůj IPOD. Odpovědi SP ZDVOP také potvrdily, že občas je obtížné IPOD od SP OSPOD

⁸² Což má poté především vliv na nárok na státní příspěvek zřizovatelům ZDVOP.

získat. Ještě větším problémem jsou aktualizace IPOD, kdy dle sdělení SP ZDVOP je OSPOD nezasílá k seznámení. S IPOD jsou seznámeni především rodiče a starší děti. **Pátá otázka** se zaměřila na problémy, které činí sociálním pracovníkům při výkonu SPOD u dítěte umístěného ve ZDVOP největší potíže. Informanti se shodli, že největším problémem jsou průtahy v soudním řízení a problémy ve vzájemné komunikaci. **Šestá otázka** se věnovala vzájemnému vnímání rolí OSPOD a ZDVOP při řešení situace dítěte. SP OSPOD v odpovědích uváděli klíčovou roli SP ZDVOP při práci s rodinou, protože se jim daří podchytit problémy, které OSPOD není schopen odhalit. Zároveň ale poukazovali na skutečnost, že ZDVOP velmi často děti „na sebe navazují“. Oproti tomu SP ZDVOP vnímají SP OSPOD jako klíčové pracovníky, garanty pro řešení situace dítěte a plánování jednotlivých kroků, přesto uváděli, že by mohli být více aktivní. Byl zde zmíněn i vliv organizační kultury.

6.2 DC 2: Jak je nastavena multidisciplinární spolupráce při řešení nepříznivé situace dítěte?

Účelem druhého dílčího cíle bylo zjistit, jak je v praxi nastavená spolupráce mezi jednotlivými odborníky, nejen mezi sociálním pracovníkem OSPOD a sociálním pracovníkem ZDVOP, ale i odhalit, s jakými odborníky ZDVOP i OSPOD nejčastěji spolupracují. Dále bylo zjišťováno, jestli se v praxi u řešení situace dětí umístěných ve ZDVOP využívá metoda multidisciplinární spolupráce případová konference.

TO 2.1: Jaký je Váš názor na spolupráci s ostatními odborníky, při řešení situace nezletilého dítěte umístěného v ZDVOP? S pomocí jakých nástrojů spolupracujete, se kterými odborníky a jaké služby využíváte?

Na první otázku, která otevřela vstup do tématu multidisciplinární spolupráce, odpovídali informanti takřka shodně, že zapojení ostatních odborníků do spolupráce je prospěšné, jak pro informanty, tak i pro dítě, protože se snáze podaří vyřešit jeho nepříznivou situaci. Jak uvedl např. informant č. 2. I2: „...myslím si, že když je ta spolupráce nastavená, je to takové pružnější.“ Informant č. 3 sdělil, že využívá spolupráci při stabilizaci psychického stavu dítěte, např. umístěním dítěte do psychiatrické nemocnice, nebo využitím služeb krizové intervence. Dle informanta č. 4 je dobré zapojit do spolupráce neziskovou organizaci, která již s dítětem nebo rodinou spolupracovala. Zdůraznil také nutnost spolupráce se školami v místě ZDVOP, protože dítě, které je umístěno v ZDVOP, přerušuje docházku ve své spádové škole a navštěvuje školu v dostupné vzdálenosti

zařízení. Často je nutné vyhledávat školy speciální, s menšími kolektivy, jak uvedl informant č. 4. Také uvedl, že je nutné tuto spolupráci budovat, dítě není do školy přijato automaticky. I4: *„Je to o tom, že tam dvakrát ročně chodíme s tou buchtou a osobním nastavením s těmi řediteli, no mají nějaký sociální citění, ale mohli by se na nás jednoho dne vykašlat.“* Informant č. 7 ocenil spolupráci s etopedy a psychology v ZDVOP při nutnosti diagnostiky dítěte. Dále zmínil doprovázející organizace a organizace sociálních služeb při práci s rodinou. Informant č. 8 zároveň zmínil metodu multidisciplinární spolupráce případovou konferencí. I8: *„Tak my, když je ta situace složitá, tak svoláme ty případový conference, to je skvělý.“* Pouze informant č. 6 uvedl, že děti jsou v ZDVOP umístěny krátkodobě a spolupráce s ostatními odborníky se nestačí využít.

Na otázku, s jakými odborníky spolupracují, s pomocí jakých nástrojů, a jakých služeb využívají, uvedl informant č. 1, že spolupracuje s dětským lékařem. Dále doplnil, že zařízení poskytuje péči psychologa, speciálního pedagoga a logopeda a dále byly uvedeny organizace sociálních služeb, pověřené organizace. Obdobně odpovídali i ostatní informanti. Informant č. 3 uvedl, že využívá spíše pediatra a školu dítěte. Dle informanta č. 2 je důležité rodinu navázat na neziskovou organizaci, která poskytne sanaci rodině. Informant č. 4 ještě doplnil spolupráci s externími klinickými psychology. I4: *„...když vyhodnocujeme, co s tím dítětem dál.“* Uvedl i pracovníky pedagogicko-psychologických poraden, u kterých sdělil, že jsou dlouhé čekací lhůty a doplnil: I4: *„...máme dohodu s řediteli všech PEPSI poraden po Praze. Když se tam nemůžeme dostat k nějakému dobrému termínu, tak můžeme volat tomu řediteli a poprosit ho, aby nás tam někam vloupl.“* Informant č. 5 sdělil, že má navázané kontakty s psychoterapeuty, jinak by nemohl dítě objednat (s ohledem na dlouhé čekací lhůty). Z organizací sociálních služeb se využívají sociálně aktivizační služby pro rodinu a děti a odborné sociální poradenství. Z pověřených organizací to jsou organizace pověřené doprovázením, poradenstvím rodičům při výchově dítěte, činnostmi zaměřenými na ochranu dětí před škodlivými vlivy a předcházení jejich vzniku a asistovanými styky. Informant č. 6 zmínil i nadaci, ale zároveň doplnil, že má velký problém s úřadem práce, kdy klienti potřebují potvrzení pro nadaci, a úřad práce jim ho nevydá, nebo až po dlouhé době. Vzájemně informanti uvedli OSPOD a ZDVOP.

TO 2.2: Jaký je Váš názor na uspořádání případové konference, při umístění dítěte do ZDVOP?

Druhá otázka se zaměřila na multidisciplinární spolupráci již konkrétně, prostřednictvím případové konference (dále jen „PK“). Informanti byli také dotazováni, kdy je dle nich

uspořádání PK vhodné. Informanti většinou vnímali uspořádání PK při řešení situace dítěte pozitivně. Jak uvedl např. informant č. 1. I1: „*Já to jednoznačně vítám, tam se všechno pročistí, a nastaví se, co je potřeba.*“ Informant č. 2 uvedl, že se snaží o uspořádání PK v případě, že nemá o rodině a dítěti žádné informace a zároveň doplnil, že to bývá u umístění na dohodu s rodičem. Informant č. 3 uvedl, že je to důležité pro předávání informací. I3: „*...vždycky říkáme, že by bylo dobré se potkat všichni, ... at' se jenom potkáme, co se děje, ..., je problém s předáváním informací.*“ Zároveň však sdělil, že často dává OSPOD podněty k uspořádání PK, ale OSPOD si kroky koordinuje sám a PK neuspořádá. Pokud je PK uspořádána, tak většinou u dětí, které nejsou umístěny na dohodu s rodičem a u dlouhodobých pobytů. I3: „*...ten OSPOD se snaží od toho dát ty ruce pryč, když tam ti rodiče umístili děti, tak si je zase vezmou.*“ Podobnou zkušenost vyjádřil i informant č. 5, když sdělil, že hodně dětí je ve ZDVOP umístěno na dohodu s rodičem, a v tomto případě OSPOD nemá potřebu pořádat PK. Zároveň uvedl, že PK by se konat měly, ale nemusí jít vždy o klasickou PK s formální strukturou.

PK je metoda, jejíž uspořádání ukotvila velká novela v ZSPOD, jako povinnost OSPOD při řešení konfliktních situací ohrožených dětí. Pracovník OSPOD je většinou koordinátorem týmu a zároveň svolavatelem PK. Z uvedeného důvodu se dotaz zaměřil i na skutečnost, zda je PK svolána také na základě požadavku SP ZDVOP. Informant č. 4 připustil, že se PK koná z 90 % na podnět ZDVOP. Doslova uvedl, že musí často OSPOD přemlouvat k uspořádání. I4: „*...Občas je to o přemlouvání a zdůvodňování.*“ Informant č. 3 sdělil, že do PK musí OSPOD často nutit.

Dále bylo zjišťováno, kdy je vhodné PK uspořádat. Dle informanta č. 4 je uspořádání PK vhodné až po dvou měsících od umístění dítěte v ZDVOP, kdy je již vytvořený IPOD a naplánované první kroky. Zároveň sdělil, že občas je ZDVOP přizván k PK ještě před umístěním dítěte, když už OSPOD uvažuje o umístění jako o jedné z alternativ. Informant č. 5 sdělil, že by PK neuspořádal bezprostředně po umístění, ale až bude mít dostatek informací o situaci dítěte. I5: „*... takže je potřeba, aby se vám to dítě ukázalo, což je minimálně 14 dnů, 3 neděle, takže po měsíci, po dvou.*“ Naopak informant č. 6 uvedl, že uspořádá PK ještě před umístěním dítěte do ZDVOP, a tuto metodu využívá především u tzv. dobrovolných pobytů (dohoda s rodičem, žádost OSPOD se souhlasem rodiče), protože jakmile je dítě umístěno na základě rozhodnutí soudu, tak rodiče již odmítají spolupracovat. Podobně se vyjádřil i informant č. 7. I7: „*...nebo i do toho ZDVOP, pokud už tu rodinu řešíme a vidíme, že to směřuje k tomu umístění, tak se ta případovka udělá předtím.*“ Uspořádání PK je pro informanta č. 7 velmi důležité, protože během setkání,

můžou být odhaleny problémy v rodině a nastaveny následné kroky spolupráce. Zároveň potvrdil, že se domnívá, že PK jsou velmi prospěšné a jako OSPOD pořádá PK velmi často. I informant č. 8 potvrdil, že v případě, že není ze situace zřejmé, zda je nezbytné umístit dítě do ZDVOP, tak uspořádají PK, protože je zde dána možnost rodičům, aby se k situaci vyjádřili, a zároveň jsou stanoveny kroky k řešení situace, aby se umístění do ZDVOP zabránilo. Dále uvedl, že během pobytu v ZDVOP uspořádá většinou PK v situaci, kdy není zřejmé, jestli se má dítě vrátit zpět do rodinného prostředí nebo má být umístěno do zařízení ústavní výchovy. Na doplňující otázku, jaké osoby by se setkání měly účastnit, uvedli informanti pracovníky OSPOD⁸³, zástupce škol, tj. učitel, ředitel. Zde byl zmíněn problém, že se stává, že škola nemá koho vyslat. Ne vždy je přítomen SP ZDVOP. I8: „*Za ZDVOP si k tomu nikoho nezveme.*“ Jak informant č. 8 posléze vysvětlil, tak je to v případech, kdy ještě o umístění do ZDVOP není rozhodnuto a PK je svolána zejména kvůli nastavení úkolů pro rodiče, aby k umístění dítěte do ZDVOP nedošlo. Informant č. 7 sdělil, že mají výborného facilitátora, který vždy vede PK velmi profesionálně, což pomůže nastavit cíle spolupráce. Informant č. 6 sdělil, že s SP ZDVOP je raději v telefonickém kontaktu, než aby uspořádal expertní PK (setkání zúčastněných odborníků, bez rodičů). Pro informanta č. 5 je důležité uskutečnit setkání s OSPOD, případně rodiči, za účelem naplánování cílů spolupráce. Z odpovědí také vyplynulo, že pediatři a odborní lékaři se PK neúčastní. I6: „*Doktorky nechodí, ty to nezajímá.*“ Velmi důležitá je zde role rodičů, kteří jsou na PK zváni, aby se zapojili do spolupráce, a to především ještě, než dojde k umístění dítěte do ZDVOP. I8: „*Tam ti rodiče dostanou ještě nějaký úkol a tam se jim to do toho závěru i dá, že pokud nesplní nebo je to pořád stejný, tak dítě bude umístěno.*“ Lze to ale i během pobytu ve ZDVOP. Informant č. 5 uvedl, že je nutné si nastavit s rodiči, co se bude dít dál. Informant č. 2 uvedl, že pořádali PK z důvodu motivace rodičů ke spolupráci. Děti se dle informantů PK zpravidla neúčastní.

TO 2.3: Jakým způsobem řešíte situace, kdy máte odlišný názor na řešení nepříznivé situace, než jiný odborník?

Tato otázka byla položena záměrně, aby bylo zjištěno, jak sociální pracovníci řeší případné neshody (týkající se řešení situace dítěte), které v týmu mohou vzniknout. Jiným odborníkem byl myšlen druhý sociální pracovník, protože si uvědomují, že i přes skutečnost, že SP OSPOD je pro ZDVOP koordinátorem v týmu, jak vyplynulo

⁸³ Může jich být i více, protože jeden pracovník může být kolizním opatrovníkem dítěte, druhý klíčovým pracovníkem, třetí je v roli facilitátora PK.

i z předchozích odpovědí, tak SP ZDVOP je naopak v těsnější spolupráci s rodinou a dítětem, a může mít na situaci odlišný názor.

Na položenou otázku odpovídali informanti, že se odlišný názor snaží řešit společným setkáním a vzájemnou argumentací, ze strany SP OSPOD někdy i důraznou diskuzí. Informant č. 1 sdělil, že situaci řeší setkáním, kde si obě strany sdělí svůj názor a hledá se kompromis. Informant č. 4 uvedl, že se snaží s pomocí diskuze a argumentace druhou stranu přesvědčit. Informant č. 6 vyjasňuje zejména s ředitelem ZDVOP. I6: „*Vyjasním si dost tvrdě, jako kdo co. Tváří v tvář a být trochu přísný.*“ Na doplňující otázku výzkumníka, jak se mu to daří v situaci, kdy není nadřízeným pracovníka ZDVOP, doplnil, že používá jako argument zákonné povinnosti OSPOD, a zájem dítěte, a snaží se o vyjasnění rolí ZDVOP a OSPOD. I informant č. 2 sdělil, že hledá oporu v zákoně. Informant č. 7 uvedl, že nejprve situaci řeší vzájemně s kolegyněmi na poradě, a potom se snaží s druhým odborníkem najít společnou cestu, kompromis.

Ze strany SP ZDVOP vyplynulo, že jejich názor není pro OSPOD relevantní, a situaci alespoň vysvětlují dítěti. Jak uvedl např. informant č. 3. I3: „*...kolikrát ten OSPOD nějak rozhodne a nám se to nelíbí, ale alespoň se to snažíme tomu dítěti nějak vysvětlit.*“ Informant č. 5 dokonce uvedl, že vnímá, že nejsou pro OSPOD partnerem. I5: „*...my řekneme, že pro to dítě by bylo lepší to a to, a OSPOD řekne ne, bude to tak a tak, a vy nemáte možnost to změnit.*“ Informant č. 2 uvedl, že při rozporech kontaktuje MHMP.

TO 2.4: Jak probíhá nastavení a hodnocení dosažení cílů spolupráce?

Závěrečná otázka, která navázala na čtvrtou otázku prvního dílčího cíle, si kladla za cíl zjistit, zda a jakým způsobem je provedena evaluace nastavených cílů spolupráce (v IPOD) a jak probíhá vlastní nastavení cílů.

Informant č. 2 uvedl, že hodnocení probíhá společnou komunikací s odborníky na PK. I2: „*...řekneme si, co se nám povedlo...*“ a doplnil, že cíle v IPOD vyhodnocuje SP OSPOD. Podobně se vyjádřil i informant č. 4, který uvedl, že evaluace cílů probíhá na PK. K nastavení cílů uvedl, že potřebuje vždy znát od OSPOD zakázku, jakým směrem bude spolupráce směřovat. Informant č. 5 uvedl, že IPOD nemá k dispozici (od OSPOD) a svůj plán SP ZDVOP nehodnotí, protože se situace vyřeší většinou odchodem dětí do zařízení ústavní výchovy. Informant č. 6 sdělil, že v jeho IPOD nejsou úkoly pro ZDVOP a zároveň upřímně přiznal, že není čas hodnotit, co se podařilo a co ne. Současně podotkl, že pro něj je IPOD pouze papír, a pokud řeší na OSPOD něco s rodiči, tak vyhotovuje protokoly nebo záznamy, IPOD upravuje zpětně. I6: „*...nejsem schopná to dávat furt do IPODu. Pro mě je jednodušší si udělat záznamy, domluvit si úkol, a pak se sejít a dávat*

to do toho papíru, protože IPOD je jedna věc, ale těch úkolů, co řešíme celý týden, je jako hodně.“ Informant č. 7 uvedl, že si jednou za tři měsíce písemně vyhodnocuje, co se podařilo splnit a co ne, toto hodnocení přiloží k IPOD a zároveň přepracuje cíle v IPOD a projedná je s rodiči. Informant č. 8 uvedl, že není čas cíle hodnotit.

Závěrem se většinou informanti shodují v tom, že pokud je dobře nastavená komunikace, tak se spolupracuje dobře. I3: *„Ty OSPOD, s kterými to mám navázaný, prostě super.*“ Informant č. 5 sdělil, že každý OSPOD je jiný, ale s některými se spolupracuje skvěle. I7: *„ZDVOP byl také velice ochotný řešit tu situaci, tak se to nakonec podařilo.*“

Shrnutí DC 2

Druhý dílčí cíl se zaměřil již konkrétně na spolupráci mezi jednotlivými odborníky v multidisciplinárním týmu, zapojení jednotlivých odborníků, využívání metod multidisciplinární spolupráce, řešení rozdílných názorů a vyhodnocení cílů spolupráce.

První otázka druhého dílčího cíle zjišťovala subjektivní názor informantů na zapojení dalších odborníků do spolupráce. Z odpovědí vyplynulo, že zapojení odborníků je pro spolupráci užitečné, protože usnadní vyřešení situace dítěte. Informanti např. uváděli spolupráci s psychiatrickými nemocnicemi nebo organizacemi poskytující krizovou intervenci, se školami v místě ZDVOP, s etopedy a psychology.

Z organizací sociálních služeb se využívají sociálně aktivizační služby pro rodinu a děti a odborné sociální poradenství. Z pověřených organizací to jsou organizace pověřené doprovázením, poradenstvím rodičům při výchově dětí, činnostmi zaměřenými na ochranu dětí před škodlivými vlivy a předcházení jejich vzniku a asistovanými styky. Pouze jeden informant sdělil, že spolupráci nestačí využít, protože děti jsou umístěny v ZDVOP krátkodobě. **Druhá otázka** se zaměřila podrobněji na metodu multidisciplinární spolupráce – případovou konferenci. Z odpovědí informantů vyplynulo, že uspořádání PK hodnotí pozitivně, zejména v situaci, kdy je potřeba získat více informací o rodině. Rozdílné odpovědi uváděli informanti SP ZDVOP a SP OSPOD u pořádání PK v případě umístění dítěte v ZDVOP na základě dohody s rodičem, kdy informanti SP OSPOD uváděli, že PK pořádají, aby se zabránilo případnému umístění dítěte do ZDVOP a SP ZDVOP naopak uváděli, že často dávají OSPOD podněty k uspořádání PK nebo OSPOD dokonce „nutí“, ale v případech, kdy je dítě umístěno na základě dohody s rodičem, tak OSPOD PK většinou neuspořádá.

Také bylo zjišťováno, kdy je vhodné PK uspořádat. Zde se informanti opět neshodli, kdy SP OSPOD uváděli, že pořádají PK ještě před umístěním dítěte do ZDVOP. SP ZDVOP

naopak uváděli, že PK by měla být uspořádána až po nějaké době od umístění dítěte v ZDVOP, jakmile jsou dostatečné informace o dítěti, rodině a problémové situaci, aby se mohly lépe nastavit další cíle spolupráce. Z dalších účastníků, kteří se na PK podílí, jsou zástupci škol, ale především rodiče, jejichž významná role na vyřešení celé situace byla zmíněna. **Třetí otázka** se zabývala neshodami v multidisciplinárním týmu, tj. odlišným názorem na řešení situace mezi SP OSPOD a SP ZDVOP. Informanti uváděli, že se snaží odlišný názor vyřešit pomocí komunikace, diskuze a argumentace. SP OSPOD jsou při prosazování svého názoru direktivnější, argumentují zákonnými povinnostmi OSPOD, vysvětlováním jednotlivých rolí při poskytování SPOD a nejlepším zájmem dítěte. SP ZDVOP uvedli, že se jim většinou nepodaří jejich názor prosadit, ale že se snaží situaci alespoň vysvětlit dítěti. **Čtvrtá otázka** řešila evaluaci dosažení cílů spolupráce a jejich nastavení. Informanti většinou uváděli, že na hodnocení dosažení cílů spolupráce není v praxi čas.

6.3 DC 3: Jaká je umožněna participace rodiny a dítěte na vyřešení nepříznivé sociální situace?

Cílem multidisciplinární spolupráce s rodinou a dítětem je poskytnutí sanace rodině, aby se předcházelo nebo zmírnilo ohrožení dítěte, byly posíleny její rodičovské dovednosti a dítě se mohlo vrátit zpět do rodinného prostředí. Z uvedeného důvodu bylo úmyslem třetího dílčího cíle zjistit, jak je do multidisciplinární spolupráce zapojena rodina a další osoby ze sociálního prostředí dítěte, participace dítěte a jaký význam rodině na vyřešení nepříznivé situace přisuzují sami sociální pracovníci.

TO 3.1: Spolupracujete také s osobami z blízkého sociálního prostředí dítěte? S jakými a jak tato spolupráce probíhá?

Informanti na prvním místě uváděli spolupráci s rodiči. I1: „*Tak u nás je nejdůležitější vtáhnout toho rodiče...*“, jak dále informant doplnil, tak od nich zjišťuje kontakty na další příbuzné. ZDVOP má zpracovaný návštěvní řád, kde je „*velmi široký prostor pro návštěvy*“, uvedl také informant č. 1. Informant č. 3 sdělil, že rodiče občas spolupracovat nechtějí. I3: „*Tam je hodně problém tu rodinu k tomu dotlačit, někdy se to nepodaří vůbec.*“ Dále přiznal, že se necítí kompetentní, aby rodiče do spolupráce nutil, může tak učinit sdělením OSPOD prostřednictvím zprávy, ale pokud oni sami nechtějí, tak s tím nic neudělá. Často musí např. vysvětlovat dětem, proč je rodiče v ZDVOP nenavštěvují. Informant č. 4 primárně spolupracuje s rodiči a spolupráci s dalšími příbuznými rozšiřuje

až ve chvíli, kdy je ze situace zřejmé, že rodiče nespolupracují a nebude možný návrat dítěte domů. Informant č. 5 uvedl, že spolupracuje s rodiči, ale tito nespolupracují se ZDVOP a ani s pomocí OSPOD se je nepodaří ke spolupráci přimět.

Dalšími osobami, které se informanti snaží zapojit, jsou prarodiče dítěte, strýcové a tety. I1: *... a co se týče širšího příbuzenstva, babičky, strejdové, tety.*“ Shodně se vyjádřil i informant č. 2. Informant č. 3 sdělil, že často spolupracuje s babičkami, ale v některých případech je děti odmítají, protože s nimi nemají vztah. ZDVOP tuto situaci řeší s pomocí kratších návštěv v zařízení, aby si dítě vytvořilo k babičce vztah. Dle informanta č. 4 se babička, teta dostaví do ZDVOP na základě doporučení od OSPOD, protože ZDVOP nemá na další příbuzné kontakt. Zároveň zdůraznil, že OSPOD poskytne kontaktní informace a ZDVOP tak hraje významnou roli v navazování vztahu dítěte s příbuzným. Informant č. 6 upřednostňuje podporu babiček v jejich babičkovské roli. I6: *„...takže hodně často se vysvětluje, buďte babičkou, berte si ty děti na propustky, návštěvy, jezděte za nimi...“*, před převzetím péče, odpovědnosti o dítě (např. svěřením do příbuzenské pěstounské péče), protože babička často rodičovskou roli nezvládne a pro dítě je to pak další zklamání. Zároveň doplnil, že často právě ZDVOP zjistí kontakt na příbuzné, které pak naváže na OSPOD. Ze sdělení také vyplynulo, že SP OSPOD předává babičkám informace o situaci dítěte, ale s ohledem na vztah babiček k rodičům dítěte, I6: *„...protože se stejně za ně postaví...“*, doplnil. Informant č. 7 uvedl, že se snaží o zapojení prarodičů, kteří ale někdy sami spolupráci odmítnou. Pokud však chtějí spolupracovat, tak SP OSPOD zjišťuje, zda by nemohli převzít péči o dítě do doby, než se situace vyřeší. Informant č. 8 navíc uvedl, že pokud je rodina nefunkční, tak většinou je nefunkční celá, a někdy třeba sestra matky přislíbí, že převezme péči o dítě, a nakonec odmítne. I8: *„...v závěru řekla, že ne, že se nebude se svojí sestrou hádat.“*

TO 3.2: Jaká je podle Vás role rodiny dítěte v řešení nepříznivé situace? V čem vidíte přínosné zapojit rodinu?

Druhá otázka zjišťovala subjektivní názor informantů na roli rodiny a přínos zapojení rodiny do spolupráce. Otázka byla záměrně položena obecně na rodinu, a nikoliv jen na rodiče, protože v některých případech může být zapojení ostatních členů rodiny do celého procesu plánování oboustranně prospěšné.

Informant č. 1 sdělil, že vnímá rodinu v partnerské roli a její zapojení do řešení situace je klíčové. Dle informanta č. 2 spočívá řešení situace hlavně na rodině a SP OSPOD hraje pouze podpůrnou roli. Pro informanta č. 3 je role rodiny velmi důležitá, a zároveň zmínil, že zapojení rodiny má vliv i na dítě, aby snáze porozumělo situaci. I3: *„...pro to dítě je*

strašně důležité se ukotvit v té situaci, aby vědělo, co se stalo, proč se to stalo, pak se s tím pracuje daleko líp.“ Informant č. 7 zdůraznil v odpovědi pozitivní vliv celé rodiny ve spolupráci a zároveň zmínil, že zapojení rodinných příslušníků do pomoci např. prostřednictvím „víkendů u babiček, prázdnin“, pomůže dítěti se snáze se situací vyrovnat. I7: „...*Když se stane, že to dítě je umístěno, tak je v šoku, neví, co se děje, a ty prarodiče, širší rodina, mu to pomůže líp zvládnout.*“ Také informant č. 8 vidí kladně využití zapojení i jiných členů rodiny, např. poskytnutím bydlení rodičům.

TO 3.3: Jak je do řešení situace zapojeno dítě?

Třetí otázka řešila obecně zapojení dítěte do spolupráce s ohledem na jeho participační práva, které byly v teoretické části práce podrobně popsány.

Pro většinu informantů je samozřejmé, že dítě má být o situaci informováno přímo sociální pracovníci, jak uvedl např. informant č. 1, a někdy i ve spolupráci i s jiným odborníkem. I1: „...*případně i za účasti psychologa, on dělá pohovory, pakliže je potřeba.*“ Informant č. 3 také potvrdil, že dítě informuje, ale zároveň zmínil aktuálnost a pravdivost sdělení. I3: „*Nikdy jim nekecat, ...ale ani neslibovat.*“ Což může mít vliv na vybudování důvěrného vztahu s dítětem. Z uvedené ukázky je také patrné, že informanti používají při rozhovoru s dítětem „srozumitelný jazyk“. Informant č. 4 uvedl, že dítě by mělo být informované o všem, co se kolem něho děje. Pro informanta č. 7 je důležité vědět, co dítě trápí, co by si přálo, v čem vnímá problém. I7: „...*je dobrý se toho dítěte na to zeptat, a i na tu případovou konferenci si jej přizvat.*“ Naopak informant č. 5 nejdříve uvedl, že se snaží ty děti do spolupráce moc nezapojovat (hlavně ty mladší), ale poté sdělil, že naopak děti (starší) občas využívá ke komunikaci s rodiči. I5: „...*tyhle ty velký děti já zapojuji, ...někdy komunikuju s těmi rodiči přes ty děti, protože oni jsou s nimi na telefonu pořád.*“ Jak dále uvedl, tak např. přes děti zjišťuje informace, kdy je rodiče navštíví, a zároveň informuje děti o situaci, protože děti si někdy myslí, že OSPOD je umístil do zařízení bezdůvodně proti vůli rodičů. Informant č. 6 sdělil, že jeho rozhodnutí dítě neinformovat vyplývá z obavy o přenášení zodpovědnosti za řešení situace a zbytečného stresování dítěte. Na doplňující otázku, zda využívá např. ZDVOP k podání informace dítěti, sdělil, že se ZDVOP domluví, aby dítě o situaci informovali a pokud dítě ve ZDVOP navštíví, tak mu situaci také vysvětlí. Informant č. 8 sdělil, že podávání informací nechává na ZDVOP, protože je tam přítomen psycholog.

Dále bylo zjišťováno, jaká je pro informanty u dítěte přípustná věková hranice, aby dítě informovali, zapojili do situace. Informant č. 7 uvedl zákonnou věkovou hranici 12 let. I7: „...*protože ty děti kolem těch dvanácti let už jsou schopni se vyjádřit, říct co je trápí,*

co by chtěly...“ Také informant č. 2 sdělil, že děti kolem 5 let neinformuje, ale dvanáctileté už ano. Informant č. 3 uvedl, že s těmi staršími, dvanáctiletými probírá plány pobytu (IPOD, který zpracovává ZDVOP) a s mladšími dětmi řeší, co se aktuálně děje, jejich pocity, nálady. I3: „...aby třeba nebyly naštvaný, je v pořádku, že jsou z toho špatný, že můžou kdykoliv přijít a my jim to vysvětlíme.“ A zároveň jim vysvětlují, jak se např. zachovat v různých situacích (např. když jim rodiče lžou o důvodech pobytu a svalují vinu na OSPOD). Naopak někteří informanti zohledňují před věkovou hranicí mentální vývoj a psychický stav dítěte. I4: „Vždycky podáváme, i čtyřletému děcku musíte říct, co se děje, ale řeknete mu to jiným způsobem než dvanáctiletému.“ Informant č. 5 uvedl, že podává informace dle jejich obsahu a psychickému stavu dítěte.

TO 3.4: Jaké nástroje, metody využíváte pro zapojení rodiny do řešení situace?

Poslední otázka třetího dílčího cíle zjišťovala, jak namotivovat rodinu ke spolupráci, aby rodina využila nabídky sociálních pracovníků k vyřešení nepříznivé situace, s pomocí profesionálních přístupů sociální práce (tj. od přístupů pomoci, přes poradenství, doprovázení, terapii, k přístupům kontroly, vyjasňování, přesvědčování, dozoru a opatrování). Zároveň tak sociální aktivizují klienta k vyřešení problému.

Někteří informanti uvedli, že se snaží o „vyjasňování“ situace prostřednictvím následků, které zanechala na dítěti. I3: „Asi tím chováním toho dítěte, že jim vysvětlujeme, proč se to dítě chová takhle, ...co je potřeba, pro to dítě, aby se dítě chovalo jinak.“ Na druhou stranu informant uvedl, že pro motivaci rodiče ke spolupráci je důležité se ho snažit pochopit, nikoliv ho odsuzovat, a nabídnout mu pomoc situaci vyřešit. Informant č. 4 odpověděl, že se snaží rodiče motivovat přes zájem dítěte a rodičovskou odpovědnost. V případech, kdy se řeší výchovné problémy dítěte, je nutné, aby rodič věděl, že to není jen chyba toho dítěte. I4: „Je nutné ty rodiče do toho vtáhnout a vysvětlit jim, že to není o tom dítěti.“ Ale je nutná spolupráce celé rodiny. Dále informant sdělil, že se nejdříve snaží rodiče kontaktovat a plánovat schůzky, pokud neuspěje, tak zkouší rodiče namotivovat přes OSPOD (prostřednictvím písemných zpráv informuje o nespolupráci rodiče), a pokud ani poté rodič nespolupracuje, tak hledá pro dítě jiné řešení (umístění do jiné formy péče) a dítě s tím postupně konfrontuje. Informant č. 6 sdělil, že spíše „vyjasňuje“. I6: „Chodíme hodně na city, a na to, že jejich dítě by si přece přálo.“ Někdy „přesvědčuje“ rodiče, aby to, že nespolupracují, sdělili dítěti sami. I6: „... je to vaše věc, nechcete, ale jděte to tomu dítěti říct, já mu to říkat nebudu.“ Závěrem připustil, že to většinou rodiče dítěti nesdělí, a zůstane to stejně na SP OSPOD, ale doplnil, že je to přinutí se nad situací zamyslet. Informant č. 7 nabízí pomoc v podobě informování

o neziskových organizacích, které by mohly rodičům pomoci situaci řešit. Informant č. 8 uvedl, že motivuje „informuje“ rodiče např. aby si našli ubytovnu, jak si vyřídit dávky. Informant č. 5 připustil, že rodina často selhává a po umístění dětí do ZDVOP není dostatečně spolupracující, a děti končí umístěním v zařízeních ústavní výchovy. I5: „...*tím že ty děti jsou u nás, tak ty rodiče na to víc jakoby kašlou.*“ Na doplňující otázku, zda v těchto situacích využívá např. OSPOD k motivaci rodičů, odpověděl, že ani OSPOD nespolupracuje v případě, kdy rodič umístí dítě do ZDVOP na dohodu. Závěrem sdělil, že přesto se snaží s rodiči plánovat schůzky, i když nespolupracují.

Shrnutí DC 3

Třetí dílčí cíl zahrnul do spolupráce nejen rodinu, ale i dítě. Dále zjišťoval, jakou roli přisuzují SP ZDVOP a SP OSPOD rodině při řešení nepříznivé situace a s pomocí jakých nástrojů rodinu do spolupráce vtáhnou. **První otázka** se zaměřila na spolupráci osob ze sociálního prostředí dítěte. Informanti v první řadě uvedli, že důležité je vtáhnout do spolupráce rodiče, jejichž role v řešení situace, je pro ně klíčová. Další osoby blízké dítěti, se kterými ZDVOP i OSPOD spolupracuje, jsou babičky, které využívají na propustky během víkendů, prázdnin nebo mohou pomoci rodičům např. s bydlením. Dalšími osobami z rodinného prostředí dítěte, se kterými je spolupracováno, jsou tety a strýcové. **Druhá otázka** zkoumala, jakou roli přisuzují rodině v řešení nepříznivé situace sami sociální pracovníci. Z odpovědí vyplynulo, že informanti vnímají rodinné příslušníky jako partnery, jejichž aktivní zapojení podpoří dítě, aby se se situací lépe vyrovnalo. **Třetí otázka** zapojila do spolupráce dítě. Informanti se většinou shodli, že je pro ně důležité dítěti podat informace o situaci. Zároveň tyto informace podávají jazykem srozumitelným dítěti a je nutná jejich pravdivost a aktuálnost. Někdy jsou děti přizvány ke spolupráci prostřednictvím PK, kde je zjištěn jejich názor na situaci. Někteří informanti naopak uvedli, že nechtějí dítě zbytečně stresovat a využijí k rozhovoru s dítětem např. psychologa ve ZDVOP. Informanti dále uvedli, že informují děti buď dle věku, nebo dle mentálního a psychického stavu dítěte. **Poslední otázka** se zaměřila na metody, nástroje, které jsou uplatňovány k motivaci rodičů spolupracovat. Informanti uváděli, že se snaží s rodiči situaci vyjasňovat např. prostřednictvím špatného chování dítěte nebo se je snaží motivovat přes zájem dítěte a povinnosti plynoucí z rodičovské odpovědnosti, případně jim „hrají na city“ přes přání dítěte.

6.4 DC 4: Jak jsou dodržována práva dítěte a chráněn jeho nejlepší zájem?

Čtvrtý dílčí cíl se zaměřil na dodržování práv dítěte umístěného v ZDVOP. Účelem prvních dvou otázek, které zjišťovaly, jak často jsou SP ZDVOP a SP OSPOD v kontaktu s dítětem, bylo přinést úvodní vhled do problematiky zjišťování názoru dítěte. Další otázky se již konkrétně zaměřily na způsob zjišťování názoru dítěte, vyhodnocení jeho nejlepšího zájmu (jako předního hlediska při výkonu SPOD), případně, jak sociální pracovníci řeší situaci nesouladu v přání, názoru, které dítě sdělí a jeho nejlepším zájmem. Dále bylo zjišťováno, jak je dodržováno právo na rodinný život, kdy jeho umístění do ZDVOP je porušením tohoto práva.

TO 4.1: Když se dozvíte o dítěti umístěném do ZDVOP, jakým způsobem a kdy ho kontaktujete?

Tato otázka volně navázala na úvodní otázky v prvním dílčím cíli, kde byly zjišťovány, jaké jsou ze strany SP OSPOD a SP ZDVOP činěny první kroky po umístění dítěte do ZDVOP. Zde je však již zaměřena na zákonnou povinnost OSPOD⁸⁴ navštívit dítě umístěné na základě rozhodnutí soudu v ZDVOP nejméně jednou za tři měsíce. Otázka byla položena obecně ke všem dětem umístěným do ZDVOP na základě různých právních titulů, protože i u ostatních dětí je nutné, aby SP OSPOD i SP ZDVOP znali všechny informace o dítěti a rodině, začali co nejdříve rodinu sanovat a vyvinuli veškeré úsilí, aby se dítě mohlo co nejdříve vrátit zpět do rodinného prostředí.

Informanti se shodli, že upřednostňují osobní kontakt s dítětem, rozdílly byly pouze v okamžiku, kdy ho navštíví. Pro informanty ze strany SP ZDVOP je to snazší, protože jsou s dítětem v každodenním kontaktu, a sdělili, že kontaktují dítě osobně, bezprostředně po umístění. I3: „*Já jdu za dítětem skoro hned, co tam je, protože je v nové situaci.*“ I4: „*My se potkáváme na chodbě...*“ Informant č. 4 uvedl, že dítě se nejdříve seznámí s vychovateli a poté i se SP ZDVOP. Informant č. 1 potvrdil, že dítě vidí denně. I ze strany některých informantů SP OSPOD vyplynulo, že kontaktují dítě bezprostředně, osobně. I7: „*Někdy tam jedem ještě ten den, my máme k dispozici auto...*“ Informant č. 8 sdělil, že kontaktuje dítě osobně. Další informanti čekají s návštěvou až se dítě v zařízení „adaptuje“ nebo jakmile mají dostatek informací, jak uvedl např. informant č. 2. I2: „*...osobní kontakt, až když máme vyhodnocenou situaci, protože když o něm nic nevíme, abychom do něčeho nešlápli.*“ A dále zmínil, že dítě navštíví určitě v zákonné

⁸⁴ § 42 odst. 2 písm. 7 ZSPOD

lhůtě (3 měsíce). Informant č. 6 uvedl, že se rozhoduje podle akutnosti situace a po předchozí konzultaci se SP ZDVOP, kdy zjišťuje, zda je již vhodné dítě navštívit, zda se již dítě ve ZDVOP „adaptovalo“. Dále uvedl, že většinou dítě navštíví do dvou měsíců, ale někdy vůbec ne. I6: „...protože to jsou malí piškoti, a co my jim budeme říkat, oni jim to všechno sdělí.“ (SP ZDVOP). Ještě doplnil, že se na ZDVOP může spolehnout. Posléze ale uvedl, že většinu umístěných dětí zná, protože s rodinami pracuje třeba už tři roky, děti ho znají jménem, pokud tu rodinu nezná, tak dítě navštíví. I6: „...já chci vědět, jak ten Pepíček vypadá, a jak se ten Pepíček cítí.“

TO 4.2: Jak často a jakým způsobem ho poté kontaktujete?

Informanti z řad SP ZDVOP opět sdělili, že vidí dítě denně, ale zmínili i cílené kontakty a možnost, aby dítě kontaktovalo SP ZDVOP. Informant č. 1 sdělil, že kontaktuje dítě na vyžádání OSPOD, zároveň dítě za ním může kdykoliv přijít. Informant č. 3 doplnil, že děti vidí denně v ZDVOP, můžou jej také chodit navštěvovat do kanceláře. I3: „...občas to musíme trochu korigovat“ a jak dále doplnil informant č. 3, je to z důvodu, že děti někdy chodí bezdůvodně, jen aby na sebe upozornily. Informant č. 4 doplnil, že dítě kontaktuje cíleně 2x týdně. Informant č. 5 sdělil, že cílené kontakty s dětmi nemá, vidí je denně, a nejvíc je pozná během různých akcí, které ZDVOP pořádá, např. na horách. Informanti z řad OSPOD uváděli pro kontakt tříměsíční lhůtu, ale zároveň doplnili, že dítě je může navštívit na OSPOD kdykoliv. Zároveň děti disponují kontaktem na klíčového pracovníka OSPOD. I2: „Dítě má i kontakt na mě, starší může zavolat, i za mnou přijít.“ Informant č. 6 uvedl, že využívá i návštěv dítěte s doprovodem SP ZDVOP na OSPOD, a to převážně z důvodu vyčízení SP OSPOD. I6: „Nemáme šanci z druhé strany k tomu případu tomu dát celý den, abychom to dítě navštívili.“ Dále informant č. 6 doplnil, že dle jeho názoru je pro děti přirozené přijít na OSPOD, protože už sem chodili s rodiči a pro dítě ve ZDVOP to může být i možnost „někam vyrazit“. I6: „Myslím, že se boří bariéra sociálky, ...oni přijdou, a ani si neuvědomují, že přijdou na sociálku, která je dá do ústavu.“

TO 4.3: Jak zjišťujete názor dítěte na situaci?

Třetí otázka zjišťovala, zda sociální pracovníci zjišťují názor dítěte a jakým způsobem. Z odpovědí vyplynulo, že v některých případech SP OSPOD i SP ZDVOP spolupracují i s jinými odborníky, nejčastěji psychology. Informant č. 1 uvedl, že se dítěte zeptá, ale u mladších dětí zjišťuje názor prostřednictvím klinického psychologa. Informant č. 2 sdělil, že se dítěte ptá, ale využívá i informace od SP ZDVOP, psychologa a tet (vychovatelk). Informant č. 3 uvedl, že názor zjišťuje během pravidelných pohovorů.

Informant č. 4 využívá další pomůcky ke zjištění názoru u mladších dětí. I4: „*U těch malých se dá pomoci těmi běžnými pomůckami, karty, domeček, jinak rozhovorem.*“ Informant č. 5 uvedl, že hovoří také o dítěti s psychologem. Informant č. 6 sdělil, že u starších dětí zjišťuje názor prostřednictvím rozhovoru, ale problém je u malých dětí, které často přebírají názory rodičů, starších sourozenců. Dále doplnil, že využívá i psychologku ZDVOP a tetu, pokud mu ony řeknou názor dítěte, tak ho již nezjišťuje. Současně uvedl, že nechce dítě nadbytečně zatěžovat, že to pro něj může být složité neustále se k něčemu vyjadřovat. Informant č. 7 uvedl, že u starších dětí zjišťuje názor pohovorem, uvedl také zákonnou lhůtu 12 let pro pohovor. U mladších dětí využívá psychologa. I7: „*...já se sama nepovažuji za odborníka, abych mluvila s pětiletým, šestiletým dítětem, ..., tak to si myslím, že bych mohla způsobit ještě větší trauma.*“ Dále upřesnil, že psycholog ví, jak má s dítětem mluvit, jak klást otázky, aby mu neublížil. Informant č. 8 sdělil, že využívá i informací od SP ZDVOP, tet, nebo rozhovorem s dítětem o samotě v jeho pokoji nebo herně.

TO 4.4: Popište prosím, jak vyhodnocujete nejlepší zájem dítěte?

Záměrem otázky bylo zjistit, jak sociální pracovníci vyhodnocují nejlepší zájem dítěte, jako základní princip při poskytování SPOD, vyplývající nejen z Úmluvy, ale i ze ZSPOD.

Z odpovědí vyplynulo, že si často informanti pomáhají při vyhodnocení nejlepšího názoru dítěte dostupnými informacemi nebo prostřednictvím intervize (podpory kolegy nebo jiného odborníka). Informant č. 1 připustil, že na to neexistuje žádná definice. Pro něj je důležité nastavit kroky spolupráce tak, aby se dítě mohlo vrátit domů a pokud to nelze, tak vymyslet jiné řešení. Informant č. 2 sdělil, že nejlepší zájem dítěte vyhodnocuje z dostupných informací od dítěte, rodiny, SP ZDVOP, tet, psychologů i zástupce škol, lékaře. Informant č. 3 uvedl, že využívá zprávy o dítěti od tet a rozhovory s dítětem. I3: „*...i když s téma dětma mluvíme, takže víme nebo vycítíme, co to dítě prožívá, ..., jako z toho časem vytušíme, co ten nejlepší zájem je.*“ Dále informanti uváděli, že na to mají pravidla, nebo dokonce společné porady, supervize (podporu nezávislého kvalifikovaného odborníka). Informant č. 4 uvedl, že na to mají metodiku, a zároveň pořádají každý týden porady, kde to si to vyhodnocují. Zároveň zmínil i supervize, kde je možné případ vyhodnotit ještě podrobněji, jak také uvedl, tak na supervizích řeší případy, kde se jako odborníci neshodnou a snaží se o nalezení společného názoru. Informant č. 7 uvedl, že mají na oddělení (OSPOD) společné pravidelné porady, kde všichni na základě informací od klíčového pracovníka vyjádří svůj názor, navrhnou řešení. I7: „*...a kolikrát*

se tam i hezky pohádáme (smích), ale každý si na to řekne svůj názor, a my se prostě dohodneme.“ Dále uvedl, že pro něj jsou důležité názory ostatních kolegů a např. názory od mladších pracovníků mohou přinést jiný pohled na případ. Problematické případy se řeší anonymně v rámci supervizí s psychologem, doplnil informant č. 7.

Objevily se zde také neshody při vyhodnocení mezi SP OSPOD a SP ZDVOP. Informant ze strany SP ZDVOP uvedl, že si hodnotí nejlepší zájem dítěte subjektivně sám, případně s kolegyní, ale nepřikládal vyhodnocení velký význam. Informant č. 5 uvedl, že se při vyhodnocení nejlepšího zájmu dítěte musí spolehnout sám na sebe, protože nemá od OSPOD informace, maximálně si pomáhá rozhovorem s kolegyní, ale v případě odlišného názoru, než SP OSPOD, s tím nelze nic dělat. I5: *„My třeba vyhodnotíme, co je pro ty děti dobře a OSPOD to vyhodnotí úplně jinak a tím je to naše vyhodnocení jako k ničemu. (povzdech)“* Podobně se vyjádřil i informant č. 6 (SP OSPOD), když sdělil, že je pro něj zbytečné to hodnotit se všemi pracovníky na OSPOD, ale využije raději kolegyni v kanceláři, která to dítě většinou také zná. Zároveň uvedl, že u SP ZDVOP záleží na vztahu a spolupráci, protože se jinak neshodnou. I6: *„Stalo se mi, že když je špatná, tak ten názor jde opravdu proti nám a často je to za každou cenu.“*

TO 4.5: Jakým způsobem informujete dítě o jeho právech a o jakých právech ho informujete?

Pátá otázka zjišťovala, jak je dítě informováno o právech, které souvisí především s ochranou jeho nejlepšího zájmu (participační práva), ale i právech, které souvisí s umístěním mimo rodinné prostředí a o jakých právech sociální pracovníci dítě informují.

Z odpovědí vyplynulo, že během setkání s dítětem, jsou mu podány ze strany SP OSPOD i SP ZDVOP informace, které souvisí s pobytem v zařízení. Ze strany informantů SP OSPOD jsou to převážně informace o možnostech pobytů mimo zařízení (propustek) a právo na informace. I2: *„...snažím se, ať to dítě má tolik informací, kolik potřebuje, o soudním řízení..., propustky, probíráme to i s rodiči, že bude moct chodit domů, pokud to lze.“* Informant č. 6 sdělil, že informuje děti podle věku, že u těch malých je to obtížné. I6: *„...informuji ho o základních věcech, co může a co nemůže...“*, jak dále uvedl, tak dle jeho názoru je to víc role ZDVOP jim vše detailně vysvětlit. (V ZSPOD uzákoněno v § 42 odst. 3 písm. b) bod 1, jako povinnost ředitele ZDVOP). Informant č. 7 uvedl, že nejdříve dítěti vysvětlí roli OSPOD, že ho bude zastupovat a proč, a především, že bude hájit jeho zájem. I7: *„Řekneme mu, že nezastupujeme ani maminku ani tatínka, pro nás je důležitý ten jeho názor a on.“* Informant č. 8 sdělil, že informuje dítě a sděluje mu, aby

s SP OSPOD komunikovalo. I8: „...že i v tom Klokánku, kdyby na něj byl někdo zlý, aby se ozvalo...“ Informanti z řad SP ZDVOP uváděli, že informují děti nejen o praktických záležitostech, ale i o participačních právech. Informant č. 3 uvedl, že nejprve dítěti podá informace o vnitřních záležitostech a pravidlech ve ZDVOP, a dále uvedl, že mu sděluje, že má právo být informován o celé situaci, právo odmítnout návštěvu rodiče, pokud si to nepřeje, právo sdělit svůj názor, právo rozhodnout se. Také sdělil, že vychází z každodenní situace v zařízení a přirozeně a dle věku dětí s nimi o právech hovoří. Informant č. 4 doplnil, že informuje dítě o skutečnosti, že má právo odmítnout návštěvu rodičů. Informant č. 5 uvedl, že mladší děti neinformuje. I5: „...ale ty mladší děti tím nestresujeme, aby neměli pocit, že jsou v nějakém ústavu.“

TO 4.6: Jak řešíte dilema mezi nejlepším zájmem dítěte a jeho názorem, či jeho přáním? Co je pro Vás prioritní?

Předposlední otázka zjišťovala, jak si sociální pracovníce poradí s rozporem v přání dítěte (které dítě sdělí) a jeho nejlepším zájmem (který vyhodnotí SP) a co je pro ni prioritou. Většina informantů se shodla, že je pro ně prioritou zájem dítěte, ale snaží se alespoň dítěti vysvětlit, proč nelze jeho přání splnit. Informant č. 1 uvedl, že u menších dětí je pro něj prioritní zájem dítěte, který určí odborníci, ale názor dítěte je samozřejmě pro SP ZDVOP důležitý. I1: „např. když pláče a nechce k mamě, tak se řeší proč.“ Pro informanta č. 2 je také důležitý nejlepší zájem dítěte. Dále uvedl, že všechny děti chtějí být doma se svými rodiči (přání dítěte), ale pokud to není možné, tak se jim to SP OSPOD snaží vysvětlit. I informant č. 3 potvrdil, že sice zná přání dítěte být doma, ale úkolem ZDVOP je poskytnout dítěti bezpečí, a snaží se dítěti situaci vysvětlit např. prostřednictvím staršího sourozence. I3: „...vysvětlujeme, že nám jde o ně, aby byly v bezpečí, ..., jako najdeme takové řešení, aby to pro ně bylo co nejlepší, i když třeba to nebude v tu chvíli zrovna příjemný.“ Informant č. 4 uvedl, že se to snaží dítěti vysvětlit, aby pochopilo, že např. v případě nemožnosti návratu domů o rodiče nepříjde, jen s nimi teď nemůže být. Zároveň se ZDVOP snaží např. umožňovat kontakty s rodiči, návštěvy, propustky, ale zdůraznil, že tyto kontakty nijak nerozšiřuje, aby dítěti nedávali zbytečnou naději. I5: „Pro nás je prioritní, co si vyhodnotíme my, a musím to nějakým způsobem tomu dítěti vysvětlit...“, uvedl i informant č. 5. Také sdělil, že se snaží ve sdělení pro dítě najít alespoň něco pozitivního. Někteří informanti z řad SP OSPOD hovoří s dětmi otevřeně i o tom, že především rodiče se musí snažit, aby se situace dítěte vyřešila. Informant č. 6 uvedl, že vysvětluje dítěti, že ta aktuální situace se musí nějak řešit, ale že se to dá vždy změnit. I6: „Jedna věc je přání a jedna věc je to přání přetřansformovat do

toho, co lze a nelze... “ Dále uvedl, že dětem nastavuje reálný obraz o situaci, a především o rodičích, když s dětmi hovoří o tom, že záleží na rodiči, jak se k situaci postaví a bude to chtít změnit, ne na OSPOD. Informant č. 7 uvedl, že tyto případy právě řeší během společné porady nebo supervize, ale jako samozřejmost uvedl, že to probere i s tím dítětem. I7: „...ono by to bralo jako zradu, protože jednou za ním přijdeme, řekneme mu, ..., že je vlastně naší povinností hájit to, co chce to dítě, ... a vy říkáte, že ho podpoříte, a uděláte něco jiného. “

TO 4.7: Jakým způsobem je podle Vás dodržováno právo dítěte umístěného v ZDVOP na rodinný život?

Závěrečná otázka čtvrtého dílčího cíle zjišťovala, jak je možné dodržet ústavní právo dítěte na rodičovskou péči a zároveň právo rodičů vychovávat své dítě, zakotvené v čl. 32 LZPS, v případě umístění v ZDVOP, a co pro to ZDVOP i OSPOD můžou udělat. Informanti se většinou shodli, že umístěním ve ZDVOP je toto právo porušeno a ze strany SP ZDVOP se snaží o kontakt dítěte s rodičem, např. prostřednictvím návštěv rodičů v zařízení, propustek k rodičům na víkendy. I1: „*My jsme otevřený zařízení, rodiče přicházejí, když mohou...* “, uvedl např. informant č. 1. Informant č. 3 sdělil, že záleží na situaci, na důvodu umístění dítěte ve ZDVOP, ale doplnil, že jsou rodičům umožňovány návštěvy, propustky, a to i v případě, kdyby kontakt s rodičem mohl dítě ohrozit. V tomto případě jsou umožňovány návštěvy na prostranství, kde je přítomna i sociální pracovnice. Zároveň SP ZDVOP doplnil, že pokud není možné, aby dítě navštívil rodič, tak i jiným příbuzným je umožněn kontakt s dítětem. Informant č. 4 sdělil, že ZDVOP se snaží hledat kompromis při kontaktech dítěte s rodičem. I4: „...o to víc by se mělo dbát na to, aby bylo v tom kontaktu s tou rodinou, ...zároveň tam ty rodiče nemůžete mít neustále, takže se musí hledat nějaká cesta.“ Informant č. 2 uvedl, že se snaží rodiče motivovat, aby si požádali o propustku, ale nenutí je. Propustky umožní i dalším příbuzným. Zároveň sdělil, že se stalo, že ZDVOP pustil dítě na propustku, aniž by o tom OSPOD informoval, i když byl nutný souhlas OSPOD. Pro informanta č. 6 je právo dítěte na rodinný život klišé, protože sdělil, že většina dětí před umístěním do ZDVOP neměla hezký rodinný život. Dále sdělil, že děti na propustky moc nechodí, protože rodiče nemají vhodné podmínky, spíše chodí rodiče děti navštěvovat do ZDVOP. Zároveň uvedl, že v těchto případech chodí děti více k babičkám. Informant č. 7 doplnil, že pokud nastaly dlouhodobé propustky, tak se ukončil pobyt dítěte v zařízení, protože již nebyl pro pobyt důvod.

V předchozí odpovědi i informant č. 5 uvedl, že propustky plánuje s ohledem na výplatu SP.⁸⁵ I5: „...ale tím, že je to ošetřené na víkendové propustky, máme to jakoby ošetřeny.“

Shrnutí DC 4

Účelem čtvrtého dílčího cíle bylo zjistit dodržování práv dítěte umístěného v ZDVOP, zejména tzv. participačních práv dítěte (právo být informován, právo vyjádřit vlastní názor a právo na ovlivnění rozhodnutí prostřednictvím vlastního názoru). **První otázka** se zaměřila na způsob kontaktu sociálního pracovníka s dítětem umístěným ve ZDVOP. Informanti se shodli, že kontaktují dítě osobně, návštěvou. Informanti SP OSPOD uváděli, že dítě navštíví, jakmile ví o situaci a dítěti více informací, a zároveň až je dítě v ZDVOP „adaptované“. Informanti ze strany SP ZDVOP jsou s dítětem v každodenním kontaktu a uvedli, že kontaktují dítě bezprostředně po umístění. **Druhá otázka** zjišťovala, jak často jsou sociální pracovníci v kontaktu s dítětem. Odpovědi ze strany informantů SP ZDVOP potvrdily již sdělenou skutečnost, že SP ZDVOP jsou s dítětem v každodenním kontaktu a cílený kontakt s dítětem probíhá 2x týdně nebo podle potřeby. SP ZDVOP také uvedli, že dítě může za nimi kdykoliv přijít, což musí být někdy ze strany SP ZDVOP korigováno. Ze strany SP OSPOD byla uváděna tříměsíční lhůta návštěv, ale zároveň bylo sděleno, že děti mají kontakty na SP OSPOD a mohou je kdykoliv telefonicky nebo e-mailem kontaktovat. **Třetí otázka** zjišťovala, jak sociální pracovníci zjišťují názor dítěte na situaci. Z odpovědí vyplynulo, že se snaží zjistit názor dítěte osobně rozhovorem, ale také získáním informací prostřednictvím odborníků, nejčastěji psychologů ve ZDVOP, klinických psychologů a také tet ve ZDVOP. SP OSPOD zjišťují názor dítěte prostřednictvím SP ZDVOP. Dále informanti sdělili, že při rozhovoru s malými dětmi využívají různé pomůcky. Informanti z řad SP OSPOD také sdělili, že u malých dětí názor nezjišťují z obavy, že by mohli dítě poškodit a raději využijí psychologa. Účelem **čtvrté** otázky bylo přinést popis, jak sociální pracovníci vyhodnocují nejlepší zájem dítěte. Z odpovědí vyplynulo, že informanti využívají nejen informace prostřednictvím rozhovoru s dítětem, ale především vycházejí z informací o rodině, od psychologů, tet, zástupců škol, lékařů a vzájemně sdílených informací mezi sociálními pracovníky. Někteří informanti uvedli, že nejlepší zájem dítěte si vyhodnocují subjektivně z těchto informací, ale většinou informanti uváděli, že se radí s kolegy

⁸⁵ Což znamená, že si hlídá, aby propustka netrvala dva po sobě jdoucí kalendářní dny, a je nutné ohlídat i čas propustky.

v kanceláři nebo s více kolegy prostřednictvím pravidelných porad, kde má každý možnost se k případu vyjádřit nebo řeší problematické případy na supervizi.

Pátá otázka zjišťovala, jak je dítě informováno o právech, které souvisí především s ochranou jeho nejlepšího zájmu (participační práva), ale i právech, které souvisí s umístěním mimo rodinné prostředí. Z odpovědí vyplynulo, že během setkání s dítětem, jsou mu podány ze strany SP OSPOD i SP ZDVOP informace. ZDVOP podává informace, které souvisí s pobytem v zařízení nebo informace o možnostech pobytů mimo zařízení (propustek), ale také o participačních právech, tj. práva být informován o celé situaci, práva odmítnout návštěvu rodiče, pokud si to nepřeje, práva sdělit svůj názor, práva rozhodnout se. Informace jsou dětem podávány přirozenou formou během rozhovoru. OSPOD vysvětluje svoji advokátní roli, jako zástupce dítěte a ochránce jeho zájmů. Informace jsou podávány spíše starším dětem.

Šestá otázka zjišťovala, jak si sociální pracovníce poradí v případě rozporů v přání dítěte a jeho nejlepším zájmem a co je pro ně prioritou.

Většina informantů se shodla, že je pro ně prioritou zájem dítěte, ale snaží se alespoň dítěti vysvětlit, proč nelze jeho přání splnit. Informanti také uvedli, že se snaží ve sdělení pro dítě najít alespoň něco pozitivního.

Závěrečná otázka čtvrtého dílčího cíle zjišťovala, jak je možné dodržet ústavní právo dítěte na rodinný život a co pro to ZDVOP i OSPOD můžou učinit. Informanti se shodli, že umístěním dítěte ve ZDVOP je toto právo porušeno. ZDVOP se snaží o kontakt dítěte s rodičem, např. prostřednictvím návštěv rodičů v zařízení, propustek k rodičům na víkendy, ale záleží na situaci, na důvodu umístění dítěte ve ZDVOP. Rodičům jsou umožňovány návštěvy, propustky. Pokud není možné, aby dítě navštívil rodič, tak je umožněn kontakt dítěte i s ostatními příbuznými. Informanti z řad SP OSPOD rodiče motivují, aby si požádali o propustku, ale nenutí je. Propustky umožní i dalším příbuzným.

6.5 DC 5: Jak se změnilo paradigma zákonného účelu ZDVOP od zařízení ústavního typu po zařízení poskytující pouze neodkladnou, přechodnou pomoc dítěti, které se ocitlo v krizi?

Poslední dílčí cíl zjišťoval, z pohledu sociálních pracovníků, jak se takřka po šesti letech od velké novely ZSPOD změnilo ZDVOPY, co se změnilo pro umístěné děti a jaká opatření činí sociální pracovníci, aby pobyt dětí v ZDVOP byl v souladu se zákonnou

lhůtu (6 měsíců⁸⁶). Také bylo zjišťováno, jestli sociální pracovníci vnímají rozdíl mezi ZDVOP a zařízeními, kde je vykonávána ústavní výchova.

TO 5.1: V čem je podle Vás rozdíl při umístění dítěte do ZDVOP a umístěním dítěte do zařízení ústavní výchovy?

Z odpovědí vyplynulo, že většina informantů si uvědomuje účel ZDVOP, jako zařízení pro krátkodobou pomoc, zařízení, které nemá suplovat podobná zařízení, např. zařízení ústavní výchovy. Jak např. sdělil informant č. 1. I1: „*Já si myslím, že by to skutečně mělo sloužit pro okamžitou pomoc, ty děti by tam neměly setrvávat.*“ Dále doplnil, že ZDVOP tu není proto, aby plnil funkci ústavní. Zároveň také uvedl, že zařízení má v systému svoje místo a dnes už si ho dovede představit i jako dobrovolnou službu v rámci zákona o sociálních službách (zák. č.108/2006 Sb.). Informant č. 3 uvedl, že velkou roli hraje skutečnost, že jde jen o krátkodobý pobyt a je snadné ho zrušit. Informant č. 4 uvedl, že mezi ústavní výchovou a ZDVOP vnímá rozdíl právě v té krátkodobosti, dočasnosti, zatímco ústavní výchova je dlouhodobým řešením pro dítě. Zároveň uvedl, že pro dítě jsou tři měsíce právě dostatečná doba k tomu, aby dítě vydrželo nejistotu, co s ním bude. I6: „*ZDVOP je přechodná štace, je to nejbližší možná pomoc...*“ uvedl informant č. 6. Informanti vnímají ZDVOP, jako zařízení, které pracuje s rodinou a využívá její motivace k vyřešení problému, zařízení, které usiluje o co nejrychlejší návrat dítěte do rodiny. Informant č. 3 uvedl, že je to pro rodiče více motivační. I3: „*...a myslím si, že je to dost motivační pro to dítě, i pro ty rodiče, ..., to není jako rozhodnutí, kdy se odeberou děti, tady prostě máte tu chvíli, abyste se vzpamatovali a začali něco dělat.*“ Informant č. 7 sdělil, že dítě umísťuje do ZDVOP, pokud ta rodina ještě trochu funguje, ale u dětí umístěných v ústavní výchově je rodina již zcela nefunkční. I7: „*V tom ZDVOPu máte ještě tu šanci, že ta rodina se ještě vzchopí, ten problém si ještě vyřeší.*“ A jak dále doplnil, tak vnímá šanci rodiny si problém vyřešit. Zároveň sdělil, že ve ZDVOP jsou odborníci, kteří s dítětem a rodinou pracují, např. psychologové. U dětí v ústavní výchově jsou většinou i výchovné problémy, doplnil informant č. 7. Informant č. 2 by si přál, aby ZDVOP více sanovali rodinu, aby se děti mohly vrátit domů. Dále uvedl, že by ZDVOP měl víc spolupracovat s OSPOD a neziskovými organizacemi, a na straně rodičů by měla být motivace k řešení situace.

⁸⁶ Tato lhůta není v ZSPOD konkrétně uvedena, ale vyplývá z nejdelší možné lhůty umístění na základě jednotlivých právních titulů, kdy pobyt na základě dohody s rodičem, žádostí dítěte a rozsudku soudu může být max. 6 měsíců, pobyt na základě usnesení dle § 452 z.ř.s. musí být po šesti měsících náležitě odůvodněn a pobyt na základě žádosti OSPOD, lze po 6 měsících prodloužit jen v individuálních případech a dalších zákonem stanovených podmínkách.

Z odpovědí také vyplynulo, že ZDVOP jsou vhodná pro okamžité umístění dítěte. Jak uvedl např. informant č. 8. I8: „...*dětský domov vám nevezme děti v noci, takhle narychlo.*“ I informant č. 6 uvedl, že do zařízení ústavní výchovy nelze dítě svěřit předběžným opatřením (dle § 452 z.ř.s.), ale pouze návrhem, a řízení trvá dlouho. I6: „...*a návrh může trvat několik let, když to je ta nejhorší varianta.*“

Zároveň bylo ze strany OSPOD i ZDVOP sděleno, že ZDVOP by měl děti připravit na skutečnost, že umístění je jen přechodné a je nutné najít jiné vhodné dlouhodobější řešení.

I4: „...*u nás nejdeme vůbec do žádného fyzického kontaktu s těma dětma, i s těma malýma, ..., ale je to právě proto, aby se to dítě nenavázalo...*“ I informant č. 6 uvedl, že úkolem ZDVOP by mělo být nenavázat děti na to zařízení, protože děti si tam velice rychle zvyknou, a potom je velký problém je přesunout do jiného zařízení. I6: „*i ten ZDVOP by měl mít ten úkol vysvětlovat těm dětem, že je to jen na chvíličku.*“ Informant č. 5 z řady SP ZDVOP sdělil, že ho často děti, které byly předtím v ZDVOP, kontaktují ze zařízení ústavní výchovy, a chtějí zpět do ZDVOP. Problém vidí ve střídání vychovatelů, zatímco v některých ZDVOP je pro dítě jedna stálá teta ve dne v noci, která se střídá po dvou týdnech, v „*dětských domovech*“ jsou i tři vychovatelé za den a dítě s nimi nemůže dle informanta č. 5 navázat emoční vztah. I5: „...*děti mají mnohem přísnější pravidla (v ústavní výchově), přesto ty děti se chtějí vrátit zpět.*“

TO 5.2: Z jakých důvodů / umístíte dítě nejčastěji do ZDVOP a na základě jakého právního titulu? (OSPOD) / jsou u vás děti nejčastěji umístěné a na základě jakých právních titulů? (ZDVOP)

Druhá otázka posledního dílčího cíle se zaměřila na důvody umístění dítěte v ZDVOP a právní tituly, které především SP OSPOD využívají pro umístění. SP OSPOD může být odpovědný za umístění dítěte v případě dvou právních titulů (žádost OSPOD a rozhodnutí soudu, které je činěno na návrh pracovníka OSPOD), přičemž u žádosti OSPOD se souhlasem rodiče, je i tento pobyt v praxi vnímán jako dobrovolný⁸⁷, naopak SP ZDVOP nikdy nemůže dítě do ZDVOP umístit, pouze dojednává umístění při komunikaci s rodičem (v případě dohody s rodičem, případně žádosti dítěte). Z uvedeného důvodu bylo nutné otázku přizpůsobit zvlášť informantům z řad OSPOD a ZDVOP.

Z odpovědí informantů SP OSPOD vyplynulo, že nejčastějšími důvody k umístění jsou: sociální důvody, především nepříznivá bytová situace, finanční důvody (tyto důvody

⁸⁷ Dobrovolný pobyt je v praxi při výkonu SPOD pracovníky vnímán, jako pobyt, který rodič může kdykoliv ukončit a dítě si ze ZDVOP převzít, což jsou ve skutečnosti všechny druhy pobytů, kromě umístění na základě rozhodnutí soudu (předběžné opatření, rozsudek).

naopak nemohou vést k umístění dítěte do ústavní výchovy⁸⁸). Dalšími důvody uváděnými SP OSPOD byly vztahové problémy, zdravotní stav na straně matek (v případě nutnosti hospitalizace v nemocnici), závislosti rodičů a nedostatečná péče rodičů. Byla zmíněna i potřeba umístění dítěte ze strany pěstounů. K právním titulům uváděli SP OSPOD nejčastěji, že využívají tzv. dobrovolné pobyty, žádost OSPOD se souhlasem rodiče a dohodu rodiče s ZDVOP, jak uvedl např. informant č. 2, ale i informant č. 6. I6: „*Dobrovolný pobyt. Dohody i žádosti OSPOD.*“ Informant č. 7 doplnil, že nikdy neměl umístění na základě předběžného opatření. Pouze informant č. 8 uvedl, že nejčastěji umísťuje na základě předběžného opatření „rychlého“ i „pomalého“. Informanti z řady SP ZDVOP uvedli podobně, že nejčastějším důvodem pobytu dítěte ve ZDVOP jsou bytové důvody, závislosti rodičů, nově byl zmíněn syndrom CAN a vztahové problémy mezi dětmi a rodiči, jak uvedl např. informant č. 3. I3: „...často to jsou u pubertáků konflikty,..., mnohdy je to kvůli tomu nezájmu vůči tomu dítěti.“ Uvedené důvody se lišily podle druhu zařízení. K právním titulům umístění SP ZDVOP uváděli informanti žádosti OSPOD a předběžná opatření. Z odpovědí ale i vyplynulo, že někdy SP OSPOD „motivují“ rodiče k umístění na dohodu. I1: „*Může být i tlak z OSPOD, aby byla dohoda, dostávám se na tenký led.*“ Jak dále informant č. 1 vysvětlil, tak tento právní titul je nevhodný např. v situacích, kdy dítě bylo v rodině ohroženo na zdraví nebo na životě a rodič si ho na základě zrušení dohody může kdykoliv ze ZDVOP vyzvednout. Což potvrdily i sami SP OSPOD v předchozích odpovědích. I2: „...spíše teda žádost rodičů, to je optimální, může jít to dítě zpátky, než na předběžko.“

TO 5.3: Podle čeho vybíráte vhodné zařízení? (OSPOD) Z jakých důvodů odmítnete umístění dítěte? (ZDVOP)

Smyslem dotazu bylo zjistit, zda SP OSPOD v situaci umístění zohledňuje vhodnost a typ zařízení pro dítě, tzv. umísťovat individuálně dle potřeb nebo zájmů na straně dítěte (např. podle bydliště, školy) nebo podle specifických znaků dítěte (věku, pohlaví, národnosti, zdravotního stavu aj.)⁸⁹ anebo SP OSPOD využijí nejbližší zařízení s volnou kapacitou. Z odpovědí překvapivě vyplynulo, že ani jedna z uvedených možností není prioritně zohledňována, protože pro SP OSPOD je nejdůležitější vztah s ZDVOP, navázaná spolupráce a podle toho také zařízení kontaktují a až poté se obracejí na ostatní volná

⁸⁸ Dle § 971 odst. 3 OZ nedostatečné majetkové nebo bytové poměry rodičů nemohou být samy o sobě důvodem pro rozhodnutí soudu, o ústavní výchově... (Rodinné právo, 2017)

⁸⁹ Mezi ZDVOP v hl. m. Praze jsou rozdíly např. v kapacitě zařízení (10–28 dětí v jednom zařízení), v umístění zařízení (např. jeden ZDVOP je umístěn v základní škole na sídlišti, jiný v dětském domově v domě se zahradou, další v domě, který je situován spíše na okraji občanské zástavby).

zařízení. I6: „*Podle osobní zkušenosti, a vždycky doufám, že tam budou mít místo. (smích)*“, jak uvedl informant č. 6 a zároveň doplnil, že je pro něj důležitá dobrá spolupráce se ZDVOP.

I7: „*Podle spolupráce, voláme do jednoho konkrétního ZDVOP, a pokud tam kapacita není volná, tak bych obvolávala všechny...*“, souhlasil také informant č. 7.

Někteří informanti při výběru nejdříve zohledňují blízkost k bydlišti rodičů, jak uvedl např. informant č. 8, ale i informant č. 2. I2: „*Snažíme se, aby dítě zůstalo v Praze, podle blízkosti rodičů.*“ A jak dále doplnil, tak poté se obrací na jakékoliv zařízení s volnou kapacitou. I2: „*...pokud ty blízké ZDVOP mají plno, tak pak je vám jedno, když ho umístíte do jiného ZDVOP s volnou kapacitou.*“ Informant č. 7 také uvedl, že postupuje podle dostupnosti, tj. zařízení, které je nejbližší konkrétnímu OSPOD, což zřejmě může být i zařízení dostupné bydlišti dítěte, nikoliv např. škole. (Navíc se jednalo o mimopražské zařízení.) Informant č. 8 uvedl, že využívá pražská zařízení.

U odpovědí na straně SP ZDVOP bylo zjišťováno, zda ZDVOP při umístění zohledňuje nejen naplněnou kapacitu zařízení, ale také vhodnost a účel zařízení (důvodnost k pobytu ve ZDVOP). Na otázku, z jakého důvodu je ze strany SP ZDVOP odmítnuto přijetí dítěte do zařízení, neuvedl ani jeden informant ze strany SP ZDVOP kapacitní důvody. Naopak z odpovědí informantů vyplynulo, že tito zohledňují především účel a vhodnost zařízení, a také bezpečnost pro děti v něm umístěné. Informant č. 1 uvedl, že by odmítnul přijetí u dítěte s infekční nebo nakažlivou chorobou, např. tuberkulózou. Zároveň uvedl, že o důvodech přijetí diskutuje s rodiči, ptá se jich, zda je OSPOD zná. Informant č. 3 uvedl, že odmítne přijmout dítě, pokud mu ZDVOP nedovede pomoci nebo jehož umístění by ZDVOP neúměrně zatížilo. I3: „*...ted' jsme odmítali ležáka, zdravotní péči vůbec.*“ Zároveň uvedl, že odmítá v případě nedostatku personálu. Informant č. 4 zohledňuje účel zařízení. I4: „*Když už to není naše cílovka, je to dítě s nějakými závažnými poruchami chování nebo s nějakou drogovou minulostí, nějaké závažné patologické jevy.*“⁹⁰

Informant č. 4 dále uvedl, že poskytuje pomoc i dětem s výchovnými důvody, ale v tomto případě řeší důvodnost s OSPOD, protože většinou tyto důvody nestojí v okruhu problémů osamoceně, ale jsou zde i jiné důvody pro umístění. I4: „*...nakonec z toho vyleze, že rodič je psychiatrický, to prostředí je nefunkční...*“. Zároveň doplnil, že nelze vyhodnocovat účel u nočních příjmů, ale druhý den, již řeší s OSPOD, že není vhodným

⁹⁰ Zde se záměrně výzkumník vyhýbal formulaci „cílová skupina“, která je používána především v sociálních službách, protože u ZDVOP jsou podstatné pro přijetí jen dvě skutečnosti, musí se jednat o dítě, které se musí nacházet v nějaké ohrožující situaci stanovené demonstrativně v § 42 ZSPOD. Zároveň pokud jsou tyto skutečnosti naplněny, musí být nejdříve hledáno subsidiárně řešení v rodině nebo prostřednictvím pěstounské péče.

zařízením pro dítě. Informanti č. 3 a 5 uvedli, že odmítnou dítě např. z důvodu, že rodič pracuje v noci a nemá pro dítě „hlídání“.⁹¹

TO: 5.4: Jaká činíte opatření, když je dítě ve ZDVOP již 6 měsíců?

Z odpovědí informantů SP ZDVOP vyplynulo, že kontaktují OSPOD a trvají na řešení situace. Jak uvedl např. informant č. 5. I5: „*Nás k tomu tlačí to, že nám končí právní titul, tak zavoláme OSPOD, ...že je potřeba s tím něco udělat a většinou to řeší ten OSPOD.*“ Dále uvedl, že pokud je dítě umístěno na základě žádosti OSPOD nebo rozhodnutí soudu, tak si to OSPOD hlídá sám, v ostatních případech musí ZDVOP OSPOD konec lhůty připomínat. I informant č. 1 uvedl, že lhůtu OSPOD připomíná. I1: „*No tak to je tlak na OSPOD.... Na OSPOD tlačím tak, že končí ta doba a je to potřeba to řešit.*“ Zároveň doplnil, že současně situaci řeší s rodičem. Informant č. 4 uvedl, že píše alarmující zprávy OSPOD, dává lhůty, připomíná, že musí situaci do 14 dnů vyřešit. I4: „*...jinak si tam půjdeme sednout k vám (na OSPOD) i s dítětem.*“

Naopak ale z odpovědí informantů SP OSPOD vyplynulo, že se snaží situaci řešit již před koncem zákonné lhůty. I2: „*My se snažíme to řešit hlavně s rodinou.*“ Jak dále informant č. 2 sdělil, pokud rodina nespolupracuje, tak situaci se snaží řešit přemístěním do jiného zařízení (ústavní výchovy), prostřednictvím předběžného opatření. Pro informanta č. 6 není podstatná zákonná lhůta, ale jak rodič od začátku spolupracuje. I6: „*...prostě když vidím, že ten rodič ty tři měsíce nic nedělá, tak to jde přes soud.*“ Zároveň si uvědomuje, že lhůta může být překročena ze strany soudu, když uvedl, že může ovlivnit to, kdy ten návrh podá, ne to, kdy soud rozhodne. Naopak informant č. 7 sdělil, že pokud rodina nespolupracuje, tak měsíc před koncem lhůty podává návrh k soudu. I7: „*...tyhlety věci potom ten soud nařizuje rychle.*“ Z čehož vyplynula i výborná spolupráce se soudem. Na dotaz, zda ke konci lhůty spolupracuje se ZDVOP, odpověděl, že se bez něj neobejde, protože informace od ZDVOP jsou pro něj velmi cenné. Informant č. 8 sdělil, že se některé ZDVOP konce lhůty bojí, tak kontaktují OSPOD.

TO 5.5: Co se podle Vás změnilo pro děti umístěné ve ZDVOP od tzv. velké novely ZSPOD?

Závěrečná otázka zjišťovala, zda sociální pracovníci vnímají nějaké změny (pozitivní i negativní), které v oblasti ZDVOP přinesla velká novela ZSPOD.⁹²

⁹¹ Z uvedeného důvodu nebyl MHMP např. již v minulosti přiznán SP zřizovateli ZDVOP.

⁹² Např. snížení kapacity ZDVOP, omezení doby pobytu, změna ve financování, odpočet dnů pobytů mimo ZDVOP viz kapitola 1.2 a 3.1. Tato novela přinesla změny i do oblasti poskytování SPOD sociálními pracovníky OSPOD, např. vypracovat na základě vyhodnocení situace dítěte IPOD, pořádat případové konference viz kapitola 2.3 a 4.2.

Z odpovědí některých informantů vyplynulo, že se zkrátila doba pobytu dítěte v zařízení. I1: „*Doba umístění.*“ I2: „*ZDVOPY byly používány jako ústavka, ..., děti tam byly dlouho.*“ Informant č. 3 uvedl, že z předchozích zpráv vyplývalo, že děti byly již předtím 2 roky v jiném ZDVOPU. Informant č. 5 uvedl, že dříve mohly být děti umístěny ve ZDVOP neomezenou dobu, tím, jak je teď doba pobytu omezena, tak se nestihne s dětmi nic dořešit, a ještě doplnil, že tohle vnímá pro děti spíše negativně. I5: „*...nestíháme lékařskou péči, psychologickou péči, kolikrát je zařadíme do školy a ty děti jdou po dvou měsících jinam, točí se to u nás rychle...*“ Doba pobytu v ZDVOP by měla být dle informanta nastavena individuálně, a ne tak striktně.

Informanti uvedli i změnu v kapacitě ZDVOP. I2: „*...nemohli jste dítě umístit, byly plné.*“ Informant č. 4 uvedl, že novela v oblasti omezení počtů umístěných dětí je dobře koncipována. Informant č. 5 sdělil, že někdy mají problém kapacitu naplnit. Naopak informant č. 7 (SP OSPOD) uvedl, že by se mohla kapacita ZDVOP navýšit na 35-40 dětí. I7: „*protože samozřejmě my je potřebujeme.*“ Zároveň připustil, že by stále chtěli větší a větší kapacitu.

Dále byla zmíněna profesionalizace ZDVOP, ale také nové nástroje pro OSPOD. I4: „*Novela přinesla profesionalizaci, že ty děti v tom zařízení nemají jen jíst, chodit do školy a bydlet.*“ Informant dále uvedl, že celkově je novela dobře koncipovaná, PK, IPOD, vyhodnocení, ale musí to začít v praxi fungovat. Na doplňující dotaz, proč si myslí, že to nefunguje, odpověděl. I4: „*No ono, když někdo něco dělá 15 let, tak se mu to těžko chápe, že to má být vhodný nástroj, třeba to vyhodnocování, je to složité, a ty ospoďáci k tomu mají odpor, tak jde o to se to naučit.*“

Shrnutí DC 5

Poslední dílčí cíl zkoumal, zda se dle sociálních pracovníků v průběhu času institut ZDVOP změnil, především zda sami sociální pracovníci vnímají rozdíl mezi svěřením dítěte do ústavní výchovy a umístěním do ZDVOP⁹³. V odpovědích na **první** otázku se pracovníci shodli, že ZDVOP jsou zařízení určená pro krátkodobé, dočasné umístění dítěte, a děti by tam neměly zbytečně dlouho setrvávat. Tento druh pobytu lze dle informantů snáze zrušit, pokud rodič umístí dítě dobrovolně, tak si ho může kdykoliv po vyřešení situace převzít zpět. U dětí umístěných v ZDVOP je rodina ještě motivována ke spolupráci a tato spolupráce má smysl. Byla také pozitivně oceněna skutečnost, že

⁹³ I s ohledem na skutečnost, že v OZ jsou tyto možnosti zařazeny do jednoho oddílu s názvem „Ústavní výchova“, protože rozlišení jednotlivých typů zařízení je důležité právě v okamžiku podání návrhu na umístění dítěte.

v ZDVOP jsou odborníci, kteří pracují s rodinou. Zároveň byla u ZDVOP zmíněna možnost okamžitého umístění dítěte na základě „rychlého předběžného opatření“, zatímco řízení o ústavní výchově trvá daleko delší dobu, i s ohledem na skutečnost, že je ve věci rozhodováno rozsudkem.⁹⁴ Informanti SP OSPOD by ocenili, kdyby ZDVOP děti připravoval již od začátku na skutečnost, že jsou tam umístěny pouze dočasně.

Druhá otázka se zaměřila na důvody umístění dítěte v ZDVOP a právní tituly, které jsou v praxi využívány pro umístění dětí do ZDVOP. Z odpovědí informantů SP OSPOD vyplynulo, že nejčastějšími důvody k umístění jsou: sociální důvody, vztahové problémy, zdravotní stav a závislosti rodičů. K právním titulům uváděli SP OSPOD nejčastěji, že využívají tzv. dobrovolné pobyty⁹⁵.

Informanti z řady SP ZDVOP navíc zmínili syndrom CAN a vztahové problémy mezi dětmi a rodiči u dětí v pubertě. K právním titulům umístění SP ZDVOP uváděli, žádosti OSPOD a předběžná opatření. Z odpovědí ale i vyplynulo, že někdy SP OSPOD „motivují“ rodiče k umístění na dohodu. **Třetí otázka** byla položena odlišně⁹⁶ SP OSPOD a SP ZDVOP. Z odpovědí SP OSPOD vyplynulo, že pro ně je při umístění nejdůležitější spolupráce se ZDVOP. Někteří informanti uvedli při výběru nejdříve blízkost k bydlišti rodičů, pro jiné informanty byla důležitá jejich dostupnost.

U odpovědí na straně SP ZDVOP bylo zjišťováno, zda ZDVOP při umístění zohledňuje nejen naplněnou kapacitu zařízení, ale především účel zařízení jako zařízení poskytující pomoc ohroženým dětem. Z odpovědí informantů vyplynulo, že tito zohledňují především účel a vhodnost zařízení. **Čtvrtá otázka** zkoumala, jaké činí sociální pracovníce, vzhledem ke krátkodobému účelu pobytu v zařízení, opatření, když se blíží uplynutí zákonné lhůty umístění dítěte v ZDVOP. Z odpovědí informantů SP ZDVOP vyplynulo, že velmi často kontaktují OSPOD a připomínají konec lhůty.

Naopak ale z odpovědí informantů SP OSPOD vyplynulo, že se snaží situaci řešit již před koncem zákonné lhůty a prodlevy jsou na straně soudu. **Závěrečná** otázka měla za cíl přinést zjištění, zda se něco změnilo pro děti umístěné ve ZDVOP od 1. 1. 2013⁹⁷.

⁹⁴ V některých případech, jako je např. přesun dítěte ze ZDVOP do ústavního zařízení rozhoduje soud také předběžným opatřením, ale toto je pouze prozatímní řešení, do vydání rozsudku.

⁹⁵ Dohodu s rodičem a žádost OSPOD se souhlasem rodiče.

⁹⁶ Smyslem otázky bylo u OSPOD zjistit, zda při umístění vyhodnocuje vhodné zařízení pro dítě, tak jak je tomu např. u umístění do ústavní výchovy, kdy dle § 971 odst. 4 OZ soud přihledne k zájmům dítěte a vyjádření OSPOD. Zároveň dbá na umístění, co nejbliže bydlišti rodičů.

⁹⁷ Platnosti velké novely v ZSPOD.

Z odpovědí vyplynulo, že se zkrátila doba pobytu dítěte v zařízení a snížila kapacity ZDVOP. Byla zmíněna i profesionalizace ZDVOP a zákonné povinnosti OSPOD (PK, vyhodnotit situaci dítěte, IPOD).

6.6 Shrnující doporučení pro sociální pracovníky OSPOD a ZDVOP

Výzkum ukázal, že při spolupráci SP OSPOD a SP ZDVOP je nezbytné se neprodleně vzájemně informovat o umístění dítěte do ZDVOP a informace si předávat průběžně, pravidelně je aktualizovat. Je vhodné využít veškeré způsoby komunikace, osobní, telefonickou, elektronickou. Důležité jsou především informace, které se týkají vyhodnocení situace dítěte a informace uvedené v IPOD, jehož kopii by měl mít ZDVOP k dispozici.

Hned na počátku je důležité vyřešit právní titul k umístění dítěte do ZDVOP a hlídat si zákonné lhůty a povinnosti.

Co nejdříve je vhodné kontaktovat dítě a předat mu aktuální informace o situaci (vzhledem k věku a mentální vyspělosti) a praktické informace o pobytu v ZDVOP. Zároveň je nutné mu dopřát čas, aby se adaptovalo na situaci. Je nezbytné mu sdělit, že umístění v ZDVOP je dočasné řešení, než se podaří najít dlouhodobé řešení a informovat ho o jeho právech, propustkách, právu říci ne a právu sdělit své přání.

Bezprostředně po umístění do ZDVOP je nutné poskytnout rodině poradenství a motivovat rodiče ke spolupráci.

V rámci tvorby multidisciplinárního týmu se doporučuje uspořádat případovou konferenci, která umožní vytvořit plán spolupráce, s konkrétními cíli, alternativami v řešení, kritérii hodnocení tohoto plánu. V týmové spolupráci je nezbytné si zvolit koordinátora jednotlivých kroků, jímž bude pravděpodobně pracovník OSPOD. Zároveň by si pracovníci měli být vědomi své role a nést svůj díl odpovědnosti za řešení situace dítěte. Důležité je zapojit rodinu, nastavit s ní pravidelné schůzky a poskytnout jí veškeré informace.

Závěrem je nezbytné provést společně závěrečnou evaluaci plánu spolupráce, a ocenit rodinu, v řešení situace, sdělit jí, co se povedlo, což má velký vliv na budoucí koupingové strategie rodiny.

„Držte se tří R: respektu vůči sobě, respektu vůči ostatním, responsibility, tj. zodpovědnosti za všechny svoje činy.“ (Dalajláma)

Závěr

Hlavním cílem této diplomové práce bylo zjistit, jak řeší nepříznivou sociální situaci dítěte, které je umístěno do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, orgán sociálně-právní ochrany dětí a toto zařízení. Uvedené téma jsem si vybrala z toho důvodu, že jsem se často ocitla v situaci, kdy se na mě obraceli, jak sociální pracovníci ZDVOP, tak i sociální pracovníci OSPOD s prosbou o radu, jak postupovat v řešení nepříznivé situace konkrétního dítěte umístěného v ZDVOP. I z kontrolní činnosti ZDVOP, jako osob pověřených k výkonu SPOD, jsem zjistila, že ačkoliv byly ZDVOP od počátku koncipovány, jako zařízení určená pro krátkodobé pobyty dítěte, tak některé děti, zde byly umístěny i několik let. Zároveň jsem vnímala nejen rozdíly mezi jednotlivými zařízeními, ale i jednotlivými sociálními pracovníky OSPOD a ZDVOP. Z uvedeného důvodu se multidisciplinární spolupráce, participace, ochrana nejlepšího zájmu dítěte a dodržování jeho práv prolínají celou touto prací.

Cílem výzkumného šetření bylo zjistit, jakou roli má při řešení nepříznivé sociální situace OSPOD a jakou roli má ZDVOP, jak je nastavena multidisciplinární spolupráce při řešení nepříznivé situace dítěte, jaká je umožněna participace rodiny a dítěte na vyřešení nepříznivé sociální situace, jak jsou dodržována práva dítěte umístěného v ZDVOP a chráněn jeho nejlepší zájem a jak se změnilo paradigma zákonného účelu ZDVOP od zařízení ústavního typu, po zařízení poskytující pouze neodkladnou, přechodnou pomoc dítěti, které se ocitlo v krizi.

K dosažení stanovených cílů byla použita metoda kvalitativní výzkumné strategie, forma dotazování, technika polostrukturovaného kvalitativního rozhovoru, která umožnila získat subjektivní názory informantů na řešení situace ohroženého dítěte.

Aplikačním cílem této práce bylo její využití krajskými úřady, jako metodickými orgány OSPOD i pověřených osob, OSPOD při poskytování SPOD, ale i ZDVOP při řešení situace nezletilých dětí.

Věřím, že se mi stanovené cíle podařilo alespoň částečně naplnit a závěrem uvedu i porovnání s uvedenou platnou teorií.

Z rozhovorů s informanty vyplynulo, že si OSPOD a ZDVOP mezi sebou vzájemně předávají informace o umístěném dítěti bezprostředně po umístění do ZDVOP. Na druhou

stranu SP ZDVOP uvedli, že OSPOD jim často nepředá veškeré informace o rodině z obavy porušení mlčenlivosti.

K uvedenému je nutné sdělit, že pro multidisciplinární týmovou spolupráci je sdílení informací mezi jednotlivými odborníky nezbytné, a i zaměstnanci ZDVOP mají povinnost zachovávat mlčenlivost⁹⁸ o skutečnostech, se kterými se v průběhu poskytování SPOD seznámili.

Výzkum odhalil také skutečnost, že i přesto, že informanti SP ZDVOP vnímají koordinační roli OSPOD při nastavení cílů spolupráce, tak si ZDVOP zpracovává svůj „plán intervence“. Problémem v takto nastavené spolupráci může být skutečnost, že sociální pracovníci mají odlišně vytyčené cíle spolupráce. ZDVOP by měl být vždy s IPOD seznámen a SP OSPOD by si měl při vzájemné komunikaci s SP ZDVOP ověřit, že nastavené cíle jsou odborníky vnímány shodně.

Výzkum se dále zaměřil na vzájemné vnímání rolí OSPOD a ZDVOP při řešení situace dítěte. SP OSPOD v odpovědích uváděli klíčovou roli SP ZDVOP při práci s rodinou, a především jako zařízení, které by mělo usnadnit dítěti přechod do jiné formy výchovy, za jejíž výběr je odpovědný SP OSPOD. Oproti tomu SP ZDVOP vnímají SP OSPOD jako klíčové pracovníky, ale sdělili, že by SP OSPOD mohli více pracovat s rodinou.

Je nutné si uvědomit, že při týmové spolupráci je nezbytná komunikace, partnerský přístup ale i sdílení negativních pocitů, které z této komunikace plynou.

Multidisciplinární spolupráci odborníků byl dán prostor ve druhé výzkumné otázce, která se zaměřila nejen na subjektivní názor sociálních pracovníků na tuto spolupráci, ale také na popis spolupráce a možnosti řešení rozporů v názorech.

Z odpovědí vyplynulo, že zapojení ostatních odborníků vnímají sociální pracovníci ZDVOP i OSPOD pozitivně, protože usnadní vyřešení situace dítěte.

Informanti také zmínili metodu multidisciplinární spolupráce PK, jejíž uspořádání je vhodné k získání informací o rodině a nastavení jednotlivých kroků spolupráce. V odpovědích se informanti neshodli při uspořádání PK v případě umístění dítěte v ZDVOP na základě dohody s rodičem, kdy informanti SP OSPOD uváděli, že PK pořádají jako prevenci před umístěním dítěte do ZDVOP a využívají motivaci rodičů k řešení situace, naopak informanti SP ZDVOP uváděli, že PK OSPOD neuspořádá, a to ani z iniciace SP ZDVOP.

⁹⁸ § 57 ZSPOD

K uvedenému je nutné konstatovat, že iniciátorem PK může být nejen pracovník SPOD, ale také pracovník ZDVOP, a dokonce rodič nebo dítě samo.

Případné neshody v multidisciplinárním týmu se řeší pomocí vzájemné komunikace, ale i hledání kompromisu v diskuzi s kolegy a argumentací obou stran.

V multidisciplinární spolupráci je velmi důležité respektovat druhého odborníka, jako rovnocenného partnera.

Negativně vnímám skutečnost, že dle sdělení informantů není čas na vzájemnou evaluaci, hodnocení dosažení cílů spolupráce.

V praxi je nezbytné, aby sociální pracovníci využívali IPOD jako vhodný nástroj k plánování spolupráce a osoby, které by se měly účastnit vyhodnocení, jsou nejen SP OSPOD, SP ZDVOP a ostatní zúčastnění odborníci, ale především rodiče.

Třetí dílčí cíl se věnoval zapojení rodiny a dítěte do spolupráce. Zjišťoval, jak vnímají toto zapojení sami sociální pracovníci a s pomocí jakých nástrojů rodinu ke spolupráci motivují. Informanti se shodli, že v první řadě je důležité vtáhnout do spolupráce rodiče a poté i ostatní osoby dítěti blízké. Informanti vnímají rodinné příslušníky jako klíčové partnery při řešení situace dítěte, ale i jako aktivní podporu dítěti, aby situaci lépe porozumělo.

Účelem čtvrtého dílčího cíle bylo zjistit dodržování práv dítěte umístěného v ZDVOP. Informanti se shodli, že navštívit dítě osobně, což je pro SP OSPOD zákonná povinnost v případě dětí umístěných na základě rozhodnutí soudu⁹⁹, ale i ZDVOP má stanoveno zákonem poskytovat poradenství dítěti¹⁰⁰. Výzkum zjistil, že sociální pracovníci zjišťují názor dítěte rozhovorem, ale také prostřednictvím jiných odborníků.

Dále výzkum zjišťoval, jak je dítě informováno o právech, které souvisí především s ochranou jeho nejlepšího zájmu, ale i právech, které souvisí s umístěním mimo rodinné prostředí. Z odpovědí vyplynulo, že během setkání s dítětem, jsou mu podány ze strany SP OSPOD i SP ZDVOP informace, přičemž ZDVOP podává informace, které souvisí s pobytem v zařízení a OSPOD většinou dětem vysvětluje svoji roli ochránce nejlepšího zájmu dítěte. Informovány jsou především starší děti.

V případě nesouladů v přání dítěte a jeho nejlepším zájmem je pro informanty prioritou zájem dítěte, snaží se alespoň dítěti vysvětlit, proč nelze jeho přání splnit, ale zároveň nastavují reálný obraz o situaci a rodičích.

⁹⁹ § 42 odst. 7 písm. c) ZSPOD

¹⁰⁰ §42a odst. 1 písm. d) ZSPOD

Informanti se shodli, že umístěním dítěte ve ZDVOP je porušeno právo dítěte na rodičovskou péči, proto je dán co nejširší prostor kontaktu s rodiči, ale i jinými blízkými osobami. Někdy je dítě propouštěno na propustky, aniž by byl předem vyžádán písemný souhlas OSPOD, což je porušením ZSPOD¹⁰¹. Problémem je také skutečnost, že z předchozí odpovědi bylo zjištěno, že některé ZDVOP plánují propustky s ohledem na výplatu SP.

Poslední dílčí cíl navázal na zmíněnou velkou novelu ZSPOD, když zkoumal, jak se dle sociálních pracovníků institut ZDVOP, především od velké novely ZSPOD, změnil. Dle odpovědí si sociální pracovníci uvědomují zákonný účel ZDVOP, a rozdíl mezi ním a zařízením ústavní výchovy. Informanti uváděli především krátkodobost pobytů, motivaci rodiny k vyřešení situace a možnost okamžitého umístění dítěte.

Pro SP OSPOD je při umístění prioritní vztah, navázaná spolupráce se ZDVOP a informanti ze strany SP ZDVOP při umístění zohledňují především účel a vhodnost zařízení.

Výzkum také prokázal, že pracovníci pořádají PK, vyhodnocují situaci dítěte a zpracovávají IPOD, avšak pracovníci mezi sebou nesdílejí informace, IPOD jsou často zpracovány formálně, plány nejsou dle SMART kritérií a chybí evaluace plánů, alternativy v řešení. Péče o děti ve ZDVOP se profesionalizovala, rodiče jsou aktivně zapojeni do spolupráce a mohou velkou mírou ovlivnit dobu „odejmutí dítěte“ z rodinného prostředí.

V dalším zkoumání by bylo dobré se zaměřit podrobněji na proces vyhodnocení situace dítěte a tvorbu IPOD.

Tak jako v úvodu práce, je i v závěru uveden citát, který by měl vyjádřit základ spolupráce mezi sociálními pracovníky ZDVOP a OSPOD při řešení situace ohroženého dítěte umístěného v ZDVOP, bez ohledu na skutečnost, zda je sociální pracovník zástupce veřejného zájmu nebo pracovník občanského sektoru. Pokud totiž odborníci budou ke spolupráci přistupovat s respektem, nejen k sobě navzájem, ale i k rodičům a dítěti, a zároveň ponesou svůj díl zodpovědnosti za řešení nepříznivé situace, tak se jim podaří nastavit rodině podpůrnou síť, jejíž cílem by mělo být co nejrychlejší vyřešení nepříznivé sociální situace rodiny a díky multidisciplinární spolupráci umožněn brzký návrat dítěte do rodinného prostředí.

¹⁰¹ § 42 odst. 7 písm. b) respektive § 30 ZSPOD

Seznam použitých zdrojů:

BECHYŇOVÁ, Věra. *Případové konference: praktický průvodce pro práci s ohroženou rodinou*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0181-6.

BECHYŇOVÁ, Věra a Marta KONVIČKOVÁ. *Sanace rodiny: [sociální práce s dysfunkčními rodinami]*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0031-4.

BERG, Insoo Kim. *Posílení rodiny: základy krátké terapie zaměřené na řešení*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0500-5.

DELFOŠ, Martine. *Pověz mi... jak vést profesionální rozhovor s dětmi mezi 4 a 12 lety*. Přeložil Ruben PELLAR. Praha: Portál, 2018. ISBN 978-80-262-1327-7.

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 3. vyd. Praha: Karolinum, 2000. ISBN 80-246-0139-7.

ELIÁŠ, Karel. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vyd. Ostrava: Sagit, 2012. ISBN 978-80-7208-922-2.

HAVRDOVÁ, Zuzana. *Organizační kultura v sociálních službách jako předmět výzkumu*. Praha: FHS UK, 2011. ISBN 978-80-87398-15-9.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 3. vyd. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0219-6.

HENDRYCH, Dušan a Cyril SVOBODA. *Ústava České republiky: komentář*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 1997. Komentované zákony (C.H. Beck). ISBN 80-7179-084-2.

HOLUB, Milan a Hana NOVÁ. *Zákon o rodině a předpisy souvisící: podle stavu k 1.8.2002*. 5. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Linde, 2002. ISBN 80-7201-362-9.

HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Občanský zákoník: komentář*. V Praze: C.H. Beck, 2014. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-503-9.

HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II: komentář*. V Praze: C.H. Beck, 2014. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-503-9.

HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ a Lenka WESTPHALOVÁ. *Rodinné právo*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2017. Academia iuris (C.H. Beck). ISBN 978-80-7400-644-9.

CHMELAŘ, Tomáš, Oldřich MATOUŠEK, Hana PAZLAROVÁ. *Děti potřebují rodinu. Inovativní přístupy v práci s ohroženými dětmi*. Praha: Občanské sdružení Člověk hledá člověka, 2008. ISBN 978-80-254-2683-8.

JEMELKA, Luboš. *Správní řád: komentář*. 4. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2013. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-484-1.

JANEBOVÁ, Radka. *Teorie a metody sociální práce-reflexivní přístup*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. ISBN 978-80-7435-374-1.

JANKOVSKÝ, Jiří, Martin HOLUB, Ivana MATOUŠKOVÁ, Dana VRABCOVÁ, Andrea TAJANOVSKÁ a Radka MICHELOVÁ. *Sociální pracovník v multidisciplinárním týmu*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015. Sešit sociální práce. ISBN 978-80-7421-088-4.

JÍLEK, Dalibor a Irena ČECHOVÁ, ed. *Společnost přátelská k dětem v obtížích*. Brno: Česko-britská, 2016. ISBN 978-80-905598-2-0.

JIRSA, Jaromír. *Občanské soudní řízení: soudcovský komentář: podle stavu k 1.2.2016*. Vydání druhé, doplněné a upravené. Praha: Wolters Kluwer, 2016-. ISBN 978-80-7552-254-2.

KELLER, Jan. *Sociologie organizace a byrokracie*. 2., přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007. Základy sociologie. ISBN 978-80-86429-74-8.

LAVICKÝ, Petr. *Občanský zákoník: komentář*. 1. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2014. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-529-9.

MACHOVÁ, Jana. *Dobrovolný pobyt dětí v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc*. Hradec Králové, 2013. Diplomová práce. Univerzita Hradec Králové. Vedoucí práce Mgr. Martina Macková, Ph.D.

MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny: v kontextu plánování péče*. 2., rozš. vyd. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0522-7.

MATOUŠEK, Oldřich, KŘIŠŤAN, Alois (ed.). *Encyklopedie sociální práce*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-2620366-7.

MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Vyd. 2., přeprac. Praha: Portál, 2008. ISBN 9788073673680.

MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ (eds.). *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-818-0.

MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-548-2.

NOVOTNÁ, Věra. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. 2., aktualizované vydání. Olomouc: ANAG, 2016. Právo (ANAG). ISBN 978-80-7554-022-5.

Občanský zákoník: komentář. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7478-369-2.

Rozhodnutí: Rozhodnutí MPSV ve věci udělení výjimky z nejvýše povoleného počtu dětí umístěných v jednom zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. 28. 2. 2014. Praha, 2014. Dostupné také z: Evidence MHMP

PEMOVÁ, Terezie a Radek PTÁČEK. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4317-2.

PEMOVÁ, Terezie, Radek PTÁČEK Miloslav MACELA. *Hlas dítěte v náhradní rodinné péči a jak mu naslouchat*. Praha: Národní institut pro děti a rodinu, z.s., 2015. ISBN 987-80-87066-05-8.

PEMOVÁ, Terezie a Radek PTÁČEK. *Zanedbávání dětí: příčiny, důsledky a možnosti hodnocení*. Praha: Grada Publishing, 2016. ISBN 978-80-247-5695-0.

POTŮČEK, Martin. *Veřejná politika*. Upr., dopl. a aktualiz. vyd. v českém jazyce. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2005. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-50-4.

SMUTEK, Martin. *Modely rodinných politik a teorie implementace ve veřejné politice*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015. Recenzované monografie. ISBN 978- 80- 7435- 573- 8.

SOVOVÁ, Olga, SOVA, Miroslav. *Právo a právní předpisy II*. Hradec Králové: Gaudeamus 2012.

ŠÍNOVÁ, Renáta, Ondřej ŠMÍD a Marek JURÁŠ. *Aktuální problémy rodinněprávní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého*. Praha: Leges, 2013. Teoretik. ISBN 978-80-87576-74-8.

ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6.

TOMEŠ, Igor. *Sociální právo České republiky*. 2., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015. ISBN 978-80-7478-941-0.

ÚLEHLA, Ivan. *Umění pomáhat: učebnice metod sociální praxe*. Vyd. 3., v Sociologickém nakladatelství (SLON) 2. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-36-9.

VOCÍLKOVÁ, Valerie. *Veřejné opatrovnictví v hlavním městě Praze*. Hradec Králové, 2017. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové. Vedoucí práce Doc. JUDr. Olga Sovová, Ph.D.

WINKLER, J. *Implementace – Institucionální hledisko analýzy veřejných programů*. Brno: Masarykova Univerzita, 2002.

WIPPLINGEROVÁ, Miloslava, Radka ZAHRADNÍKOVÁ a Kristýna SPURNÁ. *Zvláštní řízení soudní*. 2., opravené vydání. Praha: WoltersKluwer, 2015. Právní monografie (WoltersKluwer ČR). ISBN 978-80-7478-829-1.

Seznam elektronických zdrojů:

Citáty slavných osobností: Citáty. *Citáty slavných osobností: Citáty* [online]. [cit. 2019-03-13]. Dostupné z: <https://citaty.net/citaty/307037-dalajlama-drzte-se-tri-r-respektu-vuci-sobe-respektu-vu/>

O psychologii: Copingové strategie aneb jak se vyrovnat s psychickou zátěží... [online]. 2015 [cit. 2018-11-08]. Dostupné z: <http://www.opsychoologii.cz/clanek/239-copingove-strategie-aneb-jak-se-vyrovnat-s-psychickou-zatezi/>

Core Concepts and Principles: A handbook for Case Management in Child Protection. *Global social service workforce alliance: Case Management Compendium* [online]. 2016, 2016 [cit. 2018-11-14]. Dostupné z: <http://www.socialserviceworkforce.org/system/files/resource/files/Handbook%20for%20Case%20Management%20in%20Child%20Protection.pdf>

Důvodová zpráva k zákonu č. 401/2012 Sb., změna zákona o sociálně-právní ochraně dětí a další související zákony. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [vid. 08. srpna 2018].

Keeping families together. www.unicef.org: *Child protection* [online]. [cit. 2018-11-07]. Dostupné z: <https://www.unicef.org/eca/child-protection/keeping-families-together>

Ministerstvo práce a sociálních věcí: *Sešity sociální práce, Sociální pracovník v multidisciplinárním týmu* [online]. [cit. 2019-01-30]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/23240/3ssp.pdf>

[Obcanskyzakonik.justice.cz](http://obcanskyzakonik.justice.cz): *Výkladové stanovisko č. 18 Expertní skupiny Komise pro aplikaci nové civilní legislativy při Ministerstvu spravedlnosti ze dne 14. února 2014* [online]. [cit. 2018-10-12]. Dostupné z: http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Stanovisko_18.pdf

Ombudsman veřejný ochránce práv: Informace a zprávy z jednotlivých zařízení. *Ombudsman veřejný ochránce práv: Informace a zprávy z jednotlivých zařízení* [online]. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2016, 25. 7. 2016 [cit. 2018-09-11]. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/ESO/15_2016_NZ_zprava_z_navstevy_zarizeni_01.pdf

Sociální revue: Reforma sociálního systému v kontextu pomoci a kontroly. *Sociální revue: Sociální práce a společenské otázky* [online]. 2008, 2008 [cit. 2018-11-13]. Dostupné z: <http://socialnirevue.cz/sverepa/doc/reforma-socialniho-systemu-pomoc-kontrola-sverepa.pdf>

Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2017: Sociálně-právní ochrana dětí. *Ministerstvo práce a sociálních věcí: Statistické publikace a vybrané statistické údaje z oblasti práce a sociálních věcí* [online]. Praha, 2018, 2018 [cit. 2018-10-15]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/34376/Statisticka_rocenka_z_oblasti_prace_a_socialnich_veci_2017.pdf

Úmluva o právech dítěte a související dokumenty. [online]. [cit. 2018-08-07]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/vybory/pro-prava-ditete/Preklady-dokumentu-OSN.pdf>

Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí: Úřad [online]. Brno, 2018 [cit. 2018-09-07]. Dostupné z: <https://www.umpod.cz/urad/>

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb.: Listina základních práv a svobod. *Poslanecká sněmovna parlamentu ČR* [online]. [cit. 2018-12-06]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>

Soudní judikatura:

Nález Ústavního soudu České republiky, ze dne 20. 07. 2010, Spisová značka IV. ÚS 2244/09-5. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [vid. 17. října 2018].

Nález Ústavního soudu České republiky, ze dne 2. 10. 2018, Spisová značka II. ÚS 725/18. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [vid. 05. listopadu 2018].

Nález Ústavního soudu České republiky, ze dne 12. 05. 2015, Spisová značka I. ÚS 2903/14. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [vid. 17. října 2018].

Seznam právních předpisů:

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

Česko. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů ÚZ č. 1067, Sagit a.s., Ostrava-Hrabůvka, 2014, ISBN 978-80-7488-095-7.

Rodinné právo: Sociálně-právní ochrana dětí; Mezinárodněprávní ochrana dítěte; Registrované partnerství: redakční uzávěrka ... Ostrava: Sagit, 2004. ÚZ. ISBN 978-80-7488-237-1.

Zákon o hlavním městě Praze č. 131/2000 Sb. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [vid. 11. září 2018].

Seznam tabulek:

Tabulka 1: Transformace dílčích cílů do tazatelských otázek 54

Tabulka 2: Popis výzkumného souboru 59

Seznam příloh:

Příloha č. 1: Rozhovor se SP ZDVOP	I
Příloha č. 2: Rozdělení správních obvodů v hl. m. Praze	VII
Příloha č. 3: Fáze case managementu	VIII
Příloha č. 4: Financování ZDVOP – výplata SP zřizovatelům ZDVOP	IX
Příloha č. 5: Přehled kapacity ZDVOP v hl. městě Praze	X

Příloha č. 1: Rozhovor se SP ZDVOP

Rozhovor č. 4 (I4)

TO 1.1

„Jak se to dozvím, že se s tím OSPOD domluvím, pokud je to na dohodu, tak volají rodiče, já se s nimi sejdu a domluvím se nebo nedomluvím. Potom volám na OSPOD, zeptám se, jestli je to OM dítě, potom se třeba sejdeme.“ Jak je to, když přijímáte v noci? „Noční příjem? O příjmu rozhodují vychovatelé.“

TO 1.2

„To záleží na tom, jakým způsobem se k nám dostane. Když je to akutní příjem o kterém vím druhý den ráno až přijdu do práce, tak buď ten OSPOD sám volá nebo ho kontaktuju já, ptám se, jaký bude jejich postup, co budou dělat dál, mezitím získám informace. Máme databázi, takže z té databáze, co je to za dítě, jak se tam dostalo, co přesně se tam odehrálo, OSPOD mě třeba požádá o to, že tam pošle rodiče a bude se pokračovat dobrovolným pobytem nebo by chtěli předběžné opatření, tak to podle toho vyhodnotíme, jestli jim to odkejvu nebo ne. S tím dítětem mluvím poté, až vím, jaké jsou záměry toho OSPOD, zároveň jakýkoliv krok domluvím s tím OSPOD, tak tlumočím tomu dítěti, aby vědělo, teď tu budeš do oběda, potom tě převezou do diagnostáku nebo přijdou rodiče, bavíme se o tom, že bys tady mohl zůstat, vždycky ty informace, když jsou jasné a ověřené, tak jdou vždycky první k tomu dítěti.“

TO 1.3

„Určitě zásadní partneři OSPOD, rodiče, dítě, v jakém pořadí, to záleží na tom, pokud už jsem s OSPOD mluvila, domluvila jsem se s ním na předběžném opatření, tak vysvětlím OSPOD, většinou to musím říkat, vlastně že do 24 hodin musí podat návrh a pak, že já musím čekat na rozhodnutí soudu o předběžném opatření. Ve chvíli, kdy vím, že to PO vydaný, tak OSPOD sám kontaktuje rodiče a řekne jim: spojte se se zařízením. Pokud je to tou dohodou, tak samozřejmě ty rodiče, buď jim to OSPOD řekne, kontaktuje nebo já si je zavolám, a řeknu přijďte, je potřeba tu situaci do těch 24 hodin, domlouvat, se na dohodě.“ Jak často kontaktujete OSPOD? „Telefony s OSPOD, to je individuální, u těch složitých případů klidně 2x v týdnu, jsou OSPOD, který se zajímají, chtějí, jsou OSPOD, který jsou rádi, že mají umístěno a musím je nutit k tomu, aby přišli za děckem, aby přišli na vyhodnocení, nutíme i jednou za měsíc, aby přišli na vyhodnocení (do ZDVOP), aby ten OSPOD měl přehled, když už to úplně jako neřídí, co se událo. Ale jsou jako skvělý OSPOD, který sami řeknou, heďte, pojdte udělat případovku, to zase nemůžu paušalizovat. Nejde říct, že všichni jsou nějak laxní, ale ten pocit ospodáka je akutně vyřešit nějakou věc, vědí, že to dítě je v bezpečí, že začne chodit do školy, že s ním někdo pracuje, že někdo pracuje s rodinou, tak tím pádem si řekne, tak dobrý, může si oddechnout a pak samozřejmě je nutný vyvíjet iniciativu spíš z naší strany, ale děláme to proto, protože prostě ten čas v tom ZDVOP běží strašlivě rychle, těch věcí se tam děje rychle po sobě a přesto ten OSPOD, než se rozkouká, tak je měsíc pryč.“

TO 1.4

„To je špatný. My jsme na ně začali víc tlačit, zároveň ty IPODY jsou obsahově velmi vágní, nekonkrétní. Často ta naše část je konkrétní, protože jim to nadiktujeme.“ Takže s vámi spolupracují při tom IPOD? „Jo, když jim to nadiktuju, tak jo.“ Jak se to řeší, když vás tam uvedou a vy o tom nevíte? „To se nám nestává, protože se na to ptám, myslím se, že by se

s tím měli nějak naučit pracovat, když jsme se my naučili pracovat s IPOD.“ Vy máte svůj IPOD? „My máme svůj no.“ A seznamujete s tím ten OSPOD nebo ladíte to nějak? „Jo v rámci těch vyhodnocení, nebo kdyby nepřijeli, tak zprávou nebo alespoň telefonicky jim to říkám, jo tadyhle jsme se posunuli, s rodiči jsme se neposunuli, takže jim v průběhu toho pobytu mají informace od nás.“ Jak je to s aktualizací IPOD? Dávají Vám to nějak na vědomí? „Ne to jsem v životě neviděla aktualizovaný IPOD.“

TO 1.5

„Co je největší problém je nepružnost systému, ale spíš soudního než ospodáckého. To že znalci jsou určený, mají na to 30 dní, oni si to protáhnou o dalších 30, pak o dalších 30 a velmi často to plyne v neprospěch toho děcka.“ Děláte něco pro to, aby se to třeba urychlilo? „Já myslím, že to není úplně o těch soudcích, ale o těch, na který se obrazení, třeba u těch znaleckých posudků, je málo kvalitních znalců a možná nějaká edukace těch soudců ve smyslu toho, jak moc je složitý ten pobyt toho dítěte mimo tu rodinu a jak moc mu ten čas jako teče, a že je to velmi náročný pro to dítě, sám ten pobyt o sobě, tak možná to uvědomění, že to není jako legrace, když dítě je někde půl roku.“ A máte možnost zatlačit nějak přes OSPOD? „Ne, většinou je to o tom, že ten OSPOD řekne, jo zítra tam jde kolegyně, tak se zeptá.“

TO 1.6

„No tak do toho ideálního modelu case managera mají často docela daleko.“ Co by se mělo zlepšit? „Asi nějaká profesionalizace a zájem o tu kauzu jako takovou. Úplně nedokážu posoudit, jak moc tam funguje ta přetíženost, která tam léta zpátky byla, dneska to má být nějakým způsobem zalimitovaný – počty, ale myslím si, že je jako spíš míň ospodáků, který do té kauzy jdou z pohledu toho dítěte. Částečně to není vůbec jejich vina, protože mají tu roli složitou, že čelí těm dalším postavám v té kauze, tzn. rodičům, jejich právníkům, musejí honit soud, policii, aby konala, a často je ten zájem dítěte těžší odhalovat a myslím si, že co je úplně zásadní ve chvíli, kdy mají pevnou oporu v té vedoucí, ospodáci, tak to taky vypadá úplně jinak, ve chvíli, kdy cítí, že ten šéf je podrží, tak se s tím dokáží poprat. Nejsou si jistý tou oporou, ne tím, že by se rozhodli dobře nebo špatně, to si myslím, že většina zvládne to vyhodnotit, ale myslím si, že je to o té podpoře na té úrovni toho vedoucího, vedoucího odboru, ve chvíli, kdy tam tohle není, tak ten řadový pracovník se v tom matlá, a těžko se mu dělá třeba nějaké významnější rozhodnutí.“

TO 2.1

Já myslím, že cílovou síť nemáme během toho pobytu. Partner je pro nás škola, předchozí neziskovka, která už tam dělala předtím s rodinou, eventuálně doprovodka, která tam v tom byla. Zároveň, když vyhodnocujeme, co s tím dítětem dál, tak máme externí klinický psychology, psychiatry, kteří zaplatí pánbůh nám ty děti berou přednostně. Když potřebujeme pedagogicko-psychologický vyšetření, tak tam jsou šílený lhůty dlouhý, takže máme dohodu s řediteli všech PEPSI poraden po Praze. Když se tam nemůžeme dostat k nějakému dobrému termínu, tak můžeme volat tomu řediteli a poprosit ho, aby nás tam někam vloupl, protože tam jsou ty lhůty ještě delší než psycholog, psychiatr. A co je teď jako obtíž dostat děti do těch škol, dřív to fungovalo tak, že když jsme to dítě dávali do nějaké školy okolo nás, tak zůstávala ta jeho škola kmenová a naše sprátelená tak byla smluvní na nějakou dobu, dneska to nejde podle školského zákona, že všechny ty děti, pokud je musíme přendat, tak ty školy je musí odhlásit au už se nám několikrát stalo, že ty původní školy j nemohli vzít zpátky, protože měli obsazeno a oni na ně tlačí, aby tam měli flek a pak to dítě se nemohlo vrátit do té školy, nehledě na to, že to administrativně zatěžuje tu naši nasmlouvanou školu.“ A jak to tedy řešíte?

„Hledáme menší školní kolektivy a speciálky. Je to o tom, že tam dvakrát ročně chodíme s tou buchtou a osobním nastavení s těma řediteli, no mají nějaký sociální citění, ale mohli by se na nás jednoho dne vykašlat.“

TO 2.2

„Procentuelně z 90 procent probíhá případovka, často z naší iniciativy, ale myslím si, že je to tak pod dvou měsících, kdy už je nějaký plán, co s tím dítětem bude dál, tak si myslím, že je to nezbytnost k tomu, aby to bylo transparentní, aby všichni věděli, co se bude dít a nějakým způsobem na tom participovat. Občas je to o přemlouvání a zdůvodňování proč, fakt si myslím, že ta případovka je pro tyhle situace, kdy se rozhoduje o nějakých zásadních věcech. Taky často to tou případovkou začíná, třeba nás na to pozvou, protože to naše zařízení berou jako jednu z eventualit, tak to je jako ideální, protože ty rodiče jsou na to připravený, co se bude dít.“ Účastní se i dítě? „Ty děti tam moc nezvou.“

TO 2.3

„Snažíme se s nimi o tom diskutovat a nějak to zargumentovat.“ A daří se vám to? „Ve většině případů ano.“

TO 2.4

„Na těch případovkách. My vždycky po těch OSPODech chceme na začátku nějakou zakázku a kam by to mělo směřovat.“ Písemně? „Ne, uděláme si záznam, často ten důvod tam od nich není, protože to nevědí, oni často řeknou, no my od toho očekáváme tohle a tohle a jestli se dítě vrátí do rodiny, to necháváme na vás. Tak jestli tomu rozumím, tak ten ospoďák nechává to řešení té situace na vás? „Hm. Oni ve chvíli, kdy o té rodině nic moc nevědí, tak se jim těžko říká, my chceme tohle, když tu rodinu znají, tak je to pro ně snazší Říkají heled'te nám se zdá, že ty rodiče začnou fungovat, my je tady pohoníme kvůli bytu a vy s nimi pracujete na tomhle, nám se zdá, že by to mohlo být dobrý, jo to ale říkají, když tu rodinu dobře znají a mají to dobře zmapovaný.“ Cítíte se víc aktivní? „No ale myslím si, že to není naše role, spíš to vyplývá, že my v rámci toho pobytu na to víc tlačíme, aby to netrvalo moc dlouho, protože jsme schopní po měsíci říct, jestli máma, u které je podezření na užívání drog chce se sebou něco dělat nebo ne. Což třeba ten OSPOD třeba nemusí poznat.“

TO 3.1

„Primárně s rodiči, ve chvíli, kdy jsou tam nějaký další osoby, který jsou pro to dítě důležitý nebo pro kontakt, tak určitě zprostředkováváme ten kontakt, to dítě se s těma babičkami, tetičkami vídá, zase musíme samozřejmě hledět na to, aby toho nebylo moc, nějak hledat tu míru a ve chvíli kdy třeba ty rodiče jsou vyhodnocený, jako že to k nim nepůjde, tak ta práce se rozšiřuje na tu širší rodinu. V téhle chvíli, kdy s tím OSPODem vyhodnotíme, že ti rodiče k tomu nejsou, tak je potřeba hledat nějaké další řešení, tak šaháme po prarodičích, širší rodině.“ A jak s nimi navážete kontakt? „Pokud mají zájem, tak chodí sami, často to třeba udělá ten OSPOD, že ten první nástřel udělají oni a pak nám jenom dají informaci, jo zavolejte, začněte s nimi pracovat, protože babička je k tomu ochotná, má zájem, ale zase je to hodně o té spolupráci toho OSPODu, my třeba nevíme, nemáme informace, takže řekneme, heled'te je potřeba najít tyhle ty a oni to dopátrají, pozvou si je a na nás už je třeba to navazování.“

TO 3.2

„Je nutné ty rodiče do toho vtáhnout a vysvětlit jim, že to není o tom dítěti.“

TO 3.3

„Dítě by mělo být středobodem, určitě jako by mělo být informovaný o všem, co se kolem něj děje tzn. o nějakých kontaktech s těmi lidmi, okolo školy, okolo nějakých vyšetření.“ Berete tam v úvahu věk a mentální vyzrálост toho dítěte? „No to určitě, asi jinak budu podávat, že půjde na výslech na policii osmiletému dítěti a jinak budu mluvit s šestnáctiletým.“ Jaká je ta věková hranice? „Vždycky podáváme, i čtyřletému děcku musíte říct, co se děje, ale řeknete mu to jiným způsobem než dvanáctiletému a jinak než sedmnáctiletému.“

TO 3.4

„Motivaci, hlavně skrze ten zájem toho dítěte, vy jste rodiče, máte tady nějakou zodpovědnost, je potřeba něco změnit, to není o dítěti, často to jsou děti, které jsou na nějaké té hranici nějakých poruch chování, tak ta rodina řekne, tady máte to dítě a vy my ho spravte a já si ho pak vezmu zpět.“ A když nespolupracují? „Když úplně nespolupracují, tak se snažíme je tam dostat, nastavíme to tak, že třeba dáme další schůzku a pokud nepřijdou, tak to zkusíme přes ten OSPOD. Ve chvíli, kdy ten rodič nespolupracuje, tak ten vývoj toho případu bere úplně jiný směr, že ten rodič to prostě zabalí a pak je potřeba hledat úplně jiné řešení pro to dítě, a to dítě s tím postupně konfrontovat.“

TO 4.1

„My tohle děláme hned na začátku s tím, že dítě se nejdřív dostane k vychovatelům a pak teprve ke mně, což je běžný, seznamuji ho s těma pobytovými pravidly, s tím, jak to chodí, co bude další den. Vždycky je důležité, aby dítě vědělo na začátku, co se bude odehrávat v rámci třeba týdne, jen krátký úseky, aby tou rozumělo.“ Máte ty pravidla zpracovaná i v „dětské“ formě? „Máme na to psané dokumenty, dětským způsobem, je důležité, aby dítě vědělo, kde se ocitlo, když se ho zeptám, když ho přiveze OSPOD, jestli ví, kde je, tak on mi řekne, no ona mi paní řekla, že jedu na tábor, kord u těch menších, kterým se to bojí říct.“ (OSPOD) „Takže pak je to o tom, dobře mu to vysvětlit v nějakých kratších časových úsecích, protože my na začátku také často nevíme, např. za týden půjdeš do školy, to já můžu říct třeba druhý den.“

TO 4.2

„My tam máme ty sociální služby, takže já ho vidím denně.“ A kontaktujete ho i cíleně? „Cíleně ho vidím, na začátku je to častější, třeba 2x týdně máme konzultace a pak už jenom jednou týdně a do toho jsou tam ty služby, podporující. Já za ten ZDVOP řeším ty technický věci okolo rodičů, školy a ta sociální služba je tam taková podpora toho dítěte, jak se cítí, co prožívá, jak by to mohlo víc zvládat, že je to rozdělný a ty děcky tomu dobře rozumí.“

TO 4.3

„U těch malých se dá pomoci těmi běžnými pomůckami karty, domeček, jinak rozhovorem.“

TO 4.4

„Máme na to metodiku a v podstatě my nějakým způsobem vyhodnocujeme a hledáme řešení každý týden v rámci porad, supervizi, tam se to dá vyhodnotit ještě podrobněji. Když je nějaký případ, kde se neshodneme v rámci těch běžných porad, kdy nenajdeme společný názor na tu věc, tak to probíráme na té supervizi. Společně s SP ZDVOP, vychovatelé a služby a hledáme společný názor.“

TO 4.5

„Minimálně o právech, které se odehrávají u nás, zároveň na co má právo třeba směrem k rodičům, třeba nechce s nimi mluvit, nechce je vidět, takže dítě od začátku ví, že pokud nám tohle řekne, tak my ho do ničeho nenutíme. Zároveň mu ale říkáme, že také je to o tom, že když rodič třeba řekne, že tahleta tetička za tebou chodit nebude, tak to musíme respektovat, takže informujeme i o právech těch rodičů. Jo, aby to děcko vědělo, co může ono samo ovlivnit a co můžou ovlivnit ty rodiče. Hodně se to vrací okolo těch pravidel, školy, to dítě se na to samo i ptá, já bych chtěl tohle a já jo je to možný, můžeme se o tom bavit, můžu vyjednávat s někým, kdo by to mohl třeba ovlivnit.“ A máte je někde zveřejněné? „Máme to i vyvěšené.“

TO 4.6

„Tak s tím pracujeme často, protože často je to tak, kdy se dostaneme do situace, kdy to dítě se nemůže z nějakých objektivních důvodů vrátit k těm rodičům, protože to nejde, ale to děcko to chce, takže, to je intenzivní práce na tom, aby si to to dítě alespoň do určité míry racionalizovalo, pochopilo, že o ty rodiče nepřichází, ale z nějakých důvodů u nich být nemůže. Pokud se to dítě nemá vrátit k rodičům, tak umožňujeme ten kontakt, ale rozhodně ho nerozšiřujeme, protože tomu dítěti říkáte, ty se tam nevrátíš, ale na druhou stranu bychom ho tam pouštěli.“

TO 4.7

„Už jenom tím, že je to dítě umístěno mimo rodinu, tak tím je to právo porušeno, o to víc by se mělo dbát na to, aby bylo v tom kontaktu s tou rodinou, ale samozřejmě toto nemůžete naplnit a zároveň tam ty rodiče nemůžete mít neustále takže se musí hledat nějaká cesta, jak to dítě uspokojit, ale zároveň mu neublížit, zase jsme u toho nejlepšího zájmu toho dítěte.“

TO 5.1

„Ústavní výchova a ZDVOP to jsou dvě různé věci, u nás je to na přechodnou dobu, že to je dočasný, a že pak nastane to dlouhodobé řešení, to bude následovat. Ten rozdíl je v tom, že u nás nejdeme vůbec do žádného fyzického kontaktu s těma dětma, i s těma malýma, což je velmi náročný, ale je to právě proto, aby se to dítě nenavázalo, na nějakou přechodnou dobu. Z tohoto pohledu psychologického je to diametrální rozdíl. A to děcko, tím, že s ním hodně komunikujeme, tak ono ví, že je to jenom dočasné, právě proto to bylo v tom zákoně nastaveno, takže ideálně ty tři měsíce, protože to je přesně ta doba, kdy to dítě v té nejistotě o tom co s ním bude dlouhodobě, tak dokáže vydržet. Jakmile už je to dýl, tak to dítě z té stabilizace, do který se dostane po těch třech měsících, tak se úplně dekompenzuje tou nejistotou toho, že neví, půjdu domů, do děčáku, k nějaký tetě nebo kam. To má logiku i v tom zákoně.“

TO 5.2

„Syndrom CAN. Bývalo to hodně dost dobrovolný, ale odhadem jsme se dostali půl na půl, možná je i víc předběžek, než těch dohod.“

TO 5.3

„Když už to není naše cílovka, je to dítě s nějakýma závažnými poruchami chování nebo s nějakou drogovou minulostí, nějaké závažné patologické jevy. To je pak na jiné zařízení to dítě.“ A řešíte třeba důvodnost? „Pokud by z našeho důvodu nebyla důvodnost, tak to ladíme s OSPODem. My tam hodně máme děti na té hranici s výchovnými problémy, samozřejmě, že vždycky jsou k tomu další problémy, nikdy to není jedna problematika, nakonec z toho vyleze, že rodič je psychiatrický, to prostředí je nefunkční, ale na tohle si dáváme pozor, aby

to nebylo dítě, které má být v diagnostáku.“ A jak to řešíte u nočních příjmů? „U nočních příjmů OSPOD potřebuje umístit, ale ten druhý den už to rozklíčuju, ten OSPOD si to rozmyslí, já na něj zatlačím a řeknu to není na nás, dejte si tady předběžko do diagnostáku.“

TO 5.4

„Píšeme alarmující zprávy na OSPOD, voláme jim tam, dáváme termíny, říkáme: musíte něco udělat do 14 dnů, jinak si tam půjdeme sednout k vám i s dítětem.“

TO 5.5

„Finančně nic, ale to zapodmínkování toho psychologa, plus práce s rodinou, to si myslím, že je hodně v pořádku. SP nám nikdy nestačil ani na platy vychovatelek, je nutné si žádat o mimořádné dotace. SP je naprosto nedostačující, musel by být tak 46 000, ale dopředu. Dále to jsou důvody přijímání, přibylo víc těch děcek, co se přijdou umístit samy, snad až na ojedinělé případy je to vždy důvodný, přeci jen ta informovanost je větší. Novela přinesla profesionalizaci, že ty děti v tom zařízení nemají jen jíst, chodit do školy a bydlet. Případovky dřív nebyly, celkově je to dobře koncipované, IPODY, PK, vyhodnocení, zastropování počtů, má to velký smysl, ale nějak to musí začít fungovat, chce to vůli.“ Už je to 5 let. „No ono, když někdo něco dělá 15 let, tak se mu to těžko chápe, že to má být vhodný nástroj, třeba to vyhodnocování, je to složité a ti ospoďáci k tomu mají odpor, tak jde o to se to naučit.“

Příloha č. 2: Rozdělení správních obvodů v hl. m. Praze

Obrázek 1: Správní členění hlavního města Prahy na správní obvody a MČ
Zdroj: http://www.praha19.cz/documents/mc_so.gif

Příloha č. 3: Fáze case managementu

Tabulka 1: Fáze Case managementu

Fáze Case Managementu	Popis kroků
1. Identifikace případu	Nahlášení případu dítětem rodinou, blízkým okolím, školskými nebo zdravotnickými zařízeními aj.
2. Registrace případu (zhodnocení závažnosti – pokud není závažné, uzavření případu).	Počáteční sběr informací, osobních a rodinných údajů. Informace zda dítě splňuje kritéria zranitelnosti, ohrožení. Osobní údaje dítěte, současná péče, obavy, ochrana dítěte, přání dítěte, názor opatrovníka a priority k zásahu.
3. Posouzení případu, vyhodnocení ohrožení dítěte, reflexe nutnosti zásahu.	Posouzení by mělo zvážit dva aspekty (zranitelnost a rizikové faktory), jakož i silné stránky dítěte a rodinu (ochranné vlivy a odolnost) Počáteční hodnocení je zaměřeno na identifikaci bezprostředního ohrožení a případného zásahu. Zásadní okamžik pro dosažení pozitivních výsledků. V plánu jsou uvedeny potřeby zjištěné při posouzení a stanovena strategie pro řešení.
4. Vytvoření plánu případu. Reflexe rozsahu podpory.	<u>Prvky plánu by měly zahrnovat:</u> Specifické, měřitelné, časově orientované cíle. Zvolené postupy k řešení situace. Odpovědnost osoby a časové ohraničení.
5. Provedení plánu (přímá podpora).	Poskytování přímých služeb, zprostředkování služeb jiných organizací. Case manager je koordinátorem případu, měl by dokumentovat pokrok a zajistit vytyčených cílů.
6. Přezkoumání postupu, bylo dosaženo cíle?	Záměrné sledování a přezkoumání případu a pokroku: Sledovat zda dítě a jeho rodina obdrželo odpovídající služby. Sledování situace dítěte a zjištění jakýchkoliv změn či změn, které by vedly k přehodnocení plánu.
7. Uzavření případu	Poslední a přesto důležitá fáze – určuje způsob řešení případu. Klient by měl být dopředu informován, že situace vede již k ukončení případu. Případy by však neměly být uzavřeny ihned po uzavření plánu, ale měly by být uskutečněny ještě monitorovací návštěvy, zda je situace dítěte v pořádku.

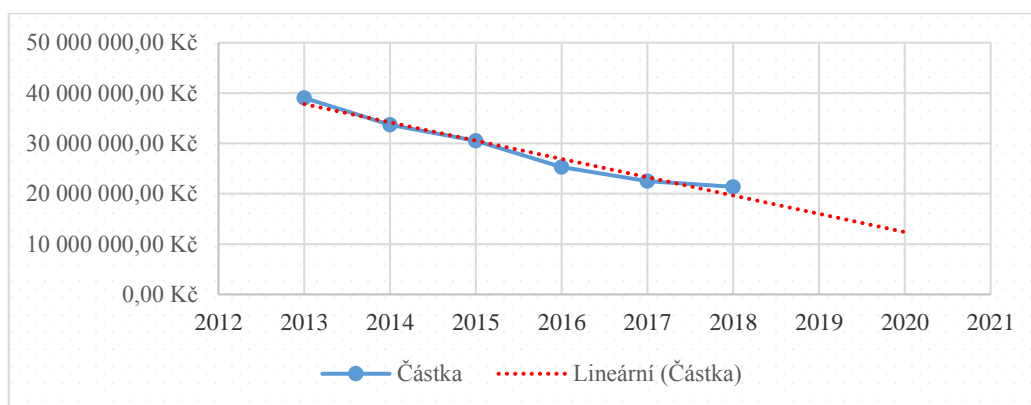
Zpracováno dle „A Handbook for Case Management in Child Protection“ (Socialserviceworkforce. org)

Příloha č. 4: Financování ZDVOP – výplata SP zřizovatelům ZDVOP

Tabulka 2 Výplata SP zřizovatelům ZDVOP v hl. m. Praze

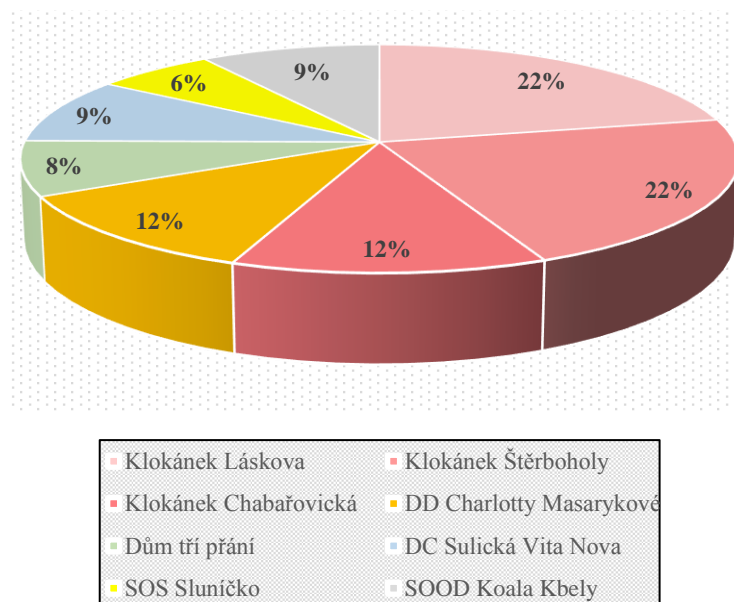
Rok	Částka
2013	39 023 429,00 Kč
2014	33 678 640,00 Kč
2015	30 483 600,00 Kč
2016	25 283 680,00 Kč
2017	22 466 360,00 Kč
2018	21 371 960,00 Kč

Zdroj: evidence MHMP

Graf č. 1 Výplata SP zřizovatelům ZDVOP v hl. m. Praze s prognózou do budoucna
Zdroj: evidence MHMP

Příloha č. 5: Přehled kapacity ZDVOP v hl. městě Praze

Graf č. 2 Kapacita ZDVOP v hl. m. Praze v roce 2018
Zdroj: evidence MHMP